

BERGAMA SÖYLENCELERİ

EYÜP ERİŞ

Sahibi : Bergama Kùltür ve Sanat Vakfı
Genel Yayın Yönetmeni : Dt. A. Gürbüz BAĞANA
Sorumlu Yazı İşleri Md. : Mustafa DÜRMAZ
Yayın Kurulu : Dt. A. Gürbüz BAĞANA
Mustafa DÜRMAZ
Av. Mete MORAL
Necati KARAÇOBAN
Berna AVDAN
Yönetim ve Yazışma Adresi : Atatürk Bulv. No: 54 - 35700 Bergama - İZMİR
Tel : 0 232 631 35 91 Faks : 0 232 631 36 50
Gsm : 0 533 457 67 83
Web : www.berksav.org
E-mail : info@berksav.org
Çizimler : Gökçer ALP
Hami KURAL
Enver BİKE
Fotoğraf Seçki : Necati KARAÇOBAN
Yayına Hazırlayan : Mustafa DÜRMAZ
Kapak ve SayfaTasarım : Hüseyin ÇAĞDAŞ
Baskı : Çağdaş Matbaa - Reklam Ltd. Şti.
www.cagdas.web.tr - Bergama
Basım Tarihi : Ekim 2009©

Bu kitap, Bergama Kùltür ve Sanat Vakfı'nın kùltür hizmetidir.
Yılda birkez yayınlanır.

ISSN - ISBN

İLK SÖZ

Geçmiş donduran
Zamanı durduran kent
Tarihi güncele damıtan
Kültürü yaşama damlatan kent
7 bin yıla tanıklık etmek
Ne demek
Bilerseniz tarihini, kültürünü
70 yüzyıllık ömür sürmeye denk
Bergama, hazineleri saklı kent
Bergama, tıbbın, tebabetin doğduğu yer
Bergama, farmakolji bahçesi
Tarihin nirengi noktası Akropol
Sayınlara sağlık saçmış Asklepion
Öyle bir diyar ki
Galenos'un Eflatun bilge, lokman hekim olduğu yer
Sasa Bey'in yurt açtığı
Yahşi Bey'in pay-i taht seçtiği
Dursun Bey'i Kız Türbesinde uyutup
Orhan Bey'in baht saçtığı kent
Yahya Kemal'in Bergama heykellerine bakıp
Efsunlandığı diyar
Sarica Kemal'in dediği gibi;
"Her diyarın bir metaı var durur labüt Kemal
Ab-ü hak-i Bergama, mahbup ile şair kokar"
Osman Bayatlı'nın Bergama hazinelerini halka arzettiği
Merhum Dr. Hasan Ergül'ün himmeti, tabiplikte en isabetli tanısı
Bergama kültürünü yaşıyor anısı
Herkes görevini yapar, yapıyor
Her mevki, makam hizmet verir, veriyor
Hayatın rutin devinimi bunlar
Ama üç şey var ki insanı farklı kılar
İlki zamanını sosyal, kültürel ve bilimsel işlere ayırabilmek
İkincisi bu işlere madden destek olmak

Üçüncüsü bu konuda üretim yapmak
Yani vakit ayır biraz, varsa nakit ayır biraz ve elin kalem tutuyor-
sa, araştırma tutkun varsa, durma yaz, durma yaz, biz de sana
edelim niyaz.

Gökten üç elma düştü

Biri bu Vakıf çatısını kuranlara, bu mekanda vakit ayıranlara

İkincisi Dr. Hasan Ergül gibi katkı koyanlara

Üçüncüsü emekle, sözle, yazıyla üretim yapanlara

TEŞEKKÜR

Bergama Kültür ve Sanat Vakfı kurucuları

Yönetim Kurulu

Yayın Kurulu

Mustafa DÜRMAZ

Bergama Kültür ve Sanat Vakfı Başkanı

EYÜP ERİŞ

1946, Kınık doğumlu, o zamanlar Bergama'ya bağlı bir nahiye olan Kınık, şimdi bir kazadır. İlk ve ortaokulu Kınık'ta bitirdi. Ortaöğrenimini 1961-64 arası İzmir Atatürk Lise-si'nde sürdürdü, yüksek öğrenimini de 1964-68 arası Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde tamamladı.

Lise tarih öğretmeni olarak Çorum - İskilip'te 5 yıl, Balıkesir'de 5 yıl çalıştıktan sonra 1978'de Bergama Lisesine atandı ve 1994 yılında emekli oldu. Bergama'da Özel Özge Final Dershanesi'nde 12 yıl yönetici olarak görev yaptı, daha sonra günlük yayınlanan yerel Habergama Gazetesi'ni çıkarmaya devam ederek eğitim, tarih ve kültür ağırlıklı araştırma yazıları ile yerel araştırmalarını sürdürdü.

İlgi alanı doğrultusunda yerel tarih çalışmaları ile şu yapıtları oluşturdu :

"Bergama Uygarlık Tarihi,
Atatürk Döneminde Bergama,
Bergama Söylenceleri,
Çandarlı'nın Öyküsü,
Turanlı Tarihi,
Kozak Tarihi,
Kınık Tarihi,
Dikili Tarihi,
Bergama İnanç Coğrafyası,
Bakırçay Üçlemesi " adıyla yapıtlaştırdı.

Araştırmalarında ilk aşamayı 1978'de Milliyet Gazetesi'nin açtığı "Harf Devriminin 50 Yılı ve Türk Kültürüne Etkileri" konulu "Karacan Armağanı"nda birincilik kazanarak göstermiştir.

1981 yılında İstanbul Barosu'nun açtığı "Kamalizm ve Hukuk Devrimi" konulu yarışmada yaptığı inceleme yazısı ile üçüncülük ödülü aldı. Çevre Genel Müdürlüğü ve Milli Eğitim Vakfı yarışmalarında mansiyon kazandı.

AYDAN DÜŞEN KİTAP,

AYVAZALI MÜZİKALİ,

BERGAMA SEYİRLİK OYUNLARI,

OLMAYA ŞİİR SARAYDA adlı piyesleri vardır.

SUNUŞ

Söylence: yazıdan önceki dönemleri, destan çağını anlatır genelde. Ancak tarih dönemlerinde de olağanüstü olaylar; ölet, kıran, göç, savaş gibi iz bırakan gelişmeler söylence konusu olmuştur. Örneğin Bergama'da kuraklık, sel, yangın gibi acılı zamanlar dallandırılıp-budaklandırılıp anlatılmış, ağızdan ağıza, dilden dile sakızlaşıp-ağdalaşıp öykü halini almıştır.

Söylenceye eski Anadolu dilinde mitos, doğu dillerinde esatir denegelmıştır. Tarihle bağlantıları çok zayıftır. Söylencelere bakıp tarih yapmak olası değildir. Ancak tarihsel kırıntılar toplanabilir; dil, kültür açısından coğrafi tanımlamalar bakımından zenginliği ise olağanüstüdür.

Bergama söylencelerini araştırdıktan sonra beş bölüme ayırmak gereği doğdu. Birinci bölümde ilahi söylenceler vardı; tanrılar, tanrıçalar, olağandışı varlıklar ve onların çevresinde geçen mitoslar. İkinci bölümde bu insanüstü yaratıklar bırakılıyor ve insan ön plana çıkıyordu. İnsan, kaya oluyor, ağaç oluyor ve doğa ile bütünleşiyordu. Üçüncü bölümde ise duygu, aşk, acı gibi psikolojik konular önümüze çıkıyordu. Üstelik bu üç evre zaman çizgisi doğrultusunda oluşmaktaydı. Dördüncü bölümde de efsunlu türbeler ve efsaneleşmiş dedelerle ilgili hikayeler dikkarinizi çekecek. Beşinci bölümde ise söylence olmuş efe ve milislerin öyküleri yer alıyor.

Söylenceler tarih değil ama, tarih sevgisi söylencelerle başlamalı diyebilirim. Bergama'daki kaleyi, tepeleri, dağları, suları, kuyuları tanıyorsunuz, Bergama insanını tarih öncesinden günümüze yakalayabiliyorsunuz. Duygular, tepkiler, düşünceler, tipler yeterli ipucu olabiliyor. Bu nedenle çok sevilir söylenceler, etkileyicidir, efsunlayıcıdır. Sözler, açıklamalar ne de uygun düşer. İnsanın inanası gelir.

Hesiodos'a göre zaman yokken önce kaos vardı. Yani boşluk ve karanlık, Kaostan yer (Gaia) çıktı ve sonra da Aşk (Eros)

doğdu. Ardından gök (Uranüs) ve deniz (Pontos) oluştu. Uranüs ve Gaia'nın evliliğinden titanlar ve kikloplar dünyaya geldi. Bir titan olan Kronos'un, Rhea ile evliliğinden Zeus doğdu.

İnsan yaratıldıktan sonra Zeus, insan ömrünün 25 yıl olmasını düşünmüş. İnsan, bu ömrü az görüp Zeus'a yalvarmış. O sırada yanlarında tırtıl, kelebek, tavus kuşu, beygir, tilki, maymun bulunuyormuş. Zeus, bu hayvanların ömürlerinden alıp insana vermiş.

İşte bu nedenle,
Bebeklik; tırtıl gibi sürünüp emekleyerek,
Çocukluk; kelebek gibi uçup koşarak,
Gençlik; tavus kuşu gibi süslenip gezerek,
Evlilik; beygir gibi yük çekip ezilerek,
Orta yaşlılık; tilki gibi tecrübe kullanıp kazanarak,
Yaşlılık; maymun gibi çöküp çirkinleşerek geçermiş.
Eğer okursanız,
okumayı severseniz,
yaşamı çözersiniz
sizin yaşlılığınız da güzel olur.

ÖNSÖZ

Bir varmış, bir yokmuş
Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde
Pire berber, deve tellal iken
Ve ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken
Aman, efendim aman
Elime battı bir diken
Eee.. hazır mürekkep, yazayım bari dedim
Açalım şimdi tarihin kitabını
Dinleyin bakayım hocanın hitabını...
Haydi zaman tüneline dalalım
Durun önce bir koordinat alalım
Üç bıyık bükümü akort
Altmış, yetmiş, seksen, doksan olmadı noksan,
seksen, yetmiş, altmış
Oooo Milattan önceye varmış
Aman efendim aman neler varmış
Bergama'nın tarihi milattan öncelerde başlıyor
Mitos, efsane, esatir dolaşıyor
Belgeler, bulgular, daha ötede mitos
Gerçek mi, essah mı, fiskos
Efendim bir varmış, bir yokmuş dedik ya...
Bir zamanlar Bergama'nın çevresi denizmiş
Ve kale bir ada gibiymiş
Vay be sayın Bergamadaşlar
Söylence dönemindeyiz şimdi
Doğru değil belki çok abartmalı
Ama yine de anlatmalı
Çünkü yalan da değil
Ateş olmayan yerde
Peki bu dumana ne demeli

Hadin gari başlıyom
Nerde kalmıştık
Bir varmış,
BİR Bergama varmış
Çok eski zamanlarda adı varmış, sanı varmış
Bu beldede yaşayanların izi kalmış
Ben deyvereyim de
Dinlemek size kalmış.

GİRİŞ

Anadolu bizim, öncesi de sonrası da. 1071 çizgi değil, geriye gitmesi de var. Hititlere, Luvilere değin uzanabilirsiniz. Belki bu nedenle Atatürk, Etiler bizdendir dedi ve Etibank'ı kurdu, Sümerler bizdendir dedi Sümerbank'ı kurdu. Bu tarihi toplumların, biyolojik olarak bizden olduğu tartışılıyor ama kültür bakımından öylesine birlikteliğimiz var ki bence de önemli olan bu..

Bugün Anadolu insanının özünde Hatti, Hitit, Frigya, Luvi, Lidya ve Bergama kültürünün canlılığı görülür. Ana, ata, oğul gibi sözcükler Hitit dilinden gelmedir; tanrı, ağı, kuş gibi sözcükler Sümer dilinden Türkçeye geçmiştir. "Nişanlanma, başlık, çeyiz, kan davası, falcılık" gibi adetler Hititlerden kalmadır. Doğurgan ananın kutsallığı, tarımdan binbir türlü üretim; toprağa, nimete saygı Frigya'dan bize geçmiştir. Bu diyarda hala kullandığımız birçok yer adı Luvi dilinden bize yadigardır. Bergama, suyu kutsal görmüş, kitabı yaratmış ve bize aşlamıştır.

Şimdi diyebilir misiniz ki Malazgirt'ten öncesi beni ilgilendirmez? Öyleyse ben sana bir şey söyleyeyim: Türkler Anadolu'yu fethederken Hristiyan mezarlarını, dede mezarı haline soktular. Bu, yerin altı da bizim, tarih çizgisinin altı da, üstü de demek değil mi? Yani siyasal fetih, kültürel fetihle bütünleştirilmek istenmiştir. Bakıyorum Kalarga Tepesindeki, Teuthras söylencesi, taa İslam döneminde aynı çizgiler içinde Geyikli Dede söylencesine dönüşüvermiş. Sodom ve Gomore, Kaynarca söylencesine konu oluvermiş. Nuh Tufanı, Bergama kültüründe yankılanmış.

Daha kestirmeden bir şey söyleyeyim mi? Anadolu'da ne varsa bizimdir, ne olup bitmişse bizi ilgilendirir. Bergama Tarihi Almanlara mı lazım, bize mi? İyonya, Misya, Lidya, Frigya, Kapadokya, Urartu Avrupalılara, Amerikalılara ne lazım demesek bile önce bize lazım. Ülkemin geçmişi benden sorulur.

Coğrafyadır insanın hamuru. Kim Anadolu'yu daha çok öğrenirse, Anadolu insanını en iyi bilen olur. Bizi bizden daha iyi bilenlerden sakınmak gerek.

İşte bu nedenle Homeros İzmirli, Herodot Bodrumlu, Tales Miletli, Pavsaniyas İzmirli, Strabon Amasyalı, Heraklit Efesli, Demokrit Trakyalı, Diyojen Sinoplu, Galenos Bergamalı diye o kadar çok övünüyorum ki. Bu Anadolu ozanları, bilginleri yok mu.. Yaşamı avuçlarında tutarlar, tarihi söylerler, bilimle sevişirler, ilkçağlarda Anadolu, uygarlığın odak noktasıdır. Bu topraklarda yaşayanlar bu kültürü emerler, bu kültürle beslenirler. İnsan mozaiktir bu topraklar. El elden üstündür ve en güzel ürünler böyle çıkmıştır. Bundan ötürü Halikarnas Balıkcısı, Azra Erhat, İsmet Zeki Eyüboğlu, Şadan Gökovalı, Yaşar Aksoy ne mutlu Anadolu insanına deyip durmuşlardır.

Ben böyle söylerken birisi çıkıp dese ki Türklerden önceki Bergama'dan bize ne? Zeus Sunağı'ymış, Eros'un, Nike'nin putuymuş ne lazım, Galenos kimmiş, Şeytanın Tahtı değil mi Akropol.. Kırın, yıkın bunları, atın kireç kuyularına, bak ne güzel kireç oluyor Bergama mermerlerinden,.. Ne dersiniz böyle diyenlere; Anadolu'nun insancıl ozanı Yunus Emre'yi seslendiriveririm hemen:

"Ariflerin sohbeti, arttırır marifeti

Cahilleri sohbetten, her dem süresim gelir"

Ve sonra derim ki:

Arkadaş, sen dört açık hava tiyatrosu ile 100 bin dolayında izleyiciye kapasite yaratan başka bir yer biliyor musun?

Aman efendim, ne olacakmış tiyatrodan?

Ne olacakmış ha? Almanlar dünya savaşları sonunda yerle bu olup yıkılınca, yeniden yaşamı başlatmak için fabrikadan önce yoldan, köprüden önce çadırlarda tiyatrolarını kurdular. Demek ki tiyatro, halk okulu. Tiyatro deyip geçmeyin? Orada

birlikte düşünürüz, bir sorunu, olayı, düğümü açarız; inanç, güvenç, istenç toplarız.

Ve sonra derim ki:

Arkadaş, sen modern urbanizm içinde konut üretilen bir mimariye nerede rastladın?

Ya su şebekesi, kanalizasyon, pazaryeri düzenlemesi ve kent hijyeni açısından günümüzde özlem duyduğumuz uygulamaların Bergama'da var olduğunu biliyor muydun? Peki.. Bergama Heykelcilik okulunu? Asklepiyonda psikoterapi yöntemini? Bin bir türlü şifalı ottan farmakolojinin nasıl doğduğunu? Jimnasyumları, kütüphaneleri, kâğıdı, kitabı kimler sundu insanlığa senin haberin var mı? Üstelik Bergama'da yaşıyorsun ha... Etrafına bak ve tanı. Gelen turistlere ayıp oluyor.

Adem ile Havva'nın soyundan gelmiyor muyuz? Peki bu ayrılıklar, aykırılıklar neden? Anadolu, uygarlıkların oluşup, buluşup kaynaştığı bir yer. Güneş, hep doğudan doğmuş tarih boyunca ve son fasılda Batı toplayıp harmanlamış cümle birikimleri. Doğu da Batı da geride jaldı cancazım. Bir dünya-evi yaratılıyor zamanımızda, insanlığın ortak mirası ile, Geç bir kalem eski yazılanlara. Şimdi yeni şeyler söylemek lazım, yeni şeyler yazmak..

BERGAMA'NIN SÖZLÜ TARİHİ

İlkçağda başkent olmuş, Ege'den Akdeniz'e değin uzanmış, Zeus Sunağı ile 8. harikayı yaratmış, dünyanın en dik tiyatrosunu kurmuş, Anadolu'nun en yüksek antik eseri Kızılavlu'yu yapmış, birçok uygarlığa beşiklik etmiş, değişik kültür mirasını bir potada eritmiş, dünya markası Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Mermeri konuşturan, tuncu yoğuran, dağdan aşağıya alıp kalenin tepesine su çıkartan, minareyi eğri durduran, hanlarda yorgunu barındıran, imaretlerde aç doyuran, sebillerde teşneleri kana kana suya kandıran, taze ev ekmeğini konuklara tattıran, dağlarından yağ, bağlarından bal akıtan diyar Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Çam fıstığı dallardan sallanır gelir, efeler-kızanlar Kozak'tan şahlanır gelir. Yediden yetmişe herkesin eli, bir Dağlıya kalkar, bir Harmandalı'ya. Davulun gümbürtüsü, zurnanın peşrevi ile 300 değil, 500 değil, hep birlikte hele bir kalkışınlar oyuna, alan yetmez; efe, zeybek, dadaş, seymen, civanmert halkıma meydan yetmez.

Sen Bergama'sın, mermer sunaksın, anıtsın, mabetsin, saraysın, antika bir değersin. Boynunda Bakırçay bir kolye, ovaların kollarında bilezik, mahsulün sarı lira.

Ey gönüller tahtı Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Bir güneşli nisan sabahı, ölümsüz ruhlarna saygıdadır Akropol, Zeus Sunağında büyük bir ayın başlar, göğe yükselir kurbanların ateşte közlenirken dumanı, gökten iniverirler alana Kibele ve Athena ve Demeter ve Hera ! Hepsi güzele kurban, iyiye hayran. Dokunurlar mermere, taş, toprağa; sanat su gibi aziz, ekmek gibi mübarektir ve kutsal sayılır yontucu, saygın kişidir mimar ve yere göğe konamaz ozan.

Gözleri kör olduğu halde her şeyi, herkesten çok iyi gören Homeros, ta İzmir'den yola çıkıp 15 günde gelir Bergama'daki

nişanlısını ziyarete, bakmaz ama görürmüş onun güzelliklerini. Ne dizeler söylemiştir kim bilir, bu acunda dolanıp durur. Bergama'yı nasıl betimlemiş olabilir ki: şöyle demiştir besbelli :

Arı kovanı gibiymiş suların başı,
Şifa saçarmış kentin toprağı, taşı.
Bağlarında neşe içre bülbüller öter,
Gönüller mutlu nice, ocaklar tüter.

Bu deyiş gök kubbede asılı kalmış nice zaman. Sonra Galinos Hekim doğmuş Bergama'da ve kentin sağlık ve sağtımında milat olmuş. Hekimlerin piri, Asklepion'un amiri, kutsal suyla yıkamış hastayı-sayrıyı ve sair, iyileştirmiş garibi, zengini, fakiri. İşte sağlık yurdu Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Sen Bergama'sın sağlıksın, esenliksin, huzursun, bereketsin; ilkçağın gümüş aydınlığında, bilgisin, erdemsin, iyiliğe tavır, tarihte sıçrayış, bir hareketsin.

Tiyatroların vardı; 4 bin kişilik Asklepion'da, 15 bin kişilik Akropolde, 25 bin kişilik Virankapı yanında, 50 bin kişilik Anfitiyatron vardı Tellidere'de. Dolup taşardı temsil günleri. Aristofanes'ten, Sofokles'ten, Euripides'ten sesler gelir yansırdı, akustik kemerlerinde. Doğruluk, mertlik, sevgi, erdemlilik bahar yağmuru gibi serpilirdi gönüllere. Kral Oidipus, Antigone, Elektra bahtsız insanların kara kaderi, buruk bir acıyla sızlatırdı yürekleri. Bir beyaz ışık harmanı; iynin, güzelin, doğrunun yürüyüşünü izlerken, eşsiz türküsünü söyler dururdu sahnede. O dallar alınındaki barışın simgesi, omuzlarında yiğitliğin yeşil çelenkleri, renk renk en güzel meyvaları oldurur, seranat akşamlarında gülümserdi, ilkçağın Bergama'sında sanatın ve aşkın sevgilileri.

İşte sanat merkezi Bergama, bizim kentimiz sana merhaba

Sen Bergama'sın tarihsin, anıtsın, kemersin, ulu bir çınarsın, tüm çağların üzerinde fısıltıyla esen bir rüzgarsın. Promete gibi karanlıklara karşı sen ışık ışık yanarsın. Bir ince minare, bir ince

çiğ; mihrabında mavi nakışlı çini, Selçuklu, Osmanlı zerafeti süsler içini. Ulu camide diz çökmüş ulular oturur, ince sesli hafızlara nihaventten kur'an okutur. Bergamalı Kadri üstadımız, bir sihirli kalem almış eline, bin bir türlü açılım getirir Türk diline.

Kınık'a yüzünüzü çevirdikte, 40 arşın yürüdün mü Koyun Köprüsünde bulursun kendini. Bu görkemli taşlar, restore edilmiş güzelliği ile yüzyıllardır geçit verir kervanlara, haramilere, askerlere, efelere. Karşı tepede yorgunluk atan Paşaoğlu Mahmut Ağamız, köprünün banisi Murat Hüdavendigâr'dan selam getirir. Paşaoğlu ne menem terbiye görmüşse atalarından, tarlasında bulduğu üç küp altını durmayıp Dersaadete haber verir. Bir tanesine bile dokunmadan Devlet-i Ali Osman'a teslim etmek için huzura çıkar. Padişah, aklına ziyan bu kulundan kuşku duymaz ama, şaşkınlığını da gizli tutamaz. Bre Mahmut Ağa der, sen iffetli ve izzetli bir adamsın, düş önüme, varalım tarlana, görelim hele üç küp çil altınları deyü Bergama'ya vasil olurlar. Dediği doğru Paşaoğlu'nun, Padişah aytır -ne dilersin söyle önce dedikte, paşalar paşası Paşaoğlu hemen atılıp: ömrüne bereket sen çok yaşa, bizde fazlası ziyan olur, konu-komşu-akraba duyar hezeyan olur, ey hünkarım benim dertsiz başımı derde koyma deyip çekilir adabınla. Altına doymuş gönlü, hünkardan ne altın, ne mülk ister, istemez ama cömerttir Padişah Murat, ihsanda bulunanı nasipsiz kılmaz. Alır Paşaoğlunu yedeğine ve çıkarlar Kula Bayırı karşısındaki tepeye ve çevirip yüzünü Kınık ovasına doğru ve şöyle söyler ulu padişah;

-Mahmut'um sol gözünü kapat, sağ gözünle gördüğün yere kadar bak, en son gördüğün yeri söyle, der. Görebildiğince ova mülkü onun tımarı olacaktır, böyle kavil kılınmıştır vesselam. Paşaoğlu tek gözle görür ama mesafe belirtmekte güçlük çeker, parmaklarını aralayıp sol gözünden de bakayım ister. İster ama sol gözünden olur, gören gözü kararakalır ve şaşar padişah, bu nasıl paşaoğludur, ama yine de gördüğü menzil boyunca mülk onun olur.

İşte böyle bir diyardır Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Sen Bergama'sın, beysin, paşasın, ağasın, efesin, üretim saçan bir nefersin. Madra Dağında Türkmen kilimi, Kozak Yaylasında alevi gelinisin. Bazen dört nala giden doru kısrak üstünde, rüzgarda savrulan çevresin. Bazen kalkın ey ehl-i vatan dendikte er meydanlarından gelir sesin. Karasi Beyin otağı kurulmuş Parmakbatıran'da. Dursun Bey kale eteğinde duranda, karındaşı Demirhan tarafından vurulmuş. Taş güller sızım sızım sızlanır, çok sürmez ihanetin intikamı erlerimiz. Buyurdu Orhan Gazi, ferman eyledi; gayri Bergama, memalik-i ali Osman'a katıldı. Yeni bir dönem başlar, güler yüzler, açılır başlar, cancazım, sağdıcım, yüz görümlüğü vereyim, ak yüzünü göster, beyaz gülüşünü yansıt, gel içimi ısıt. Kapı kapı açalım, tarla tarla saçalım, sanat aşkı bereketine, ulular, erenler himmetine hu diyelim, hu.. Nimet dağıtsın cümlemize Osmanoglu..

İşte böyle bir beldedir Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Efeler diyarı Kozak ilinden, kartallar havalanır mor kanatlı, erliğin, yiğitliğin simgesi. Davul, zurna sesleriyle dağ taş yıkılır. Düğün bayram havası içinde ovaya yayılır Bergamalılar. Bağlar yolunda bağdaş kurup oturur, sonracığıma Bakırçay kıyısında sofra kurulur, sarkar sulara salkım salkım üzümler. Cirit, cop oynanır Şeytankırında. Bir türküdür söyler, genç ihtiyar:

"Aman aman Bergama,
Bergama, kazan kazan ver bana".

Verir Bergamalı, verir gönülden. Cami verir, minaresi göklere yükselir; kemer verir dağları aşar gelir. Buğday verir, pamuk verir, bal verir, bağ verir, yağ verir, süt istersen sağ verir. Ama Bergama bakım ister, sanatta akım ister; bakarsan sana bakar, yakarsan seni yakar.

İşte böyle bir has civardır Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Sen bindallı allı gelin, sen arbalı ballı gelin, sen üç etekli güllü gelin, sen saraylı, ay ışıklı gelin, sen çiftlik sattıranlı satı gelin, sen elleri kınalı, gözleri sürmeli Kozaklı gelin. Yazmanda fıstık, görende ıslık çaldıran canım, ciğerim, güzeller güzeli hanım.

Cümbüşü şalvarında, dört kollu, yedi dağlı, dokuz canlı Kozak efesi. Dendi çıkıver meydana, kartal kanadı cepkenin rüzgar gibi oyununla, dalgalar gibi yükseliver. Kaldır kollarını, köpük köpük kabar, nara at haydah diye inlesin, vur dizini bastığın yer titresin, duruşun ürperti versin, bakışın çarpıntı versin. Fıstığı çam fıstığı, dizi fakir yastığı Bergama, Sofrası gani, gönlü cömert, kızı kızanı mert, havasını soluyan, suyunu içende kalmaz dert.

İşte böyle bir mekandır Bergama, bizim kentimiz sana merhaba !

Mayısın sonu, Haziranın başı geldimiydi ya çift zurnayla ya meydan davullarıyla kervan kervan ovoidan. yayladan, bengi bengi yola koyulursun. Sen Bergama'sın, yiğitsin, incesin, mertsin, yediden yetmişe konukseversin. Yediden yetmişe cömertsin. Mayısın son haftası geldi mi davul-zurna sesleri duyulduğunda Kermes başlıyor demektir. Dört koldan kente iner Kozak Yaylasında aşk üstüne türkü yakan efeler.

Dengine de deli gönöl dengine,

Gençler gelir cirit kalkan cengine,

Başına dolamış kahramanlık şalını,

Hasan Çakı oynuyor harmandalını

Kartal heybetiyle çıkmış meydana,

Binlercesi sığmaz olmuş alana.

Yıllarca salınmıştı yetmişlik Sandık Efe,

Bir ok gibi oyundaki hedefe,

Güvendeye kalkardı hanım Güngör Bayatlı, bir kuş gibi uçardı, türkülerden kanatlı

Çağlaya da deli gönül çağlaya,

O günleri görmeyenler ağlaya..

Ermesi de o günlere ermesi,

Gör o zamanki şanlı Kermesi,

Deriyi kağıt yapan, türküyü ağıt yapan, mermeri anıt yapan,

Gelecek nesillere bıraktığı eserleri kanıt, daha güzeline yapacaklara yanıt veren sen Bergama'sın, büyüksün, soylusun, bırak seni tanımayanlar utansın,

Sönmemiş ateş gibisin, açık hava müzesi misin nesin, seni fark etmeyen dövünsün,

Ey yükselen ve gelmekte olan nesil, öğrenip, bakıp, gördükçe Bergama'lı olmakla övünsün.

Suları sağlık veren, güneşi esenlik getiren, toprağı işleyeni sevindiren,

Binlerce insanı yüzyıllarca devindiren, sayısız mal mülk edindiren Bergama.

Anlatılanlar ne masal, ne hayal; bilimsel veri tek tek, bu yüzden hepsi gerçek

Elbette sözlü tarih, üstelik doğru sarih;

Böyle derlemiş bilim, yazarı belli değil anonim.

Osman Bayatlı demiş, Haluk Elbe söylemiş, İhsan Dirim anlatmış, Rıza Özyurt ünlemiş, Ali İhsan Güngül dillendirmiş, Gürbüz Bağana aktarmış, Eyüp Eriş destan yapmış, çıkırmış, nice gençler unutmamış, yaşatmış.

Parşömenin icat edildiği, sözün yazıyla, yazının belgeyle, belgenin tarihle buluştuğu

Parşömenin kitaba, kitapların ünlü kütüphaneye kavuştuğu diyar Bergama

Suyun ılcılara, kaplıcalara, içmelere, şifaya, şırıldayan suyun müziğe dönüştüğü

Suyun hayat olduğu ve kutsandığı, sağıtımla özdeşleştiği diyar Bergama

Sözün sese, sesin akustik mekana, tiyatrolarıyla yaşamın kur-guya kavuştuğu

Tarihe rol, zamana prova, tiratların eyleme, ilişkilerin erdeme dönüştüğü diyar Bergama

Pagan inançlardan, üretken ana Kibeleye, coğrafyanın inançla örtüştüğü

Kızılavlu'da Serapis ve Hıristiyanlık ve Müsevilik ve Müslümanlığın kucaklaştığı, inancın gökselle buluştuğu diyar Bergama

Lokman Hekim Galenos'un yaşadığı, otların otamaya, ilacın eczacılığa dönüştüğü yer

Yılanın zehire, iksir diye panzehire, yılanın tıp ve eczacılıkta sembole ulaştığı diyar Bergama

Dağlarında zeytinin kara altına

Bağlarında üzümün şıraya yatıp kızıl altına

Kozak'ta çam fıstığının açılıp safran altına

Tarlalarda, yüzlerce bitkinin yeşil altına

Seralarda çileğin, domatesin al altına

Bakırçay Ovasında pamuğun ak altına

Nice kır alanlarında buğdayın, tahılın sarı başak altına

Emeğin ürüne, ürünün berekete

Çalışkan insanları ile zamanın notalara, Hayatın ahenkli bir melodiye dönüştüğü bizim diyar Bergama,

Yaşadığımız memleket ve bu memleketin güzel insanları merhaba..

Bulut yağmura, yağmur berekete, bereket mutluluğa, mutluluk bu diyara ve söylence Bergama'ya ne güzel yakışır

Su toprağa, toprak ürüne, ürün hasada, hasat Bakırçay'a, ve Bakırçay Bergama'ya ne güzel yakışır

Ürün verime, verim gıdaya, gıda sağlığa, sağlık Asklepion'a, ve Asklepion Bergama'ya ne güzel yakışır

Yaşam tecrübeye, tecrübe bilgiye, bilgi zamana, zaman tarihe ve tarih Bergama'ya ne güzel yakışır

Yayla ormana, orman çama, çam fıstığa, fıstık Kozak'a, Kozak Bergama'ya ne güzel yakışır

Bilgi görgüye, görgü hayata, hayat oyuna, oyun tiyatro ve tiyatro Bergama'ya ne güzel yakışır

Sevgi geleceğe, gelecek ekime, ekim tohuma, tohum çiçeğe ve çiçek Bergama'ya ne güzel yakışır

Akropol gökyüzüne, gökyüzü Zeus'a, Zeus görkeme, görkemlilik sunağa, o sunak Bergama'ya ne güzel yakışır

İnançlar özgürlüğe, özgürlük saygıyı, saygı hoşgörüyü, hoşgörü Kızılavlu'ya ve Kızılavlu Bergama'ya ne güzel yakışır

Emek üretime, üretim değerlere, değerler kutsanmaya, kutlanmak sanata ve sanat Bergama'ya ne güzel yakışır.

Ölümsüz Bergama'da yaşayan
Ey ölümlü insan.!

Kentini tanıdıkça
Kendini tanıyacaksın
Tarihini bildikçe
Talihini bileceksin
Yazılanları okudukça
Yazgını okuyacaksın
Nimeti gördükçe
Velinimeti göreceksin
Bergama'da yaşadıkça
Feyz saçıp yaşatacaksın
Bu diyar
Sana yadigar
Bilimle beraber
Akılını rehber kılacaksın.
Kentini bil
Kendini bil
Tarihini oku
Talihini doku

BİRİNCİ BÖLÜM

TANRISAL SÖYLENCELER

NEMRUT İLE NUH PEYGAMBER

Çok eski zamanlarda, belki de 6 bin yıl önceleyen Ege Denizi, Bergama Akropol eteklerine ulaşıyormuş. Kaikos denilen Bakırçay, Bergama Ovası'nda denize dökülürmüş. Kozak Yaylası ise koca bir çanak göl imiş ve Kestel ile Selinos gürül gürül akarak Kale'nin eteklerinde denize kavuşmuş. Önü deniz, ardı azgın iki çayla kuşatılmış olan Bergama Kalesi bir ada görünümündeymiş.

İşte o zamanlar, yani peygamberler çağında, Bergama Kalesinde Nemrut diye biri otu-

ruyormuş. Nemrut, insan azmanı bir yaratık, koca bir devmiş. Bergama'nın baş belası, köylünün kötü yazgısı, doğanın ucube-si sayılan Nemrut, yöredeki herkesi ezmiş, korkutmuş, sindirmiş. Ondan habersiz bir kayıkçı, şuradan şuraya gidemezmiş. Köylüler, kayıkçılar, çobanlar hep onu doyurmak için çalışırlar, ürettiklerini ona verir, ellerinde avuçlarında hiçbir şey kalmazmış. Bu obur Nemrut belki insanları da yiyecekmiş ama, yumurta veren tavuğu yersem sonrasında hepten aç kalırım diye düşünür, vazgeçermiş. Ama az verene, bulamayana öyle işkenceler yaparmış ki inim inim inletirmiş. İşte bu yüzden Nemrut adı zalim, kötü, korkunç sözleriyle özdeş olmuş, bugüne değin böyle gelmiştir.

Eeee.. Bu denli güçlü olursa Nemrut, her şeyi göze alır, insanları kendine tartışmasız boyun eğdirmek için, insanüstü bir güç olmayı da denemez mi? Denemiş. Tanrılık savında bulunmuş. Nemrut'u beslemek, vergi vermek bir ibadet, karşı çıkmak

günah' denilmiş. Nemrut, böylesine nemrut olunca adı sanı tüm eski dünyada çalkalanmış.

Sonunda Nuh Peygamber, tanrıya ortaklık koşan, halkı soyup soğana çeviren Nemrut'u yola getirmek için çıkıp Bergama'ya gelmiş. Kalenin üzerine oturmuş olduğu halde ayaklarını uzatıp denizi şapırdattığını görünce bu Nemrut denilen yaratık onu hiç şaşırtmamış. Çünkü o zamanlar eğreltiotları çınar ağacı gibi, insanlar da, çınar ağacını ot kabul ederseniz, o oranda büyük olurmuş. Sonra bin yıldan çok ömür sürermiş o devrin insanları, işte Nemrut böyle bir ortamda biraz da insan irisi sayılırmış. Örneğin Nuh Peygamber ona öğütte bulunurken, Nemrut dizlerini kalenin üstüne koyup, ellerini de yamaca dayadıktan sonra eğilip Selinos'un buz gibi sularını şapır şupur içmeye başlamış. Nuh Peygamber ona ne dil döktüyse, sapkınlığından vazgeçirememiş,

Mümkünü yok ikna etmenin.

Nemrut başını kaldırıp da bir laf bile etmemiştir. Hani o zamandan beri söylenen deyişteki gibi :

"Nuh demiş, peygamber dememiş"tir. Nemrut, Nuh'a karşı gelmemiştir ama sözlerine de pek kulak asmamış, ona karşı arkasını dönüp lark lark su içmeyi yeğlemiştir.

Nuh Peygamber, Nemrut'u ikna edemeyince Midilli Adasına geçme düşüncesiyle kayıkçılardan kendisini götürmelerini rica etmiş. Fakat hiçbir kayıkçıdan olumlu yanıt alamamış. Yanıt vermiyorlarmış. Çünkü Nemrut'un emri olmadan kayık dolusu altın verseniz buna cesaret edemezlermiş. Bu sözlerle kızan Nuh Peygamber, bir kıl torba alıp içine kum doldurmuş ve boynuna asarak avuç avuç buğday eker gibi denize kum serpmeye başlamış. Serptikçe deniz doluyor ve Nuh Peygamber de hızla ilerliyormuş. Böylece Dikili'ye kadar her taraf kara olmuş ve Nuh Peygamber Altınova'ya varınca peşi sıra koşan kayıkçılar ayaklarına atılmışlar, yalvarıp bağışlanmalarını dilemişler. Nuh Peygamber onları bağışlamış ama, hala kayık vermediklerini

görünce Altınova'dan itibaren tane tane kumlar atarak, menderrek gibi bir yol yaparak ilerlemeye başlamış. Bu kez de denizin ikiye ayrılmasını istemeyen kayıkçılar tekrar yalvarıp yakarmaya başlamışlar ve Nemrut'un nemrutluğunu unutup, Peygamberi kayıkları ile Midilliye geçireceklerine söz vermişler.

Nuh Peygamber bu, "Nuh diyene mih demezmiş", hemen eyleminden vazgeçip kayığa binmiş ve Midilliye doğru gözden kaybolmuş.

Zalim Nemrut, halkının Nuh Peygamber tarafına geçtiğini görünce ne yapmış biliyor musunuz?

Hiç bir şey yapamamış. Damarlarından kanı çekilmiş; ayaklarından, kollarından derman çekilmiş ve sonra koca gövdesinden canı çekilmiş, taşlaşmış, koca bir kaya yığını olmuş.

Kayıkçılar da onun bu halini görünce ortak eylemlerinin meyvasını tatmışlar, güçbirliğinin erdemine varmışlar, eşitliğin, birlikteliğin, özgürlüğün şarkısını yapıp Kaikos Ovasında üretmişler, paylaşmışlar, gülüşmüşler.

Söylencemiz burada bitti

Şimdi bir düşünün ne oldu, ne bitti?

Anlatılanlar tek tek doğru değildi?

Çünkü tarih değildi, bu bir mitti.

Tek tek doğru değildi ama

Tek tük doğrular vardı

Bunları ayıklamak bana kaldı

Örneğin Truva Savaşları sırasında Truva ve Bergama denize kıyısı olan kentlerdir.

Kozak yaylasının suyla aşınmış gibi kayalıkları ve killi, kayaçlı toprağı bir göl ya da deniz yatağı izlenimini verir.

Kalarga Tepesinde iskele babaları vardır.

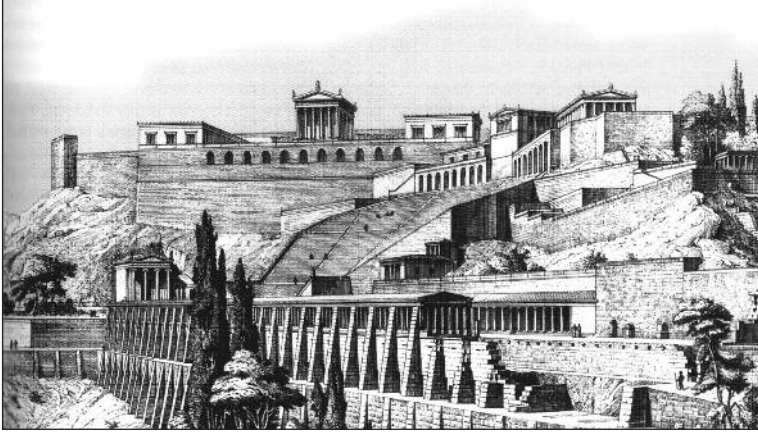
Altınova karşısında Hasan Bey İskelesi denilen denize girmiş burun, sanki Midilliye giden yarım kalmış yoldur.

Nuh efsanesi ve Tufan olayı düşünülürse, su baskını nedeniyle kale eteklerine kadar denizin gelmesi ilişkisi kurulabilir.

Yapılan kazılarda ve açılan kuyularda rastlanılan kumsal tabakanın Nuh zamanı ile eşitlendiğini biliyoruz. Bugün Yund Dağı üzerinde bulunan Nemrut Kalesi söylencenin yöremizde en önemli izidir.

Bizden söylemesi, hele bir düşünün..

BERGAMA KALESİNİN ÖYKÜSÜ

Troya Savaşlarını duymuşsunuzdur, hani Homeros'un İlyada' sında uzun uzun anlatılan, işte o dönemlerde Troya ve Bergama deniz kıyısı olan kentlermiş.

Troya Savaşlarının tarihi m.ö. XIII.yüzyıl olduğuna göre Bergama'nın kuruluşu da bu sıralara rastlıyor. Şimdi söylencemize geçelim ve içinden bilgi kırıntılarını toplayalım:

M.Ö.1270 yılında Troya Kralı Leomedon, biri Troya'da biri de Bergama'da olmak üzere iki kale yaptırmaya karar vermiş. Çünkü savaşlarda Troya'nın daha korunaklı olmasını isterken, Bakırçay ağzında zengin yöreyi denetleyecek bir kale yapılmasını da zorunlu görüyormuş. Hemen işe başlanmış. Kaledeki kayalar yontulmuş, eteklerden yukarıya doğru malzeme çıkmakta ve binlerce işçi, köle çalışmakta iken birden ödenek tükenmiş. Gerçi kale duvarlarının yarısı örülmüş ama işçilere keşkek, soğan ve peksimet gönderilmeyince nerdeyse ayaklanma çıkacaktı. Bu durum karşısında Kral Leomedon bir çıkış yolu olarak Deniz Tanrısı Poseydon (Neptün)'un Kuşadası-Davutlar Köyü yakınındaki tapınağının ve Güzel Sanatlar-Güneş Tanrısı

Apollon' un Yeni Şakran Köyü yakınındaki tapınağının hazinelerinin kullanılmasına karar vermiş. Böylece Troya ve Bergama kaleleri yapılmış ama tanrılar tapınaklarının dokunulmazlığı bozulduğu için öylesine kızmışlar ki Apollon gümüş yayını germeye, Poseydon üç bıçaklı zıpkınını sıyırmaya başlamış. Güneş kızgın lavlar saçacak, deniz gın dalgalarıyla karaları tokatlayacakmış ki

suçsuz insanları boş yere cezalandırmama düşüncesiyle bundan vazgeçen tanrılar, sadece Troya ve Bergama sahillerinde görünen korkunç bir canavarı göndermeyi daha uygun bulmuşlar. Ağzından alevler saçan, burnundan dumanlar çıkan yedi başlı dokuz canlı bu canavar yüzünden kimse denize açılmaz, sahile varamaz, kayıklarına binemez olmuşlar. Kimse bu canavarın hakkında gelemeyince sonunda Didim'deki Apollon tapınağının bilicisine başvurmayı akıl etmişler. Büyücü müdür, bilici midir, bilmem necidir, bu kişi demiş ki:

- Kral Leomedon' un güzel kızı Hesiyone' yi bu canavara verirsiniz, bir daha asla semtinize uğramayacaktır.

Troyalılar ve Bergamalılar başları öne eğik, kös kös geri dönmüşler. Varıp Kral Leomedon'a durumu anlatmışlar. Leomedon yutkunmuş, gözlerini yummuş, dişlerini sıkmış, olmamış, bir güzel ağlamış. Sonra halkını düşünmüş ve gözünün yaşına bakmayıp kızını gözünden çıkarmış.

Hesiyone, Bakırçayın en dilber kızıymış, İda' nın Sarı Kızı gibi salkım saçak perçemli, ırmak saçlı, zeytin gözlü, ince belli, keklik gibi seke seke yürüyen, bakanların işini unuttuğu, görenlerin

yolunu sapıttığı bir prensesmiş. Güzelliği gönlüne, kalbine, aklına da yansımış olmalı ki olayı duyunca hiç duraksamadan babam için, halkım için demiş ve yürümüş.

Deniz kıyısında bir kayaya bağlamışlar Hesiyone'yi. Tüm Troya halkı ve Bergamalılar saçlarını yolup yaşın yaşın ağlamaya başlamışlar. Leomedon işaret verince herkes geri çekilmiş, kız yapayalnız ve ölümle baş başa kalmış. Gün, dağların ardında kaybolurken, canavarın ortaya çıkma saati gelmiş, herkes umarsız beklemekte ve kurban diye sundukları prensesi canavarın kazma dişlerine terk ederken, yarın güneşle korkusuz yaşayacakları düşüncesi ile avunmaya dalmışlar. Umutsuzluğun, umarsızlığın sağır ettiği bir sessizlik başlamış. Herkes bunun ardından kopacak çığlıkları beklerken sessizliği yırtan Herkül'ün ayak sesleri olmuş. Olimpiyatlar birincisi, dünyanın en güçlü adamı Herkül etrafında yaslı paslı, suskun puskun, korkak ürkek bu insanları görünce insanlığından utanmış. Kral Leomedon'a Hesiyone'yi kurtarmak için yarış hayvanlarından 20 tane kısrak ile en uzun ve en kalınlarından 7 tane mızrak istemiş.

Sonrasını söylenceyi anlatanın gözüyle aktarayım:

"Akşamın karanlığı denizle kucaklaştığı anda birden deniz dalgalandı. Yedi başlı, dokuz kollu canavar suların içinden ayağa kalkınca öyle bir kükredi ki ağzından çıkan alevler yalaz yalaz zeytinleri yaladı. Ortalık gün gibi ağardı. Herkül hedefi gördü, kısrakları önüne katıp son hızıyla denize doğru sürdü. Canavar üzerine hızla gelen kısraklarla boğuşup onları öldürmeye çalışırken Herkül yedi mızrak attı, yedi canlı canavar yedi kez yuvarlandı, yedi kez böğürdü, ayaklarını aya dikip, kaldı. Ve Herkül koşup, Hesiyone'yi çözdü, kurtardı."

Kral Leomedon kızını Herkül'e verdi mi?

Onlar erdi muradına

Biz çıkalım söylencenin doruğuna

Örneğin Troya'da Pergamon surları ve tapınağı vardır, Bergama Akropolünün en görkemli surları II.Eumenes zamanında yapılmıştır ama Fileteros zamanında hatta ondan da önce surlar vardı, belki de bu söylenceye anlatılan surlar. Gelin görün, bakın inceleyen, dört tarihi dönemde yapılan surların en eskisi size bu söylenceyi fısıldar.

Bergama'yı görmediyseniz, yaşamınızda bir eksiklik, görürseniz zaman avuçlarınızdadır.

TELEPHOS

Bergama' nın adı bilinen ilk kurucularından Telefos' un öyküsüne geldi sıra:

Herkül, bir gün yine olimpiyat yarışlarına giderken Mora Yarımadasında bulunan Arkadya Kralı Aleos' a konuk olmuş, konukluğu sırasında kralın güzel kızı Auge ile tanışmış ve arkadaşlıkları o denli ilerlemiş ki gizlice evlenivermişler. Belki Herkül, Auge'yi babasından istemeye hazırlanırken, falcılar Aleos'a gidip olabilecekleri şöyle anlatmışlar:

- Kızın Auge ile Herkül asla evlenmemeli, eğer evlenirlerse bir oğlu olacak ve bu çocuk ileride dayılarını öldürecek, sonra annesi ile evlenecek.

Bunun üzerine Kral Aleos, derhal kızını çağırmış ve beraberliklerini kesin bir dille yasaklamış. Ama yazgı derler ya hani, bir örümcek gibi ağlarını örmüş bile. Olup bitenleri öğrenen annesi, Auge'nin gebe bile kaldığını krala söyleyince, başından kaynar sular dökülmüş ve hemen kızını bir tapınağa rahibe olarak göndermiş. Karnının şişliği belli olmaya

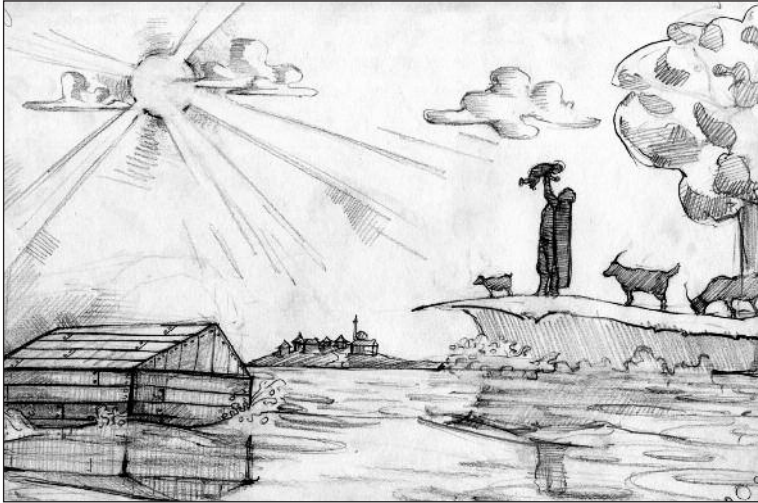

başlayınca da kimsenin bilmeyeceği bir yere saklamış, doğumu da bu yüzden gizlilik içinde olmuş.

Kral Alios, torununun kız olmasını istemiş, eğer kız olsa bağışlayacak, onlara sarayını açacaktı. Fakat oğlan olmamış mı?

Aleos bunu duyunca kızı Auge'yi, Ege Denizinin ortasına atmalarını, torununu da Anadolu sahillerinde dağlara bırakmalarını emretmiş.

Auge ile çocuğu bir gemiye bindirilmiş; denizin ortasına vardıklarında, kapatıldıkları sandık içinde denize atılmış. İçine su alsın batsın diye de sandığın altına da delik açılmış. Auge ayağı ile deliği tıkadığı için denize atıldığında epeyce suyun altında kaldığı halde boğulmamış ve içindeki hava idare etmiş, sonra su üstüne çıktığında da sırtüstüne gelmiş ve ayağını kaldırarak hava girmesini sağlamış.

Çocuk ise Misya sahillerine getirilmiş, Bergama'da Alyona denilen yerde, dağa bırakılarak ölüme terk edilmiş.

Artık anne, denizde balıklara yem olacak, oğlu da dağda kurtlara...

Ne var ki sandık içine su almadan Misya kıyılarına vurmuş, yörenin kralı Teuthras tarafından kurtarılıp evlatlık kabul edilmiş. Teuthras'ın krallığı Bakırçay ağzında olduğu için Alyona da aynı kralın ülkesi içindeymiş. İşte buraya bırakılan Auge' nin oğlu da dağda çobanlar tarafından bulunup kurtarılmış, adını Telefos koymuşlar, koyun-keçi sütü içerek büyümüş, güçlü bir çoban olmuş.

Bir gün Arkadya' dan deniz yoluyla gelen avcılar İda denilen Kaz Dağlarına tırmanmışlar ve avlana avlana Madra'nın eteklerine varmışlar. Burada çobanlara rastlayan avcılar, onlardan yiyecek istemişler. Bu çobanların arasında Telefos da varmış ve karşısındaki avcılar da dayılarıymış. Dayıları, Telefos'la konuştukça ve yaşam öyküsünü dinledikçe korkunç kaderle karşı karşıya olduklarını fark etmişler. Dayıları olacak bu avcıların üzerine yürümeleri karşısında Telefos atak davranıp, birini okuyla vurmuş, diğerini de yayının kırıyla boğmuş, böylece falcıların anlattıkları gerçekleşmiş ve yazgının önüne geçilememiş.

Öykünün birinci bölümü burada kapanıyor ama Telefos' un alın yazısı çizgi çizgi sürecektir. Kendini büyüten çobanlardan ayrılmış, başı bulutlarda, gözü dumanlı dağlarda yollara düşmüş. Bakırçay ovasında çobanlık yapmaya başlamış ve burada paralı asker toplanırken maceraperest duygularına gem vuramayıp varıp orduya yazılmış, savaşlarda gösterdiği kahramanlıkla kısa sürede yükselmiş ve komutan olmuştur. Saraya girip çıkmaya başladığı halde annesi Auge ile bir türlü tanışmamış. Bir gün büyük bir zafer kazanınca Kral Teuthras, evlatlığı Auge'yi Telefos'a vererek onun prens olma yolu açılmıştır. Çünkü kralın yerine geçecek oğlu da yokmuş.

Böylece kader ağlarını örerken, anne ile oğlun evlenmesi acaba nasıl engellenecektir? Gerçi falcılar yasa gibi söylememişlerdi ama kara yazgının adım adım yaklaşmasına dur demek olası değil midir, ancak düğün şenlikleri başlamıştır bile.

Telefos ile Auge, anne ile oğul olduklarını bilmeden el ele tutuşup mutluluk evine girmişler, odalarının kapısını açıp, yataklarına girip ve tam birbirlerine sarılacakları anda aralarından koca bir yılan geçmez mi? Hemen sıçrayıp kalkmışlar ve bu olayı kötüye yorumlayıp evlilikten vazgeçmişler.

Telefos olayı krala olduğu gibi anlatmış. Auge ise Teuthras'a olan gizli aşkını dile getirmiş. Sessiz sessiz her ikisini de dinleyen Teuthras evlatlığını kendine eş, komutanını da kendine evlatlık olarak kabul etmiş.

Şimdi öykümüzün üçüncü bölümüne geçiyorum, bakalım daha neler olacak. :

Truva savaşları sırasında bir gün donanmaları ile yola çıkan Akha' lar yollarını şaşırıp Misya kıyılarına vurunca, Troya ile akrabalığı olan Telefos tarafından bozguna uğratılmış. Ancak bu savaşta Akha'ların kralı Akhilleus, kargısıyla Telefos' u yaralamış. Yara önemli bir yara değilmiş ve Telefos saraya döndükten sonra tedavi edilmiş. Ama iyileşmesi bir yana günden güne yara azmış. Bergama'nın şifalı otlarından türlü türlü ilaçlar, merhemler, şerbetler yapılmış ama sonuç alınmayınca yine falcılara danışılmış. Falcının dediği ise:

"Bu yarayı ancak, yarayı açan iyi edebilir." olmuş.

Telefos yollara düşmüş ve Aolis' e gidip Akhilleus kendini tanımasın diye dilenci kıyafetine bürünmüş. Akhilleus onu huzuruna kabul edip ve dileğini sormuş. Telefos her şeyi olduğu gibi anlatmış. Akhilleus yarayı ben değil kargımın pastı iyileştirebilir, fakat bunun karşılığında Truva yolunu bana göstereceksin diye koşul ileri sürmüş. Telefos başını öne eğerek kabul etmiş. Bunun üzerine Akhilleus kargısının pasından yarasına sürmüş ve tez zamanda yara tamamen kapanmış. Böylece Telefos' un sekiz yıldır çektiği acılar sona ermiş ama, bunun karşılığında Akhalara Troya yolunu göstermiş. Telefos Troya Savaşlarına karışmamış,

ama oğlu Eurypylos, Misyalı bir bölük askerle Priamos' un yardımına gitmiş. Kendisi de sözünde durmuş, fakat dostu Troya'ya da yardım ederek gönlünü almıştır.

Bundan sonra Telefos, nice yıllar Kaikos vadisinde Teuthrania kralı olarak taht tutmuş, baht bulmuş, Bergama'ya şan, Bakırçay'a nam katmıştır.

Burada bitti öykümüz,

Düşünelim hepimiz.

Söylence deyip geçmeyin.

Vardır doğruları gösteren birçok iz

Örneğin bu öykü Akropoldeki Zeus Sunağının alçak frizlerine işlenmiştir. Bu rastgele bir seçim olmasa gerek. Ege'nin kültürü, Bergama'nın tarih öncesidir Telefos öyküsü çünkü, Kaikos krallığının yükselişi ve Bergama tarihinin doğuşunu simgelediği için konu Akropol'ün alnına çizilmiştir.

Yine Bergama'daki Maltepe tümülüsü Telefos' un anası Auge için yapılmıştır. Demek ki Bergama, tarihinin alacakaranlığını betimleyen bu kişileri unutmamıştır. Söylencemizde geçen Kral Teuthras, Bakırçay kralıdır. Bu krallığın merkezi Bergama'dan da eski olan Teuthranion'dur. Dr. Rallis bu kentin şimdiki Karahıdırlı köyünün yakınında olduğunu söyler. Hausouler ve Pontremoli ise Kalarga tepesinde kurulmuş olduğunu yazarlar. Nitekim 1308 tarihli Aydın Salnamesinde Çandarlı ile Bergama arasında Kalarga adında Rum kasabası vardır. Bu da eski Teuthrania Akropolüdür der ve bu yörede maden devri buluntularına da rastlanmıştır.

Görüyor musunuz söylence deyip geçiyoruz ama ne denli yere basan tarihsel ayakları var. Bergama kültürünü önce mitoloji içinde süzerek içmek gerek. Dikkat ederseniz olayların başlangıcı Yunanistan'dan kaynaklanıyor ama meyvelerini hep

Anadolu' veriyor. Halikarnas Balıkçısı'nın, Azra Erhat'ın Anadolu'nun ilk geçmiş biliminde ayırt edici, öncü, belirleyici rolü olduğunu söylemeleri ve bu konuda inat etmeleri ne denli haklıymış.

Maltepe Tümölüsü

PERGAMOS

Destan çağında yolumuza devam edelim.

Belgesel izler olmadığı için mitoloji ışık tutsun bize. İzmirli ozan Homeros'un anlattıklarında elbet bize de yarar pek çok malzeme olacaktır.

Neyse, en son Akhilleus üzerine konuşuyorduk. Hani Telefos'un mızrağı ile paçasından yaraladıktan sonra yine mızrağının pasıyla onu iyi eden Akhilleus.

Homeros'un İlyada destanının başkahramanı olan Akhilleus, kollarından ve bacaklarından kaba kuvvet fışkıran insan irisi, üstün savaşçı, hırslı ve zalim olup tanrılara denk bir insanmış haşa. Zaten soyunda ilahi bağlar da olduğu söylenir hani.

Akhilleus, Troya Savaşları başladığında "az yaşa, ama şanlı yaşa; anıtın dikilsin, adın yazılsın taş" mantığıyla Anadolu'ya geçmeyi düşünmüş, fakat anası, onun genç yaşta ölmesini istemediğinden Skyros Adasına göndermiş ve orada Kral Lykomedes' in sarayına konuk olmuş. Akhilleus, arada bir kız kılığına girerek sarayda kralın kızları arasına karışmış ve en güzel ile sevişmiş. Kız gebe kalınca da onunla evlenmek zorunda kalmış ve Neoptolemos adında bir oğlu olmuş. Akhilleus, Troya savaşlarına katılmaya karar verince oğlu Neoptolemos' u dedesi Lykomedes' e bırakıp gitmiş. Bu savaşlarda Akhilleus, Hektor'u öldürmüş, büyük kahramanlıklar göstermiş, fakat sonunda Memnon tarafından yaşamına son verilmiştir.

Akhilleus' un oğlu Neoptolemos büyüüp delikanlı olmuş ve fakat savaş hala sürmektedir. Falcılar, Neoptolemos savaşa katılırsa Troya' nün düşeceğini söyleyince, o da savaşa katılmış ve babası gibi büyük kahramanlık göstermiştir. Hatta Telefos' un oğlu Eurypylos u öldürmüştür. Daha sonra barış yapınca Neoptolemos, Misya kralı Eetion' un kızı, aynı zamanda Hektor' un dul karısı olan Andromakhe ile evlenmiştir. Neoptolemos' un ilk karısı Menelaos' un kızı Hermiyone' den hiç çocuğu olmamışken, Andromakhe' den üç oğlan, bir kız çocuğu olmuş. İşte bu üç oğlundan birinin adı Pergamos' tur.

Gençliğini Yunanistan' da geçiren Pergamos, söylenceye göre şansını Misya' da denemek üzere annesi ile beraber yollara düşmüş ve Bakırçay yöresine gelmiş. Askerleri ile birlikte Akropol' u ele geçirmiş ve Teuthrania krallığına karşı büyük bir tehlike olmaya başlamıştır. Aralarında savaş kaçınılmaz olunca gücüne pek güvenemeyen Pergamos, orduların yerine düello etmeyi yeğlemiş ve Teuthrania kralı Areios' u aşağılayarak kendisiyle dövüşmeye kışkırtmıştır. Buna öfkelenen Areios, düelloyu kabul etmiş ve fakat teke tek yapılan karşılaşmada Pergamos' a yenilmiş, acımasızca öldürülmüştür.

Böylece Pergamos, Bakırçay yöresinin kralı olmuş ve yerleştiği kaleye kendi adını vererek Pergamon demiştir.

Söylencemiz burada sona erdi.

Böyle biteceğini kim derdi.

Kimine şaştım, kimi masal geldi.

Fakat bazı noktalara da aklım erdi.

Telefos, Bergama' nın ilk kurucu kralı ise Pergamos da adını veren kralı değil mi?

Telefos' un anası Auge, Pergamos' un anası Andromakhe ve bu iki kadının mezarı Maltepe tümölüsüdür, böyle bilinir.

Destan çağı, Homeros dönemi, Troya savaşları zamanı.

Homeros ise İzmir'li (Smyrna) kör ozan. Söylediği destan ama, o denli bilgiler, bulgular toplanabiliyor ki...

Hatta laf aramızda Homeros'un Bergama'da bir sevgilisi varmış, onu görmek için demeyeyim de görüşmek için tam bir haftada Pergamon'a geldiğini ve yine bir haftada dönebildiğini duymuştum. O zamanlar ulaşım ne denli güçmüş demek ki..

Bergama nın adının koyduk, anlamını da söyleyelim :

1- Pergamon: Pergamos' un kenti demektir

2- Berg: kent anlamına gelir. Bilge Umar Luvi dilinden kaynaklandığını söyler,

3- Pergamum: hisar, kale, burç, yüksek yerleşim yeri diye de karşılık bulur.

4- Berk: Berketmek, kapamak. Bu Türkçe karşılığı Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) ileri sürmektedir.

5- Pergament: deriden yapılan kağıt anlamındadır ve bu kağıdı Bergama bulmuştur. Mısır Papirüs kağıdının dış satımını kısıtlayınca, Bergama kuzu, ceylan, oğlak, keçi derisini inceltip yaprak haline getirerek parşömen kağıdı yaratmıştır. Bu yüzden Bergama kağıdına pergament yani perşömen denmiş, Bergama'ya da kağıt üreten kent adı uygun düşmüştür.

BERGAMALI ZEUS

Latince deus, tanrı anlamına gelir, özne hali Zeus diye yazılır. Gök tanrı, baştanrı, tanrıların babası gibi nitelikler taşır ve yağmuru yağdıran, göğü gürleten, şimşek yaratan Zeus'tur.

Zeus, tanrıça Rhea'dan Bergama Akropolünde dünyaya gelmiştir. Adları söylencelere pek karışmayan Kabir denilen tanrısal varlıklar, Zeus'un Akropolde doğuşuna tanıklık etmişler ve sonunda Rhea'nın alayında bulunan cinlere karışıp çekilmişlerdir.

Tanrıça Rhea, Zeus'u doğurduğu zaman, çocuklarını ana karnından çıkar çıkmaz yutan kocası Kronos' tan kaçırmak için, Edremit yakınında yer alan İda (Kaz) Dağındaki bir mağaraya gizlemiştir. Amaltheia adlı bir orman perisi, mağarada bir başına kalmış bu bebeği bulmuş ve onu bir keçiye emzirterek büyüt-müştür. Güneş tanrısı Helios 'tan doğma olan bu keçi, çok korkunç bir yaratılmış ve bu yüzden kimse yanına yaklaşamazmış, hatta Titan denilen devler bile onu görünce korkudan donakalırlarmış. Neyse Zeus büyümüş, delikanlı olmuş ve adını duyurmaya, kendini kabul ettirmeye başlamış. Bunun için de egemenlik savaşlarına girişmiş. Sütünü emdiği keçinin derisinden yaptığı kalkan sayesinde hiç yenilmemiş, önce Titanları haklamış, sonra da Gigantlarla savaşa girişmiş. Gigantlar da kimmiş diyeceksiniz' Bunlar da Titanlar gibi dev yaratıklar, Örneğin Otos ve Eftaltes denilen Gigantlar, tanrı Poseydon' un İfimedya' dan olma çocuklarıdır. Bunlar her yıl bir karış enine, bir kulaç boyuna büyürlermiş. Sonunda öyle büyümüşler ki tanrılara savaş açmışlar. Olympos' un üstüne Osso dağını bindirip, tepesine de Pelion dağını oturtmayı bile düşünmüşler. Alkyoneus denilen

Gigant ise gök ile toprak tanrılarından olma bir melezmiş ki devlerin en güçlüsüyümüŝ. Doğduğu topraklarda onu öldürmek olanaksızmış. Bunun üzerine Zeus, tanrıları devlere karşı savaşa çağırmış. Savaş Tanrıçası Athena, Güneş Tanrısı Apollon, Ay Tanrıçası Artemis, Zeus'un karısı ve Apollon ile Artemis in anası Leto. Aşık ve Güzellik Tanrıçası Afrodite, Zeus'un karısı ve Afrodite in anası olan Dione, Zafer Tanrıçası Nike ile ecel ve ölüm yazgısını ellerinde tutan Moiralar denilen üç kız kardeş yardıma koşmuşlar.

Gigantlar ise Otos, Efialtes, Alkyoneus, Eurytos, Enkelados, Porphyrion ve adlarını bilmediğimiz diğerkleri tanrılara karşı tüm güçleri ile saldırmışlar. Tanrılar, Gigant'larla baş edemeyeceklerini kısa zamanda anlamışlar. Çünkü bu dev yaratıklar, dağları üst üste yığarak tanrıların otağı Olympos' u çökertmeye başlamışlar. Olympos tanrıları, bir büyücünün sözünü gururlarına yediremedikleri halde uygulamak zorunda kalmışlar. Yani bu devleri, ancak ölümlü bir insanın yenebileceğini. Ve hemen akıllarına Herkül gelmiş. Herkül, Zeus'un keçi derisinden yapılma kalkanını ve diğerk tanrıların da kendisine yardım etmesini istemiş.

Böylece "Tanrılarla Devlerin Savaşı" başlamış tekrar. Herkül Alkyoneus adlı Gigantı öldürürken, Apollon Efialtes' i, Diyonizos Eurytos' u haklamış, Athena ise Enkelados' un peşine takılmış ve kaçarken üzerine Sicilya adasını atmış ve yakalayıp derisini yüzmüş.

Sonunda devlerin tümünü yok etmişler ve baş tanrı Zeus tüm evrenin egemeni olmuş.

Söylencemiz burada bitti

Fakat şimdi aklım Bergama Akropolündeki Zeus Sunağına gitti.

Devlerin tanrılarla savaşı Zeus Sunağının duvarlarına yüksek kabartma olarak işlenmiştir.

Bu bizim söylencemizdir, bu Bergama Akropolünde doğan tanrı Zeus'un öyküsüdür.

Bu öyküde, Ege Denizinin iki karşı yöresi konu edilirken sonunda yine doğurgan Anadolu'dur ve Bergama Akropol'üne dünyanın sekizinci harikasını kondurur. Olympos ordadır ama. Zeus Sunağı Akropoldedir.

II. Abdülhamit zamanında Osmanlı maliyesinin kötü gidişinde sinyaller verilirken Almanlar yanımıza yaklaşmış ve ilginç önerilerde bulunmuşlardır. Bunun ötesinde Sunağın korunması gerekçesi de konu olmuştur. Bab-ı ali'den irade istenirken "Memalik-i Osmaniye'de taştan çok ne var, verin gitsin kefareye" denmiş midir bilmiyorum? Fetihler yapan Osmanlı Devleti, yabancıların kültür fethini hiç mi fark etmemiş? Zeus Sunağı kaçınılırken, İzmir'de de eserin paylaşımında, neler dönmüş onları da biliyorum. Ve şuna inanıyorum, Zeus Sunağı bir sürü oyunlarla kaçırılmıştır ve bu nedenle yıllar sonra bile olsa eski yerine dönecektir.

Berlin Pergamon Museum'da restore edilen bu ünlü sunak 118 kabartma içermektedir.

Niçin bu denli önemlidir Zeus Sunağı?

- 1- Mitoloji konusu işlendiğinden, Zeus ve tanrıların, Gigantların savaşı ile Telefos öyküsünün verilmesinden,
- 2- Kabartmalarda devlerin, tanrıların gücü karşısında ezildikleri, acılar içinde kıvrandıkları canlı gibi verilmiştir. Bu Bergama'ya özgü patetik üsluptur. Bu nedenle sekizinci harika sayılmasından,
- 3- Bergama heykeltıraşlık ekolünden Dlonyadas, Menek-rates, Melanippos, Orestes, Theorrhetos gibi Bergamalı yontu ustaları tarafından yapılmış olması ve ayrı ayrı ellerden ancak birlik ve uyum içinde bütünlük arz etmesinden,
- 4- Sunağın doğusunda Zeus ve Athena kabartmaları grubu ve güneşin doğuşu ile ilgili Apollon, Artemis ve Leto yer alırken karanlık düşen kuzeyde Orion, Moiralar ve gece tanrıçası betimlemeleri bulunur. Güneyde ise şafak, güneş tanrısı Helios, batıda ise deniz tanrısı Akeanos, Amfitritre, Nereus ve Tritan'ın yer almasından ve olağanüstü bir sanatla konunun taşa işlenmesinden olsa gerektir.

LOKMAN HEKİM ASKLEPIOS

Teselya Kralı Filegyas'ın Koronis adlı güzellik üstü bir kızı vardır. Bu kız, tanrı Apollon'la sevişir ve ondan gebe kalır. Ne var ki tanrının çocuğunu karnında taşıırken Arkadya'dan gelen bir yabancı ile tanışır. Koronis, bu yabancıyı sever ve onunla da beraber olur.

Bu olayı Apollon' a kutsal kuşu kuzgun, haber verir. Apollon öfkesinden ne yapacağını bilemez ve kendine sadık bu kuşun tüylerini akpak iken kapkara yapar. Sonra da Koronis' e gereken cezayı verir.

Koronis bir direğe bağlanır ve altına odun yığılır. Çocuğu karnında diri diri yanacaktır. Alevler içinde kalan Koronis ölmek üzere iken Apollon kendi kanından olan çocuğun yok olmasına katlanamaz ve ateşi söndürüp çocuğu anasının karnından aldırır. Koronis ölür, çocuk da -at adam Kheiron' a- verilir. İşte bu çocuk Asklepios 'tur. Annesinin karnında ölmek üzereyken son anda kurtulduğu için hekim tanrı olarak da hastalarını son anda kurtaran bir nitelik kazanacaktır.

Asklepios, at adam Kheiron' un yanında büyür. Kheiron doğanın içinde yaşayan, doğanın sırlarına ermiş bir varlık olduğu için Asklepios' a bu ortamda hekimlik sanatını kaynağında öğretmiştir. Bu nedenle açık hava, güneş, termal sular, şifalı otlar ve bunlardan yararlanmayı bilen Asklepios usta bir hekim olur, ayrıca cerrahlığın bütün bilgilerini edinir. Bunun ötesinde Asklepios, ölüleri diriltmeye ve ölümsüzlüğü araştırmaya başlar. Nasıl mı?

Tanrıça Athena, Gorgo canavarı denilen Medusayı öldürttüğü zaman, bedeninden akan kanı toplamış ve Asklepios' a vermiştir. Medusa' nın sağ tarafından zehirli kan, sol tarafından da şifalı kan akmış ve bunlar ayrı ayrı şişelerde toplanmıştır. Şifalı kanı kullanan Asklepios, epey ölü diriltmiştir. Bunların başında örneğin Kapaneus, Lykurgos, Minos' un oğlu Glaukos ve Thesus un oğlu Hippolitos da vardır. Zeus, ölümsüzlüğü araştıran, ölüleri diriltmeyi başaran ve böylece doğal dengeleri bozan Asklepios' un bu aşırı gücünden kuşku duymaya başlamış, ölümsüzlüğü tanrıların tekelinde tutmak istediği için Asklepios' un üstüne bir yıldırım salmış ve yakmış, yok etmiştir. Apollon da, oğlu Asklepios' un öcünü almak üzere Zeus'a yıldırımını bağışlayan Kiklopları öldürmüştü ve sonra da oğlu Asklepios' u gökte burçlar arasına yerleştirmiştir.

Anadolu'da Asklepios, lokman hekim olarak bilinir. Lokman hekim de ölümsüzlüğün sırrını bulmuş ve gidip krala söyleyeceği anda yıldırım çarpıp ölmüştür. Asklepios ya da lokman hekimin yere düşmesiyle elindeki ilaç yere dökülmüş ve yerden her derde deva sarımsak bitmiştir. Diğer elindeki ölümsüzlük reçetesi olan kâğıtlardan biri çalıda takılmış olarak bulunmuş ve şu dizeler okunmuştur:

"Ayağını sıcak tut, başını serin
Gönlünü ferah tut, düşünme derin".

AKROPOLDE YETİŞEN ŞİFA KAYNAĞI SARIMSAK

Akropolde yetiştirilen özel sarımsak türünün hastalıklara şifa olarak Asklepion'da kullanıldığını ve Bergamalı ünlü hekim Galenos'un Tellidere'deki arenada gladyatörlerin yaralarının tedavisinde zeytinyağı kullandığını herkes bilir.

Değişik kaynakları süzerek derlediği bilgilere dayanarak ilaç amaçlı bir tür sarımsağın Bergama Akropolünde yetiştirildiği savında bulunan Pergamon Gıda kurucularından Emin Ürgün:

"Sarımsak, Antikçağ Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerindendir. Kekiğin yanı sıra Anadolu'da ilaç yapımında kullanılan en önemli bitkilerden birisi de soğan ve sarımsak olarak adlandırılan *Allium* türleridir. Ülkemizde endemik türleri oldukça zengin olan yabani soğan ve sarımsaklar ilaç yapımında kullanılırlar. Örneğin Tunceli yöresine endemik *Allium tuncelianum* yiyecek amaçlı tüketilmenin yanı sıra, yörede enfeksiyonlara ve yüksek tansiyona karşı da kullanılmaktadır. Ülkemizde sarımsak olarak adlandırılan *Allium* türleri de bulunmakta olup, örneğin Tunceli dolayında yetişen endemik "kaya sarımsağı" *Allium macrochaetum* subsp. *tuncelianum*, dünyada sadece Bursa'daki Uludağ'da yetişebilen endemik "sarı sarımsak" *Allium flavum* subsp. *flavum* var. *minus*, dünyada sadece Kazdağı'nda bulunan lokal endemik ve yok olma tehlikesi altında olan "yabani sarımsak" *Allium kurtzianum* bunlara örnekler. Sarımsak bitkisinin binlerce yıldan bu yana ilaç amacıyla kullanıldığı bilinmekte, hatta günümüzde bile sarımsağın etkileri popüler yayınlarda tartışılmaktadır. Antikçağ'da da sarımsak Sağlık Tanrısı Asklepios'un sembollerinden biridir. Antik Dönem'in en ünlü asklepionlardan birinin kurulu olduğu Pergamon Antik Kenti'nin tam ortasında endemik bir *Allium* türü bulunur, hem de antik kentin tam merkezi olan akropolde yetişir: *Allium proponticum* subsp. *proponticum* bitkisi belki de Bergama Asklepion'unda hastaların tedavisinde kullanılan bir bitkiydi" demektedir.

ZEYTİNKENT ELEA

Parşomene adını veren kent nasıl Bergama ise, zeytine adını veren kent de Bergama'nın antik limanı Elea'dır. Üstelik Bergama hem sarımsak'ın hem de zeytinin (olea yani elea) anavatanıdır. Bergama'nın antik limanı Elea'nın zeytin anlamına gelmesi ve Akropol'de yetiştirilen sarımsak'ın ilkçağda şifa olarak kullanılması birçok bitkinin anavatanı olabileceği fikrini kuvvetlendiriyor.

Zeytin, bilimsel künyesi "olea" familyasından olan bir meyva ağacıdır. "Olea" cinsinden dünyada yaklaşık 30 değişik tür saptanmıştır. Zeytinin eşsiz meyvasından çıkarılan yağ, ilkçağda geceleri aydınlatmada, mabetleri kutsamada, sonra saçların, cildin güzelleşmesinde, vücudun ovulması ve temizlenmesinde nihayet yemeklerimizde mutfağımızın baş tacı oldu. Ne var ki, kökü tarih öncesine dayanan yabani zeytin ağacının kaç bin yaşında ve anayurdunun tam neresi olduğu konusunda arkeobotanikçiler, tarihçiler ve arkeologlar arasında bir görüş birliği yok. De Candolle ve Pelletier'ye göre, Anadolu, Suriye ve İran; kimine göre Girit, Yunanistan, belki de Kuzey Afrika, Atlas Dağları, Aşağı Mısır. Dahası, yabani zeytinin ilk kez nerede ve kimler tarafından ehlileştirildiği, nereden nereye yayıldığı konusunda da gene farklı görüşler söz konusu.

Oleaster, dikenli, küçük meyvalı yabani zeytin ağacı; milattan 10 bin yıl öncesi Doğu Akdeniz havzasının doğal bitki örtüsünün bir parçasıydı. Ancak, İtalya'nın Mongardino yöresinde ortaya

çıkarılan fosilleşmiş zeytin yaprakları, aynı şekilde Kuzey Afrika' da paleolitik dönemden olduğu belirlenen zeytin dalları fosilleri ve İspanya' da kalkolitik dönemden kalan yabani zeytin ağacı dalları nedeniyle, bu ağacın Akdeniz'in batısında da milattan yaklaşık 12 bin yıl önce varaldığı yönünde savlar var... Ege'deki Santorini Adası'nda gün yüzüne çıkarılan fosilleşmiş zeytin taneleri ve özellikle zeytin yapraklarının ömrü ise, bazı uzmanlara göre milattan 37 bin yıl önceye kadar gidebiliyor... Dile kolay: Zeytin 39 bin yaşında! Ne var ki, yabani zeytin ağacının varlığı zeytin üretiminin de yapıldığı anlamına gelmiyor.

Öte yandan, Güney Kafkasya'dan İran'a, buradan da, Akdeniz'de Suriye ve Filistin kıyılarına uzanan bölgede zeytin ağacı ve kültürünün varlığı, bu tartışmaları daha da alevlendiriyor. Zeytinin ve en azından olea europea'nın asıl yurdunun Güneydoğu Anadolu ve özellikle, Mardin, Maraş ve Hatay üçgeni olması en güçlü olasılık. Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde, örneğin güneyde' Akdeniz'de Toroslar'ın eteklerinde Antalya ve İçel'de, batıda Muğla'da, Aydın Çine'de kendi kendine yetişen ve çoğalan yabani zeytin ağaçları, "delice"lerin bolluğu, Bafa ve Kuşadası yörelerinde adeta ormana dönüşmeleri, İzmir Çeşme'de dağda taşa karşımıza çıkmaları, daha kuzeyde Çanakkale, Balıkesir ve Bursa'ya kadar yer yer kendini göstermesi, buna karşılık öteki zeytincilik bölgelerinde insan eliyle dikilmiş ağaçların dışında nadiren bulunması ya da hiç bulunmaması, zeytin ağacının anayurdunun günümüz Türkiye'si olabileceği savını destekliyor. Nice uygarlıklara ev sahipliği yapmış Anadolu'nun eşsiz arkeolojik zenginliklerinin, ancak yüzde 10'u bile geçmeyen bölümünün bugüne dek gün ışığına çıkartılabildiğini düşünürsek, zeytin ağacı ve zeytincilikle ilgili her yeni buluntunun bu görüşün savunulmasını kolaylaştıracağı ortadadır.

Ama açık olan bir şey var, o da yabani zeytin oleaster'in aşısıyla "ehlileştirilmesi" ve bir kültür bitkisine dönüştürülmesinin yeryüzünde ilk kez M.Ö. 4000'lerde Anadolu'da kesin olarak

bilindiği ve yağının kullanıldığı, özellikle kıyı şeridi ve hinterlandında gerçekleştirildiği ve bu mucizeyi büyük olasılıkla Eleaitikos Körfezinde yaşayanlar ve adını zeytinle özdeşleştiren Elea'nın başardığı sanılıyor.

Hititler günümüzden 4 binyıl önce, gen merkezi Anadolu olan zeytin ağacından ilaç bile yapmışlar. O nedenle Bergama'da Galenos hekim, anfitiyatroda gladyatörlerin yaralarını iyileştirmede kullanmış zeytinyağını.

ADI BİLE SÖYLENCE

Dünyanın en eski alfabelerinin ana harfleri doğal olarak tarım toplumunun izlerini taşır: "Alfa" (Apis) öküz, "beta" (Beth) ev, "gama" (Gamel) deve ve "zeta" (Zertum) zeytini simgeliyordu. Akadça zertum ya da zeirtum hem zeytin ağacını hem de meyvasını tanımlıyordu. Dinsel törenlerde meyvası ve ondan elde edilen yağı (zertium) üzüm, incir gibi öteki meyvalarla birlikte tanrılara sunak veriliyordu. Zai, ibranilerde zait oldu, Araplarda ise zaitun. Araplar yaşlı ve büyük ağaçlara bugün de zeitun diyorlar. Anadolu'ya gelen Türkler ise Arapça'nın etkisiyle önce zeytun, sonra zeytin'de karar kıldılar.

Zeytine Giritiiter elaiwa dediler, akrabaları Egeliler elaia. Romalılar önce oleo, sonra oliva'yı benimsediler, Fransızlar ve İngilizler ise olive'i. Yunanca elaia'nın kökeninde

Samilerin ulu sözcüğü yatar. Ulu, Sami ibranilerde yağı simgeliyordu. Zeytinyağı sözcüğüne gelince, Egelilerin elaion'u Roma'da oleum oldu, Latinler oli'ye çevirdiler; Fransızlar huile'e, İngilizler oil'a, ispanyollar ise Arapça az-zeit, zeytin suyundan esinlenerek aceite'ye dönüştürdüler.

HİKAYESİ PEYGAMBERLER TARİHİNDE GİZLİ

Adem peygamber, 900 küsur yıl yaşadktan sonra öleceğini hissettiğinde oğlu Şit'i tüm insanlara bağışlanması dileğiyle

cennete gönderdi. Cennet bahçelerinin bekçiliğini yapan melek, Bilgi Ağacı'ndan üç tohum koparıp Şit'e verdi. Babası öldüğünde bu tohumları ağzına koyarak defnetmesini söyledi. Adem ölüp Tabor Dağı'na gömüldüğünde orada üç ağaç yeşerdi; selvi, sedir ve zeytin. Üçünden ilk yeşereni zeytindir.

Kuran ise zeytinin (incirle birlikte) insanlığa bir hediye olarak Sina Dağı'na cennetten indirildiğini yazar. İslam'ın kutsal kitabı çok defa zeytin ağacı üstüne yemin eder. Kuran'a göre zeytin mübarektir ve ne doğuya ne de batıya aittir. Zeytinyağı ateşe dokunmasa bile ışık çıkaracak gibi berraktır şeklinde söz edilir.

Tevrat'a göre Tufan Olayı sonunda Nuh peygamber, gemisinin penceresinden beyaz bir güvercin salar. Güvercin gagasında zeytin dalıyla döner. Nuh'un gemisi Ağrı Dağında karaya oturduğuna göre zeytinin memleketi yine Anadolu'dur.

MITOLOJİDE ZEYTİN AĞACI

Ege mitojisine göre Deniz Tanrısı Poseidon ile Bilgelik Tanrıçası Athena arasında bir şehir üstüne anlaşmazlık yaşanır. Baş tanrı Zeus da bu anlaşmazlığı gidermek için ikisi arasında bir yarışma düzenler. İnsanlar hangisinin verdiği hediye seçerse buraya onun ismi verilecektir. Poseidon üç dişli çatalını kayaya vurur ve denizlerden 4 muhteşem at çıkarır. Bu atlarla dünyanın her yerine gider, ordular kurar, fetihler yaparsınız der. Athena ise mızrağını yere saplar ve mızrak yeşererek zeytin ağacının filizlerini verir. Bu ağaç yüzyıllarca yaşar, meyvesini yeşilken de siyahken de yersiniz. Meyvesinden yağ yapar, yağından ateş yakarsınız der. İnsanlar Athena'nın hediyesini seçer. Şehire de onun ismi verilir. Bu şehir Elea olmasın.!

HAYAT AĞACI

Bolluğun, adaletin, sağlığın, barışın, zaferin, gururun, bilgelğin, aklın, ölümsüzlüğün, arınmanın ve yeniden doğuşun simgesidir. Tüm kutsal kitaplarda, binlerce yıllık öykülerde, masallarda hep onun adı geçer.

Zeytin ağacı çok yavaş büyür. Tıpkı bir insan gibi...

Ama zeytin ağacı binlerce yıl yaşayabilir. Gövdesi son derece dayanıklıdır. Çürüyüp ölse bile dibinden sürgün vererek yeniden dirilir. Bu yüzden zeytin ağacı ölümsüzdür, hayat ağacıdır. Ege'de kara zeytine "kara altın" denir ama Homeros, zeytinyağına sarı safran renginden ve çok değerli bir besin kaynağı olmasından ötürü "sarı altın" yakıştırmayı yapar. Solon'un kanunları zeytin ağacını kesenleri cezalandırır. Bu açıdan her gün gördüğünüz bir zeytin ağacı insanlık kadar eski olabilir.

Yaşı birkaç yüze ulaşınca muhteşem bir görüntüye kavuşur. Geçen yıllar gövdesini bir kilim gibi örür. Geçen zaman ağacın kabuğunu öylesine işler ki, bu görüntü insanda hayranlık uyandırır. Zamanın izlerini yüzünde taşıyan bir ihtiyar gibi bilgedir sanki... Zeytin ağacı adeta konuşur.

Koyu yeşil yapraklarının üstünde parlak yıldızlar vardır. Zeytin ağacına gümüşî rengini veren budur. Rüzgarla birlikte yapraklardaki parlaklık adeta dalgalanır. Büyüleyici bir ışık oyunudur. Küçük yaprakları rüzgar vurdukça birbirine çarparak tatlı bir nağme çalar. Yaprakları çok sık, dalları çok geniştir. Bu yüzden gölgesi her zaman serin olur.

Zeytin sıcak ve çorak toprakları sever. Baharda küçük sarı-beyaz çiçekler açar. Yaza doğru beliren meyveleri yeşil üstüne beyaz küçük beneklidir. Bu meyveler sonbaharda yavaş yavaş mora kışa doğru da siyaha döner. Öylesine çok meyve verir ki bazen dalları taşıyamayarak kırılır. Fakir toprakların zengin ağacıdır zeytin.

Zeytin ağacının serüvenini bir de Sefa Taşkın'ın kaleminden izleyelim

Evimizin önü zeytin ağacı...-

Akdeniz, Ege kıyılarında akşamüstüleri güneşe doğru baktığınızda zeytin ağaçları gelin gibidir! Yaşlısı, olgunu, genci sanki, gelin duvaklarını bezeyen gümüş tellerle süslüdür!

Zeytin ağaçlarının koyu yeşil yaprakları akşam güneşinin yorgun ışıklarıyla birlikte göz alıcı gümüş rengine dönüşür!..

Belki de bu nedenle kadim zamanlarda Kuzey Ege'nin zeytin ağaçlarıyla kaplı "Midilli Ada"sına "Gümüş Ada", çevresi bir zeytin yurdu olan "Edremit Körfezi"ne "Gümüş Körfez" denirdi!

Yaprağı gün devrilirken gümüş rengidir ama zeytin ağacının "meyvesinin suyu" doğanın beslenmek için insana verdiği en seçkin nimetlerden biridir.

"Troya" savaşlarının ölümsüz anlatıcısı İzmirli kör ozan Homeros 3.000 yıl önce ona, "zeytin yağı"na "sıvı altın" diyordu!

Nişanlısını görmek için İzmir'den yola çıkıp, "Teuthrania"ya, günümüzde altın-gümüş çıkarmak için açgözlü çokuluslu şirketlerce kirletilen Bergama-Ovacık yöresine gelen koca ozan, muhakkak "Elaitikos Körfezi"nin, "Zeytindağı, Çandarlı Körfezi"nin" kıyısında bulunan "Elea", "Zeytin" iskelesinde dinlenirdi...

Zeytin ağacı Akdeniz kıyılarının ecesidir. Lacivert Ege sularının binlerce yıllık arkadaşıdır.

Zeytin tanesinin çekirdeği deniz kıyılarına eğimle inen taşlık yamaçlara düşmeye görsün! Bir fiske toprak bulsa bile hemen ona sarılır, köklenir. İnce filizlerini salar yüce göğe doğru!

Zeytin ağacı gizemli bir ağaçtır!

Toprağa düşen tohumdan üreyen fidan, bildiğimiz zeytin ağacı değildir. Egeli'ler doğada kendiliğinden büyüyen yaban zeytin fidanlarına "delice" derler. Çalıya benzer bu bitki hem yaşamak için kayalık toprağa deli gibi saldırır, hem de küçücük meyvelerinin yağı yok denecek kadar azdır. Yani bu bodur ağaç, yağ üretecek kadar "akıllı" değildir!

"Deliceler", Ege'nin bu delişmen makileri bilgili çiğçiler tarafından aşılır, "akıllı" hale dönüştürülür. Bugün bizim "zeytin ağacı" olarak bildiğimiz ağaçlar bu "akıllı" ağaçlardır!

Kendi tohumundan üremediği, ancak çelikle, aşıyla çoğaldığı için zeytin ağacına kimileri "kısır ağaç" der, kimileri de "akıllı zeytin"in var oluşunu ilahi güçlere bağlar!

Ege Denizi'nin ortasındaki Kiklad adalarından biri olan, 3.600 yıl önceki patlamasıyla Girit adasındaki yüksek Minos uygarlığını yok eden "Thira" yanardağıyla ünlü "Santorini", "Kutsal Barış" adasında bulunan fosilleşmiş "yabani, delice" zeytin çekirdekleri ve yaprakları 39.000 yıl önce de bu topraklarda, yaban da olsa zeytin ağaçlarının yetiştiğini gösterir.

Günümüz zeytincilik bilgisinin en önemli isimlerinden Jose M. Blazquez, zeytin yetiştiriciliğinin yaklaşık 6.000 yıl önce Anadolu'da başladığını söylüyor.

İlk "akıllı" zeytin ağaçlarının; insanlık tarihinde ilk çiftçi topluluklarının görüldüğü: Mezopotamya'dan kuzeye, Güney Anadolu dağlarına uzanan, oradan Filistin'e inen "Bereketli Hilal" denen; "ekin"in ilk ekilip, buğdayın biriktirildiği, birçok meyva ağacının ilk kez yetiştirildiği bölgede ortaya çıktığı düşünülüyor.

O yıldır, bu yıldır "zeytin ağacı" Akdeniz, Ege insanının günlük yaşamının bir parçasıdır. Yeşil, alaca, siyah tanesi ekmeğine katıktır! Suyu, yani yağı yeryüzünün en sağlıklı, doyurucu besinlerinden biridir! Odunu kışın ocaklarda insanı ısıtmaz! İstenirse yağı kandilde çevreyi aydınlatır! Dalları, yaprakları kızgın yaz güneşine gölgedir!

Bu kadim ağaç giderek Akdeniz-Ege kültürünü belirleyen temel öğelerden bir haline gelir.

Sevinçte, acıda, türküde, şiirde "o" vardır!

Zeytin ağacı ve çevresi insanı insan yapan "sevgi"nin mekanı, birbirine kavuşamayan sevenlerin çektikleri acının tanığıdır!

Anadolu insanının motiflerini tuvaline, halkın deyişlerini şiirlerine yansıtan, "Karadut'um, çatal karam'ın şairi" Bedri Rahmi Eyüpoğlu yüreğindeki seveda yangınını "Sitem" adlı şiirinde zeytin

ağaçlarıyla paylaşır:

"Önde zeytin ağaçları arkasında yar

Sene 1946

Mevsim sonbahar

Önde zeytin ağaçları neyleyim neyleyim

Yar yar..

Seni kara saplı bir bıçak gibi sineme sapladılar...."

Sonra gür soluklu Ruhi Su alır sazı eline! "Sol" dünya görüşü nedeniyle yıllarca hapis yatan, Türk halk müziğini sazıyla evrensel boyutlarda yorumlayan 1940'ların Opera sanatçısı, "basbariton" Ruhi Su, o görkemli sesiyle Anadolu insanına olan sevdasını bir Ege türküsünde bir garip zeytin ağacına anlatır:

"Evlerinin önü zeytin ağacı

Dökülmüş yaprağı kalmış siyeci

Eğer gönlün bende yok ise

Sen bana kardaş de canım ben sana baci".

Zeytin ağacı Anadolu'nun aynasıdır!

Baktığınızda yurdunuzu göreceksiniz!

** * **

Burada bitti söylencemiz

Yorum yapalım mı ne dersiniz?

Ayvazali hastanesinin gizini nasıl izah edersiniz?

Efendim, Asklepios' un tapınaklarına Asklepion denir. Sağlık yurdu işlevini gören bu sitelerin en ünlüsü, en büyüğü, terapide en çok yönlüsü Bergama Asklepion' udur. Anadolu nun en eski hekim tanrısı Telesforos' un tapınağını, kültünü, bilimini de içine almıştır.

Asklepios ölünce kızı Hygieia (hiji diye okunur ve hijyen sözü sağlık anlamına gelir) hekimlik yükünü taşıır ve Asklepiad denilen (hekimler) aracılığı ile lonca düzeni içinde ilkçağ boyunca Asklepion'u yaşatırlar.

İlkçağda Bergama Asklepion' u dünyanın en büyük ve en ünlü hastanesi olmuştur. Karakalla, Hadriyanus gibi imparatorlar, Aristides gibi bilginler burada tedavi olmuşlardır. Şifalı suları, ilaç maddesi otları, havası, güneşi, çamur banyosu, fizik tedavisi, spor, müzik, tiyatro ve eğlence ile iyileştirme yöntemleri Bergama ya özgüdür. Psikoterapi burada ilk kez denendi, farmakoloji burada doğdu.

Asklepios, Bergama eski paralarında sakallı, elinde yılanlı bir asa, yanında kızı Hiji ya da Telesfor olduğu halde görülmektedir.

Asklepion dediğimiz hastanenin kuruluş söylencesi de vardır. İlkçağ Anadolu'sunun ünlü yazarı Pausanias der ki Arkaias adlı zengin bir kişi Madra (Pindasus) Dağında karaca avına çıkar. Yalçın kayalar, dik yamaçlar, geçit vermez ormanın içinde hoplaya zıplaya ilerlerken, atının ayağı seker ve Arkaias yuvarlanarak yere düşer, bacağı kırılır. Arkadaşları onu baygın bir halde Bergama'ya getirirler, fakat bacağına tedavi edecek bir doktor bulunmaz. Hasta, İstanköy (Kos) de bulunan Asklepion' a götürülür. İstanköy Adasının ünlü hastanesinde şifa bulan Arkaias, zenginliğinin Bergama'da işe yaramadığını unutmaz ve buraya bir Asklepion yapılması için servetini harcamayı göze alır. İnşaat sitesi tamamlanınca buraya İstanköy ve Epidor' dan ünlü hekimler getirerek hizmete açar.

Rüzgarlardan korunmuş, kuytuluğa kurulmuş,
Havası bir hoş, suyu bir hoş, pek hoşmuş
Bayırın eteğinde kekik kokulu yamaç
Asklepion demişler şifa dağıtmak amaç
Asklepion' lu Bergama dünyanın tıp merkezi,
Üç kıtadan gelmişler, iyi etmiş herkesi.

SELİNOS

Bergama Kalesinin iki yanından iki ayrı çay akar. Biri kale ardından inen Kestel olup eski adı Ketios' dur, Diğeri ise Kozak Yaylasından inen Selinos'tur. Bu iki dere Bakırçay'ın çocuklarıdır.

Bir söylenceye göre Selinos, Misya denilen bölgemizde ege-men olan ilkçağ kralının adıdır. Bir başka söylence de ise Selinos'un, yaban kerevizi anlamına geldiği dile getirilir. Bergama yöresine ilk yerleşen Kiti'lerden de Kestel çayının adının geldiği ileri sürülür. Bu ikiz derelerin öyküleri gibi adlarının da dillerde dolaştığı, belleklere ulaştığı, çok eski zamanlardan günümüze kavuştuğu anlaşılmaktadır.

Bergama Kalesinin başındaki bulutları bir duvağa; kıvrıla kıvrıla, düğüm düğüm akan Selinos ve Kestel'i de iki belik saça benzetirseniz karşınıza bir gelin çıkar ve size gelin diye seslenir. Kale tepesindeki tapınaklar, saraylar, Zeus Sunağı ise takılandır bu güzel gelinin.

Selinos' un Diyonizos (Baküs) ün oğlu olduğunu biliyor muydunuz? Bergama'da yapılan kazılarda ellerinde üzüm, kol-unda Selinos' u kucaklamış şekilde Bağcılık ve Şarap Tanrısı Diyonizos 'u canlandıran bir seramik bulunmuştur. Üzümleri ile ünlü Kozak'tan gelen çayın adı rastlantı olarak doğmamıştır bes-belli. Diyonizos ise Zeus'un oğludur ve yine çekinmeden deyivereyim Zeus Bergamalıdır. Bergamalıdır ama doğduktan sonra babası Kronos' tan kaçınılmak için Girit'e götürüldüğü söylenmektedir. Ve çünkü Zeus, Akropol'de dünyaya gelmiştir. Zeus Sunağı da bunun için Bergama Kalesine yapılmıştır. Anadolu'da 20 dolayında Olimpos Tepesi var. Belki Akropol'e de eskiden Olimpos Tepesi diyorlardı.

Diyonizos adına, asmalar yeşerirken ve üzümler sıkılırken olmak üzere iki kez şenlik yapılırdı. Biri ilkbahara girişte, diğeri sonbahara girişte. Mayıs'ta yapılan Diyonizos törenleri beş gün sürermiş. Bergama'da yaz başında kutlanan Kermes Şenliklerine

ne kadar benziyor değil mi? Çünkü 1937'de Kermes planlanırken bu söylenceden de esinlenilmiştir. Diyonizos törenleri sırasında barış ve kardeşlik havası eser, kimse cezalandırılmaz, tutsaklar bağışlanır, özgürlük kapıları açılırdı. Halk yaban ormanlarda, dağlarda kanlı şöenleri bırakır, açık havada tiyatrolarda toplanırdı. Özellikle trajedi gösterileri ağır basar, bazen de komediyle insanlar güldürülürdü. Oyun yazarlarına, oyunculara, şarkıcılara tanrının gözdeleri diye bakılır, saygı duyulur, ödüllendirilirdi. Halikarnas Balıkçısı, Diyonizos tapınmaları ve tören gösterilerinden zeybek oyunlarının doğduğunu ileri sürer. Hatta İbakus denilen toplulukların tiplerleri zeybek görünümü çizmektedir.

Serin sularında Selinos' un
Kozak üzümlerine bastırıp
Kibele kızlarının ayaklarından
Sızan şıradan iksir yaptım
İçer misin?
Canını yongalayan Attis'ten olma
Çamların ve söğütlerin altında
Şınıldayan Selinos' u
Diyonizos sofrasına çağırıp
Bağdaş kurdukta
Sunulan içit;
Bergamalı konuklara Kevser gibidir
Bergama da iz bırakana Nektar gibidir.

KESTEL (KETİOS)

Bergama Kalesinin iki yakasından iki çay akar. Kozak tarafından geleni Selinos, Kale ardından geleni Kestel'dir. Kestel Çayının eski adı Ketios' tur. Ketios sözcüğünün kökenini araştırmak isterseniz mitolojinin gizemli yollarına dalmak zorunda kalırsınız.

Gaia (Yer) ve Pontos (Deniz)un birleşmesinden Keto doğmuştur. Keto: Kiti, Ketos gibi adlar da almıştır ve deniz yarattığı, balina anlamına gelmektedir.

Keto'nun Bergama kültüründe önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Gorgo kardeşler ve onlara bekçilik eden ihtiyarlar Keto'nun çocuklarıdır.

Keto adından ötürü Bergama yöresinde oturanlara Kitos, akan çaya da Ketios denmesi bir rastlantı değildir.

Keto, kardeşi Phorkys ile evlenmiş ve bu evlilikten üç güzel kız Gorgo'lar ve üç koca karı dediğimiz Graia'lar olmak üzere altı kızı olmuştur. Bu olağandışı yaratıklardan Graia'lar, Gorgo kardeşleri ve özellikle Medusa'yı korumakla görevlendirilmiştir. Medusa söylencesinde anlatacağımız üzere bu kocakarıların bir tek gözü, bir tek kulağı, bir tek dişi varmış ve değiş tokuş yaparak kullanırlarmış. Ancak Perseus bu koca karıları kandırmış ve Medusa'yı öldürmüştür.

Çocuklarının başına gelenlerden ötürü denizden çıkıp Madra (Pindasus) Dağına yaslanan Keto' nun gözyaşlarından Ketios Çayı meydana gelmiştir.

Ne zaman gök gürlese Bergama'da, Medusa' nın başına yılanlar dolandır. Deniz kabırır ve Keto, Pindasos'tadır. Püskürtür sularını bulutların ardından, sel basar kale ardını ve kudurur Kestel. Önce homurdana homurdana akar, akar; Keto çekilip gidince durgunlaşır. Bir hırıltı, bir şırıltı olur ve söylence söylenir durur.

Akan sular gibidir zaman
Göçmen kuşları geri döner ama
Kestel Çayında bir kez yıkanır insan
Dün ne çabuk geçti
Bugün hızla tükeniyor aman
Yarınsa koca bir meçhul
Eğer zaptedersek geçmiş
Düşer tarih,
Durgun denizlere akarlar
Kestel ki adı bakidir
Alımlı bir sakidir
Selinos ile birlikte
Zamanı sımsıkı tutarlar

BAKIRÇAY (KAİKOS)

Bakırçay'ın eski adı Kaikos'tur. Bu adın nasıl doğduğuna ilişkin söylenceyi Plutarcos'tan esinlenerek size anlatayım.

Çok daha önceleri Bakırçay'a Astros denirmiş. Denizler ve Okyanuslar Tanrısı Poseydon, oğlu Astros'a tanrılık erki olarak sunmuş bu ırmağı. Astros, adını verdiği bu ırmağı hoyratça kullanmış. Selinden, suyun-
dan insanlar korkar olmuş. Daha ötesi her yıl bir can, bir kurban almaya

başlamış. Böyle olunca da Bakırçay insanları, Astros adını silmişler defterlerinden.

Bu yörede Erneis ve Kirois adında saygın bir aile yaşarmış. Bu ailenin Kaikos diye ünlenen yiğit bir oğulları varmış. Kaikos, Misya beylerinden birinin oğlu ile Pindasos Dağında geyik avına çıkmış. Avlanırlarken kaza ile arkadaşını öldürmüştü. Buna öylesine üzölmüş ki olayın şoku ile kendisini Bakırçay'a atıp canına kıymış. Bunu duyan Bergamalılar karalara bürünmüş. Can alıcı Astros yerine ırmağın adına bundan böyle Kaikos demişler. Eski adı unutulmuş, konuşan diller, yazan kalemler hep Kaikos, Kaikos diye yazagelmiş, söyleyegelmiş.

Bir gün Amazon Kraliçesi Myrina çıkıp gelmiş Kaikos ovasına. Bergama Kalesine yerleşen kraliçe yöremizdeki ünlü Pitane (Çandarlı), Kyme (Nemrut), Gryneion (Çifitkale-Şakran), Smyrna (İzmir), Ephesos (Efes), Priene (Güllübahçe) gibi Ege kentlerini kurmuş. Bakırçay ovası, böylesi kültür merkezleri ile ıslıl ıslıl olmuş Myrina sayesinde. Amazon kadınlarının savaşçılığı yörenin yiğitliğine damga vurmuş ve Kaikos bir başka akmaya başlamış gayri.

İlkçağda Bakırçay'ın Bergama yakınından denize döküldüğü, giderek dolgu yapması ve Boğazasar (Sarıazmak) Çayının önünü tıkaması nedeniyle Çandarlı'ya yöneldiği sanılmaktadır. Strabon'un ileri sürdüğü bu tezi Prof. W. Dörpfeld de desteklemektedir. Gerçekten Ovidius, Metamorfoz (Dönüşümler) adlı yapıtında :

"Kaikos eski yatağını değiştirmiş, şimdi başka kıyılar boyunca akmaktadır" demektedir ki Dörpfeld de yatak değiştirmenin milat takvimi başlarında olduğunu, hatta İmparator Augustus tarafından yapay olarak gerçekleştirildiğini bile vurgular.

Suyu tutmak gibidir zaman
Bu yüzden boz bulanık akar Bakırçay
Akan su mudur yoksa insanın hayatı mı
Tarihin şırlıtısı kalır kulağımızda
Astros, Kaikos ve Bakır
Yer bakır, çay bakır
Boğuluyorum dersin
İmdada tarihi çağır

KALARGA KRALI

Bergama ile Dikili arasındaki Ovacık Köyünün karşısında, diz çökmüş yorgun bir savaşçı gibi duran Kalarga Tepesi vardır. Anadolu dilinde Kalarga, ay ışığı tepesi anlamına gelmektedir. Tarih öncesi dönemde Ege Denizi, Bergama Kalesine değin uzandığında Eğrigöl Tepesi, Kalarga Tepesi, Değirmendere Tepesi, Tatar Tepe, Bakla Tepe, Reis Tepe, Memeli Tepe, Yayla Tepe ve Pamuk Tepe adacıklar halinde Karadağ'a doğru uzanan bir zincir oluşturmuş. Nitekim Kalarga Tepesine çıkıldığında sahile çıkmak için oyulmuş kay a merdivenleri, tepede kaya üzerinde gemi bağlamaya yarayan iskele babası izleri, mağara, tuğla tünel ve çanak çömlek parçaları ile daha ilk bakışta tarih öncesi bir yerleşim alanı olduğu izlenimini hemen vermektedir. Anlaşılan Bergama Akropolünden de eski, çünkü bizi Misya-Kaikos krallığı dönemine götüren söylencesi vardır.

Telefos söylencesinde de adı geçen Kaikos Kralı Teuthras bir gün ava çıkmış. Geze dolaşa Kalarga tepesine yaklaşmış ve çalıların, ağaçların, kayaların arasından yukarıya doğru tırmanmaya başlamış. Tepenin ilk düzlüğüne vardığında birdenbire karşısına bir yabandomuzu çıkıvermiş. Teuthras yayını germiş, tam atacağı sırada domuz, insan sesi çıkararak yalvarmaya ve ağlamaya başlamış. Teuthras duraksamasına karşın av düşkünü olmasının etkisiyle oku fırlatmış ve vurulan yabandomuzu kanlarını akıta akıta, Artemis tapınağına sığınmış. Artemis de bu kutsal hayvanını öldürdü diye Teuthras'ın aklını başından almış.

Yani kral çılgın biri olmuş. Teuthras' ın annesi Lysippe çare aramaya başlamış ve bilici Polyidos'un yardımıyla Artemis'ten bağışlanması için yalvarmış yakarmış. Sonunda Artemis, Kral Teuthras'ın aklını başına devşirmesine yardımcı olmuş. İyileşen Teuthras da bu tepeye bir tapınak yaptırmış ve dağın adına da Teuthranion koymuş.

Kalarga Tepesinden Bergama Akropolü de görülür, Çandarlı (Pitane) Kalesi de. Kuzeye doğru baktığımızda da Geyikli Tepesi dikkatimizi çeker.

Geyikli Tepesinin, Kalarga'ya benzer söylencesi de şöyle;

Bergama'yı ele geçiren Türk komutanlarından biri, bu dağda geyik avına çıkmış. Bir ara karşısına yavrularıyla gezen bir anaç geyik gelivermiş. Yavrularını kaçıramayan koca geyik sıçrayıp çalıların arasında kaybolmak varken analık duygusu ile siper olup beklemiş; avcılıkta bir kural vardır hani "ya kaçana ya uçana" diye ama komutan bu kuralı çiğnemiş, yayını gerip masum masum bakan geyiği oklamış. Ala geyik yarasından kanlar, gözünden yaşlar akarken, derin derin inlemiş ve yavrularıyla bakışıp söyleşerek can çekişe çekişe ölmüş. Bu durumundan çok etkilenen avcı da dayanamamış, oraya yığılıp kalmış. Askerleri, komutanlarını geyikle birlikte ölü olarak bulmuşlar ve tepenin doruğuna mezar yapıp geyikle birlikte gömmüşler. Bu nedenle tepenin adı Geyikli, mezara da Geyikli Dede denmiştir.

Yüzyıllar sonra Bergama'ya içme suyu gerekli olmuş. Ne Madra'dan getirilen Açöldüren Suyu ne de Soma-Aksu'dan getirilen su yetmeyince Geyikli Tepesinin buz gibi berrak suyunu getirmek için kazma-kürek çalışmaya başlamışlar. Bergama Voyvodası Arapoğlu Hacı Mehmet Ağa'nın da yardımı ile bu işi başarmışlar. Ala geyikin gözyaşlarından oluşan pınar nice yıllar sonra bu kez Bergama'nın yanan yüreklerini serinletmiş. Bergama'lılar, Geyikli Dede suyunu hayrat yapmışlar, her sokağa çeşme çeşme akıtmışlar ve bu suyun satılmasını yasaklamışlar. Geyikli suyunun gelişi nedeniyle Tellidere yanındaki Musalla

Mezarlığı karşısındaki Anfitiyatro avlusunda kurbanlar kesip, kazan kazan yemekler pişirmişler ve şölen havasında yiyip içmişler. Tekke Boğazındaki Arapoğlu Değirmeni, Geyikli suyunun bakımı, kanalların onarımı, korunması amacıyla vakfedilmiş. Bergama Voyvodası Koca Arapoğlu ferman eyleyip demiş ki;

"Merhum ve mağfirunle

Koca Arapoğlu evkafından olup medine-i Bergama'da vaki ma-i leziz-i kebir".

Bu içimi hoş güzelim su, 1980'li yıllara değin eski Bergama Lisesi bahçe duvarının caddeye bakan köşesinde akan son çeşmeydi, o da tarihe karıştı ve söylence olup gitti.

2004 yılında Belediye Başkanı olan Raşit Ürper ile efsane geri döndü. Geyikli suyunu tekrar kente kazandırdı. Bazı mahallelerin evlerinden ve bazı sokak çeşmelerinden akmaya başlamış, cümleyi ziyade memnun etmeyle biz de diyelim ki su hayrattır, sebildir, her kimesne su ile hizmet sunarsa su gibi aziz olsun.

Su akar seyirtir, yarığını bulur

Akaç boşanır oluk gibi kırığını bulur

Zaman çöke kalmış Kalarga'da

Hu diyecek derviş sarığını bulur.

MEDUSA

Forkis ve Keton'dan doğma Gorgo denilen dünya güzeli üç kız kardeş varmış. Bu üç güzel kardeşlerin adı Stheno, Buryala ve Medusa imiş.

Söylenceye göre Tanrıça Athena, bunları kıskandığı için ya da Poseydon ile işbirliği yapıp da Athena Tapınağını yıktığı için saçlarını yılanlarla örülü, alınlarında yabandomuzu dişleri olan, tunc elli ve uçmak için altın kanatları bulunan yaratıklar haline sokmuş. Üç kardeşe bu çirkin yaratık görünümünden ötürü Gorgo canavarları denmiştir.

İşte bunlardan sadece Medusa söylencemize konu edilmiştir.

Söylenceye göre baştanrı Zeus'un, Argos Kralının kızı Danae'den Perseus adında bir oğlu dünyaya gelmiş. Buna öfkelenen Argos Kralı, kızı Danae ile torunu Perseus'u bir sandığa koyup denize attırmış, Zeus onları korumuş ve sağ salım Seriphos Adasına çıkmalarını sağlamış. Yıllar sonra Seriphos Adasının Kralı Polidektes, Danae'ye göz koymuş ve onu elde edebilmek için genç bir savaşçı olan Perseus'u yanından uzaklaştırmak istemiş. Bu amaçla da ona başaramayacağı ve ölümüne neden olabileceği bir formül bulmuş ve Medusa'yı tok etme görevini vermiş. Perseus yollara düşmüş, Tanrıça Athena ve Hermes'ten de yardım görmüş. Athena, Perseus'u Gorgolara bekçilik yapan Graia denilen yaşlı üç kocakarının yanına kadar götürmüş. Bu üç kocakarının bir tek dişi, bir tek gözü ve bir tek kulağı varmış ve aralarında değişerek kullanırlarmış. Perseus, bekçilik eden kocakarların birinin ortak kullandıkları gözü alına takıp gözcü kaldığını, diğerlerinin uyuduğunu fark etmiş ve yanlarına yaklaşarak, dost görünerek, içtenlikle kendisinin bekçilik yapabileceğini söylemiş. Böylece nöbet tutan bu kocakarının da güven içinde uyumasını sağlamış. Üçü de uyuyunca kocakarının alnından gözü alıp göle atıvermiş.

Perseus, hemen tanrıların ona verdiği kanatlı sandalları giymiş, başına da Hades başlığı takarak görünmez hale gelmiş, eline de Hermes'in verdiği keskin çelikten bir orak almış, Gorgolardan ölümlü olan Medusa'yı ayırt edebilmek için kanatlı sandallarıyla havaya uçmuş ve Athena'nın kalkanını Medusa'nın üstüne ayna gibi tutması sayesinde hedefi görmüş ve Hermes'in verdiği orak biçimindeki bir kılıçla bir vuruşta Medusa'nın kafasını uçurmuş.

Medusa'nın gövdesinden kanatlı at Pegasus fışkırıp uçarken, Perseus, elinde Medusa'nın kesik başı olduğu halde Seriphos Adasına dönmüş ve annesini baştan çıkaran kral Polidektes' in huzuruna varmış. Medusa'nın yılanlı başını önüne atmış, bunu gören kral korkudan taş haline gelmiş.

İşte Bergama Müzesinde iç mekanda yer alan Medusa mozayığı bizim söylencemizin cansız, ama tarihsel tanığıdır.

Burada bitti tiradımız
Neydi acaba muradımız
Bergama'da bir Medusa
Müzeye gir susa pusa
Belki yalan bu Medusa
Hayır hayır değil yalan
Değil cancazım değil
Git Müzeye, yere eğil
Bu topraklarda olan, kalan bizimdir
Bunları bilersen bu topraklar bizimdir.

Bergama Arkeoloji Müzesinin iç salonunda büyük boy yer mozayığının olduğu alana gelerseniz, bu söylencemizin fısıltılarını duyar gibi olursunuz. Eğilip iyice baktığınızda yılan saçları ile Medusa' nın başı görülür. Polidektes bu başı gördüğünde taş kesildiği için bakarken dikkatli olunması rica olunur.

PHİLEMON İLE BAUKİS

Çok çok eski zamanlarda, destanlar çağında Bergama denilen kentin bulunduğu yerde, Pindasos yani Madra Dağının eteklerinde ulu bir ağaç varmış. Bu ağaç ne çınar ağacına benzermiş ne de ıhlamur ağacına. Benzemezmiş çünkü hem ıhlamur, hem de çınar ağacıymış. İri gövdesinden fışkıran iki dal birbirine dolanır, düğüm olup kenetlendikten sonra biri bir yana ıhlamur yaprakları, öbürü bir yana çınar yaprakları salarmış kucaklaşan küçük dallarıyla. Bu ağacın ne ağacı olduğunu ancak öyküsünü duyanlar bilirmiş.

Bir zamanlar bu ağacın olduğu yerde küçük bir kulübe varmış, burada Filomen ile Baukis adında iki yaşlı karı koca yaşarmış. Bunca yıllık karı koca oldukları halde evlendikleri ilk günkü kadar sevişirler, gülüşürler, saygı dolu konuşurlarmış. Gövdelerini ağırlaştıran, yüzlerini kırış kırış eden yaşlılık, gönüllerinin tazeliğini alamamış,

sevgilerinin ateşini söndürmemiş. Yoksul evceğizlerinde mutluluk, hiç solmayan bir çiçek gibi açar, serpilirmiş. Gündüzleri Filemon, kulübelerinin önündeki bahçede çalışır, sebze yetiştirmekle uğraşırken, Baukis de ocak başında bazlama yapar, sebze haşlarmış. Günlük ekmeklerini çıkarırlar, ufak varlıklarının hem efendileri hem uşakları olup, başlarına buyruk yaşarlarmış. Baukis, komşularının katı yürekli, para canlısı olmalarına aldırış etmez, kendi ocaklarının cömert ateşinde ısınıp sevgi ve mutlulukla dokurlarmış ömürlerini.

Günün birinde tanrılar tanrısı Zeus, Olimpos Dağında ha bire ambrosia (çiçek balı) yiyip nektar (ölümsüzlük şarabı) içmekten ve Apollon'un kutsal lirinini zımbırtısını dinlemekten, dokuz zarıflık perisinin hoplaya zıplaya danslarını izlemekten bıkmış usanmış, oğlu kılavuz tanrı Hermes'e:

"Gel şu Misya Ovasına gidelim de ölümlü insanların nasıl yaşadıklarını bir görelim, kesilen kurbanların dumanları çoktandır göğe yükselmiyor, insanlarda tanrı sevgisi saygısı kalmadı mı ne?" demiş. Zeus elindeki şimşekleri, Hermes de iki yılanlı değneğini kutsal dolaplarına kapayıp, eski püskü urbalar giyerek yollara düşmüşler. Bergama Ovasına gelince tanrı misafiriyiz diye birçok evin kapısını çalmışlar. Ama ev sahipleri :

"Gidin bre moruklar, eğlencemizi bozmayın, tanrı konuğuysanız tanrılar versin rızınızı, defolun pis herifler " gibi sözler sarfedip kovmuşlar.

Sonunda Filemon ile Bukis'in fukara kulübelerine uğramışlar. Gezip dolaşmaktan, kötü söz işitmekten bıkmış olan tanrılar: "Galiba buradan da palas pandıras kovulacağız " diye beklerlerken yoksul barınağın kapısını Filemon adlı ihtiyarla yaşlı karısı Bukis birlikte açmışlar. Eski püskü giysilerine karşın tatlı dilleri, güler yüzleri ile çok üstün bir görüntü konukların gözlerini kamaştırmış. Sevgi ile içtenlikle buyur etmişler içeriye. Zeus ile Hermes başlarını eğerek girdikleri yoksul kulübede iki alçak sandalyeye, saman dolu iki torba koyarak oturtulduklarında hayretler içinde kalmışlar. Yol yorgunu konukları sıcak su ile ayaklarını yıkamış, kekik kokan havlularla kurulamışlar. Bukis ocaktaki külleri eşeyip kuru zeytin dalları atmış. Çıtır çıtır yanarken odayı gölge gölge ışıklar sarmış. Bu sırada kocası Filemon, bahçeden bir lahana ile biricik kazlarının yumurtasından alıp getirmiş. Yemek pişerken, karı-koca masa örtüleri

olmadığı için masanın üstünü mis gibi koksun diye yaban naneleriyle ovmuşlar ve geceleri uyudukları derme çatma sediri masanın yanına çekmişler. Masanın bir ayağı da kısaymış, Filemon bu aksaklığı kırık bir kase parçasıyla düzeltmiş. Masanın üzerine de karınca karınca neleri varsa dizmişler. Kara ve yeşil zeytinler, kırmızı turplar, dev yeşil güller gibi topan marullar, salatalıklar, külde pişmiş yumurtalar koymuşlar. Konuklar sedirlere yan gelip masada yer alınca Filemon, bir tahta testiden daha çok sirkeyi andıran şaraplarından bardaklara doldurarak konuklarına buyur etmiş.

Filemon ile Bukis'in topu topu bir kazları varmış. Onu yemek için değil ama kulübelerine bekçilik etsin diye beslerlermiş. Kazı kesip pişirmek üzere tutmaya çalışmışlar. Ama yaşlı karı koca hızlı koşamadıklarından, kaz gidip Zeus'un bacakları arasına sığınmış. Zeus, "bırakın kesmeyin zavallı hayvanı" demiş ve testiden iki bardak şarap doldurup yaşlı karı kocaya sunmuş. Hep birlikte içmişler. Oylesine içmişler ki testideki şarap bir türlü bitmemiş. Filemon ile Baukis konuklardan kuşku duymaya başlamışlar. Üstelik içtikleri o sirkeye dönüşmüş şarap değil kevser tadında nektar imiş. Bu mucize karşısında konuklarının tanrı olduğunu anlamışlar ve hemen diz çöküp yalvarmaya başlamışlar. Zeus onlara :

"kalkın" demiş ve kapıya götürmüş. İhtiyarlar kapıdan bakınca bütün kentin sular altında kaldığını ama, kendi kulübelerinin durduğu yerde, tam önlerinde, apak mermer bir tapınağın yükseldiğini görmüşler. Tanrılar ihtiyarlara,

"Ey iyi insanlar, elbette konukseverliğiniz karşılıksız kalmaz. Dileyin ne dilersiniz" demişler.

Yaşlı karı koca, birbirlerine fısıldaşarak danışmışlar, sonra Filemon;

"Biz bu yaşımıza dek birlikte mutlu yaşadık, bir yastıkta kocadık. Yediğimiz aş, içtiğimiz su ayrı gitmedi. Bundan sonrada bizi ayırma. Birimiz önce ölüp, ötekinin kollarıyla mezara taşımak acısını çektiirme. Daha ne kadar yaşayacaksak yan yana yaşayalım, sonra da birlikte can verip ölelim" demiş.

Zeus bu dileği kabul etmiş. Filemonla Bukis'i kulübelerinin yerinde oluşan tapınağa bekçi yapmış. Aradan bir kaç yıl daha geçmiş aynı mutlulukta. Bir ilkyaz günü, tapınağın önünde güneşleyip, Kaikos ırmağının kıvrıla kıvrıla Bergama varoşuna dökülüşünü seyredelerken bir ürperti düşmüş içlerine. Başları dönmüş, ayağa kalkıp birbirlerine tutunmuşlar ve yüz yüze gelip birbirlerine baktıklarında Baukis :

Filemon, yaşam yoldaşım benim, sen, sen yapraklanıyorsun bir çınar oluyorsun.

Filemon coşkulu titrek sesiyle :

Baukis, senin de kolların dal oluyor, dalların yaprak yaprak, bir ıhlamur ağacı oluyorsun.

İhtiyar olunca insan
Bahtiyar olur
Bahtiyar olunca insan
Kehribar olur
Tesbih gibidir yıllar
Çeker, bir bir çeker
Erdem sahibi değilse eğer
İhtiyar olmadan yaşlanır çöker

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞASAL
SÖYLENCELELER

BERGAMA'DA SÖZ EGEMENDİR

Günümüzden binlerce yıl önce, yani güneş takviminin başlangıcından 334 yıl geriye gittiğimizde, Makedonya Kralı İskender batı ile doğuyu birleştirme projesi bağlamında Anadolu'ya geçmişti.

Doğunun gizemli dünyası, olağanüstü zenginliği, ünlü düşünür Aristonun öğrencisi İskender'i büyülemişti. Büyük ordular hazırlayıp Gelibolu'dan Biga yakasına vardığında, İran ve Anadolu'nun egemeni Pers Kralı Darius, bu dünyayı dar etmek için karşısına çıkmıştı. Granikos Savaşında utku kazanan İskender, Daryüz'ü tersyüz etmek için Batı Anadolu'ya doğru ilerlemeye başlamıştı.

Geri çekilen Darius da Bergama-Kınık arasında konaklamış, bugünkü Poyracık kasabasının ardındaki eski yerleşim yeri olan Gambriyon'da karargah kurmuştu. Kaikos (Bakırçay) Ovasının en verimli noktasında, yamaçları zeytinli, düzlükleri salkım salkım bağ, şeftali, nar ağaçlı bu diyara "dağlarından yağ, bağlarından bal akar" deniyordu. Konakladığı Gambriyon, Pergamon'a (Bergama) 15 kilometre mesafede olup daha yanı başında Dünderarlı köyü civarı büyük bir çiftlikler ve meralarla çevriliydi. Ordusunun hayvanları burada yayılıyordu.

Karşıda Bergama'nın ünlü kalesi görünüyor, yöre halkı Pers askerlerini görmeye geliyor, onlara heybeyle çörek, çıkınla peynir, peksimet, sepet sepet üzüm, sele sele şeftali, armut armağan ediyorlardı. Güzel hediyelerle yaklaşıp, sempati yaratan Bergamalılar, asker içine dedikodu yayıp, arı gibi sokuyorlardı. Bir süre sonra Pers askerleri arasında bir dalgalanma, bir kargaşa, bir kaşınıtı yayılmaya başlamıştı; dedikodu aldı başını büyüdü, fitne-fesat aldı yolunu yürüdü. Ne huzur kaldı, ne birlik-bütünlük; ne emir-komuta kaldı, ne güven-cesaret. Darius bile komutanlarına söz geçiremez oldu. Ne emir verse duraksıyorlar, ne işaret verse donuk donuk davranıyorlardı. Sonunda dayanamadı, bu bilinmezliği çözmek için gitti bilicilere (kahin) sual eyledi.

Biliciler fal açtılar, yeni kesilen kurbanın ciğerine baktılar, çakıl taşlarını toplayıp serdiler ve dediler ki;

"Bergama'da söz egemendir, ol diyarda söz her kapıyı açan anahtardır, ol beldede söz sihirli kutudur, ol çevrede söz en büyük erkter, ol şehirde söz eğriyken doğru, aykırıyken gerçek gibi gösterilebilir. Söz, fısıltı olup eser, rüzgara dönüşür, kenti dolaşır, fırtına olur vadiye ulaşır. Sonra kasırga olup yakıp yıkar" dediler.

Darius söz'ün en güçlü silah olduğunu güç belledi önce-
leyin, sonra ayıttı, eğerçi kente girerse ordunun bölüneceğini,
işbirlikçilerin türeyeceğini sezdi. Bilicilerin öngörüsünü kabullen-
di, kente girmeden, Bergama'ya zarar vermeden, savaşa tutuş-
madan bir yılan gibi sıyrılıp geçmeyi yeğledi. Doğunun egemeni,
savaşkan, sahipkıran, cengaver ve vuruşkan bir kral olan Darius,
korkusuz imparator ilk kez korktu, hem de korktuğu şey 'söz'dü,
sözden korktu. Doru
atına bindi, doğruldu; askerlerini şahin bakışıyla süzdü; sert
konuştu, hepsini üzdü. Komutanlar arlandı, subayları darlandı,
askerleri darıldı. Yutulmaz sözler karşısında söylendiler, krallarına
ünlenip Bergama'yı gösterip

"urun ha !" dediler.,

Pers Kralı Darius kükreyip

"durun ha"

demek zorunda kaldı. Biliciler de söz uçurup

"Dön Dara"

diye yeniden uyardılar.

İşte derler ki Dünderli sözü (Dönder) denilen noktada daha
sonra kurulan yerleşim biriminin adı oldu çıktı bu bir. 600 yıl
önce Timur yine Gambrion'un eteğinde kurulan kasabaya varıp
konaklama yerini işaret ederek "Buracık" dediği yer olmuş

Poyracık ve Bergama'ya yine söz silahından yaklaşamayıp "Durun ha" dediği yer olmuş Dünderlı bu iki, Türkmen göçleri ve iskan politikası gereği yerleşime zorlandıkları 250 yıl önce de Dünder Bey ile Dünderlı aşireti'nin konakladığı, yurt tuttıkları yerin adı olmuş Dünderlı bu üç.

Her neyse sözün özü şu idi, Bergama'da en büyük erk, en büyük güç, en büyük silah söz'dü. Bu kentte söz egemendi. Bergama saldırıları sözle savdı, sözün üstünlüğü sav değil gerçektir. Bergama Pers saldırılarında söz gücü ile yörenin sözcüsü oldu. Yazılı kaynakların kıt olduğu bu dönemde sözlü kültür adına bizim söyleyeceklerimiz de böyle oldu, sözünü yakalayıp yüzyıllar öncesinden, kaleme verip yazıya döküp sundum size. Sözüm söz olsun, ama sakın uçmasın yazıyla tarihe düşsün. İşte sözün yazılı hali :

Bergama'da söz egemendir
Erk, kişide değil sözdedir
Söze temsil verilirse
Bu demokrasi demektir.

Bergama'da kitap egemendir
Parşömeni icad edenler
Sözünü kağıtta sakladılar
Söz işlevli ise bilim demektir

Bergama'da tiyatro egemendir
Akustik küpedir burada söz
Yaşamı irdelemektir
Söz, söylem yüklü ise sanat demektir

Tarihte Bergama'da krallar egemendi
Monarkların tahtlarını, taçlarını
Aristonikos bir söz ile yıktı

Örgütlenirse söz, hak demektir.

Bergama'da mücadele egemendir
Yok edildi Aristonikos ama
Okundu Bergama kütüphanelerinde
Söze engellenirse, istibdat demektir

Bergama'da utkular egemendir
Hektor'un öcünü nasıl aldıysa M. Kemal
Biz de Aristonikos'un
Bergama'da söz tarih demektir

Meşveret kuruldukta Bergama'da
Söz geldi dilimizin ucuna
Konuşursa çalışanlar ordusu
Bu gerçek demokrasi demektir

Bergama'da uygarlık egemendir
Bergama'da bilim egemendir
Yanlışlıkları ayıklar tarih
Söz, zamanda sıçrayış demektir

BAKACAK DAĞI EFSANESİ

Bu söylence ile anlatmak istediğim binlerce yıl önce Bergama' nın başına konan dünyanın en büyük talih kuşunun hikayesidir. M.Ö. 330 tarihlerinde Büyük İskender, savaşlarda topladığı ganimetin de içinde bulunduğu devlet hazinesini, ilerleyişini devam ettirirken korunması için Bergama Akroplüne bir komutanına emaneten bırakmış ve ilerleyen zamanlarda Büyük İskender ölünce, bu hazineden çok büyük bir pay Bergama' ya kalmıştır. Meraklısı için ayrıntı vermem gerekirse Bergama Uygarlık Tarihi kitabımızda konuyla ilgili satırlar aynen şöyle;

"....Büyük İskender, hazinelerini kalede koruması için güvendiği komutanlarından Lysimachos'a bırakırken, Bergama'yı da sevgilisi Barsine'ye vermiştir, Lysimachos, Antigonos'un komutanlarından olup, kendine sığınan, becerikli ve başarılı çalışmaları ile gözüne giren Philetairos'u Bergama kale komutanlığına atamış, ayrıca İskender, hazinesinden payına düşen 9000 talent altından oluşan servetin koruyuculuğunu da ona bırakmıştır. Lysimachos, ülkesinin büyümesi " şeklinde devam eder. Geri kalanını kısaca özetlemek gerekirse bu maddi güç sayesinde Bergama, Batı Anadolu' yu içine alan bir krallık kurmuş ve uzun yıllar medeniyet alanında önemli yeniliklere yuva olmuştur. Zaten bizler de bugün bu parlak dönemden kalan tarih ve kültür mirasının ekmeğini yiyoruz sayılır. Bu arada hazinenin tamamının ne olduğu konusunda çok açık bilgiler yok elimizde. Belki Roma' ya geçiş sırasında bu hazinede elden çıkmış olabilir.

İşte işin burasında eski öğrencilerimden Sezgin Sarıcaoğlu'ndan duyduğum bir hikaye ile konuyu bağlamak istiyorum. Şöyle aktarmıştı :

"Küçükken babam, ovada geçirdiğimiz bazı akşamlarda yilardır bize doğru bakan Bakacak Burnunun hikayesini anlatırdı. Önce nerededir burası, onu tarif edeyim. Bergama'nın Sindel köyüne giderken Bakırçay üzerindeki köprüyü geçince sola yani

Kaşıkcı köyüne doğru dönüp, 3-4 km devam ederseniz, yolun dağla beraber bittiğini ve sağa doğru keskin bir şekilde döndüğünü göreceksiniz. Bu dönüş sırasında dikkat ederseniz, dağın burnunu Gümüşova'nın içine sokmuş gibi durduğunu fark edeceksiniz. İşte burası "Bakacak" denilen yerdir. İsminin neden böyle tuhaf olduğunu size anlatayım. Az önce de bahsettiğim gibi babamın anlattığı hikayede gizli hepsi.

Zamanın birinde buralarda çok zengin ve güçlü bir kral varmış. Halkını refah ve güven içinde yaşatmış. Fakat devlete ait hazineyi kimsenin olmadığı bir yere gizlemiş. Bir gün kral ölüm yatağına düşmüş. Son nefesini vermeden önce etrafındakilere sırrını açıklamış;

" merak ettiğiniz büyük hazineyi iki kutsal suyun birleştiği ve yüce dağın son bulduğu bir yamaca gizledim, o hazineyi kimse bulamayacak. Ta ki bu topraklarda yaşayan insanlar günün birinde açlık ve sefaletle düştüklerinde hazinem kendiliğinden görünecek ve bu maddiyat, o halka bakacak" demiş. O zamandan sonra bu meçhul dağa "Bakacak Dağı" denmiş. Hazinesinin yeri tam olarak hiç bir zaman bulunamamış. Kralın tarifine en çok bu bölge benzediği için Yund Dağının bir kolunun başladığı veya son bulduğu bu yer "Bakacak Dağı veya Burnu" olarak isimlendirilmiştir.

Bakacak Burnu karşısında yer alan Gümüşova adını bu söylenceden almış olmasın? Bu ovada çift sürenler, bel ya da çapa yapanlar, altın ve gümüşlere ulaşmış olmasınlar? Hazır hazine bulup yan gelip yatmamışlar ama belli ki burada yaşayanlar bu gümüş topraklardan hazineye bedel verim elde etmişler. Söylence içinde bir söylence de şöyle :

"Yaşlı çiftçi ölüm döşeğinde yatarken, tembel oğullarını tek tek çağırması ve onlara nasihatla bulunmuş. En büyük oğluna demiş ki; eğer ben ölürsem tarlanın doğu cephesinde altın gümüş dolu bir sanduka var, yarım metre derinlikte kazacaksın, ikincisini çağırması ona da batı yakasını kazacaksın demiş, üçüncüsüne güneyini, dördüncüsüne de kuzeyini kazacaksın demiş. Dört kardeş kazma kürek tarlayı hallaç pamuğu gibi attırmışlar ve günler sonra tarlanın orta yerinde kan ter içinde buluşup çöke kalmışlar. Ne altın var ne gümüş.. Sadece gümüş rengi toprak yığınları. Analarına demişler ki; babamız son nefesini verirken bizi yanılttı, besbelli tembelliğimizin intikamını aldı. Koca çiftlikte bir uçtan bir uca kazmadığımız yer kalmadı, ne hazine var, ne bir sanduka. Annesi içten içe gülümseyerek "gidin şimdi o araziye tımar edin gelin, doğusuna pamuk, batısına, buğday, kuzeyine bakla, güneyine sebze ekin" demiş. Dört delikanlı istemeye istemeye anasının dediklerini yapmışlar. Yapmışlar ama ölmüş bitmişler, hayatlarından bezmişler, işler bitince de aylarca yatmışlar. Anası ses çıkarmamış bu süre. Ama buğdaylar başak verince, baklalar kabarcık, pamuklar ağarcık, zerzevat yeşerince dürtmüş yine oğullarını ve hiç aman vermemiş. Öylesine bereket, öylesine üretim, öylesine pazarlama, öylesine para ettirmişler ki tembel oğlanlar gülmeye, şıkır şıkır oynamaya başlamışlar ve analarına teşekkür etmişler. Anaları bana değil rahmetli babanıza şükredin, size hazine diye tarlayı kazdırdı, toprak iyi işlenince de bol verim getirdi. İşte babanızın hazine dediği buydu demiş ve vasiyetini açmış, işte dinleyin:

Deh deyince yürümezse at
Bir bardak su vermezse avrat
Hayırsız çıkarsa evlat
Ölü evinde ne işin var
Gir ağla, çık ağla

Deh deyince yürürse at
Bir bardak su verirse avrat
Hayırlı çıkarsa evlat
Düğün evinde ne işin var
Gir oyna, çık oyna

Erken oğul veren arıdan
Erinden geç kalkan kardan
Vakitsiz tohur veren darıdan
Hayır gelmez..

Çobansız giden davardan
Eğri duran duvardan
Yasaya aykırı imardan
Zamansız yapılan tımdan sakın

Kendini beğenmiş zübbeden
Zampara geçinen ibneden
Namuslu görünen kahbeden
Telvesi olmayan kahveden sakın

Gönülsüz yürüyen eşekten
Avda korkan köpekten
Darı vermeyen söbekten
İçi çatlak dibekten sakın.

Kendine sahip olmayan baştan
Duvara uymayan taştan
Eğri dokunan kumaştan
Gereksiz ve yararsız uğraştan
Karanlıkta yapılan traştan sakın

Eğersiz binilen attan
Merdiveni çürük kattan
Akrebi olmayan saatten
Masatı olmayan kasaptan
Bozuk makinayla hesaptan
Karnı kurtlu fesattan sakın

Yayı bozuk yataktan
Akıllı geçinen salaktan
Bukalemun kılıklı yalaktan
Sözünü sakınmayan dangalaktan
Kırık çizik plaktan
Sofrayı düz tutmayan kasnaktan sakın

Kel ilacı satan kelden
Zamansız esen yelden
Uyku vaktindeki selden
Verirken alan elden
Sapı çürümüş belden sakın

Sakın ha sakın sakın ha sakın.

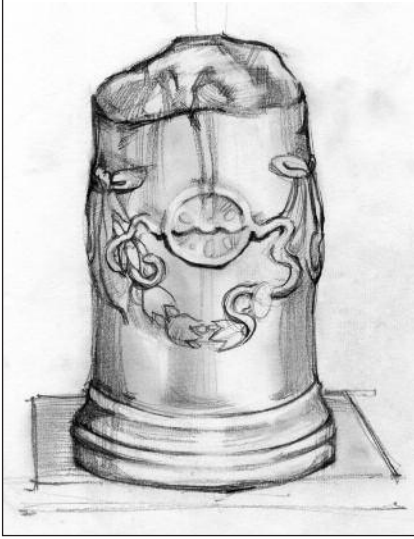
Bakacak, baban size bakacak
Miras diye hazine bırakacak

Tarlaya ekdim umut
Ürünü olmaz somut

Bakacak, baban size bakacak
Miras diye hazine bırakacak
Tarlaya ekdim bulut
Bu yıl meyveyi unut
Bakacak, baban size bakacak
Miras diye hazineler kalacak

Beygire vurdum hamut
Tarlaya ekdim nohut
Emek verince buldum
Yakut sanki altın yahut

YILANLI SÜTUN

Asklepion ya da halk dilinde Ayvazali denilen Bergama Sağlık Yurdunda, Galenos (Galen) adında çok ünlü bir hekim yaşamıştır. Derler ki tıpta Hipokrates'i geçmiş, yüzlerce kitap yazmış, o zaman ki dünyada kralları, imparatorları tedavi etmiştir.

İşte bu Galen hekim zamanında, belki de 130 tarihinde Asklepion'a bir hasta gelmiş. Virankapıdan içeri almışlar, Asklepiadlar

(Asklepion hekimleri) tarafından giysileri çıkarılmış, yıkanıp yağunmuş, beyaz harmaniler giydirildikten sonra kutsal yoldan geçirilip uyku odasına alınmış. Sayıklamasına, rüyasına bakılmış, fakat bir türlü hastalığının kökenine varılamamış. Hastalığının nedeni çözülünceye değin bekletilecekmiş ama birkaç gün içinde çok ağırlaşmış, titremeler, kasılmalar görülünce zehirlenme olduğu anlaşılmış ama iş işten geçmiş. Durumu Galen hekime aktarmışlar, hastayı gördükten sonra tapınağının giriş kapısının önüne çıkarılmasını ve ölmeden akrabalarının alıp gitmesini buyurmuş. Biliyorsunuz belki, Asklepion'un kapısının üstünde "Bu kapıdan ölüm giremez" yazılmıştır.

Neyse hasta, dönüş yolunun ağaçlı girişinde bırakılmış ve akrabalarına içeriye girmeleri için kapıya haber gönderilmiş. Burada umarsız bir şekilde çırpınan hasta, aynı kaseden içtikleri sütü kusan iki yılan görmüş, yılanlar birbirlerine dalaşmışlar, süt

başında kavga yaparlarken, birbirlerini ısırdıkça süte zehirlerini saçmışlar. Ümitsiz hasta, canına kıymak düşüncesiyle gayretlenip sürüne sürüne süt kasesine yaklaşmış ve bir dikişte içmiş.

Zehirli sütü içtikten sonra olduğu yere yıkılıp kalmış ve derin bir uykuya dalmış. Hastanın oğulları, babalarını almak için içeriye girdiklerinde önce onu görmemişler, sonra çamların altında yüzü koyun yatarken bulmuşlar. Öldüğünü sanıp, yüzünü çevirdiklerinde uykudan uyanan babaları zıplayıp ayağa kalkmamış mı? Birisi hemen koşup Galen'e babasının iyi olduğunu müjdelemiş. Doktor Galen, zehire panzehir bulmanın sevinciyle coşarken iyilrşrn hastasına da adak olarak bir sütun üzerine aynı kaptan içtikleri sütü kusan iki yılan kabartması yaptırıp diktirmesini söylemiş.

Söylencemiz burada bitti

Gördünüz mü ne olup ne bitti

Tıbbın tebabetin beşiğidir Bergama

Hekimliğin, lokmanlığın eşiğidir Bergama

Söylediklerimizde zerrece yoktur yalan

Tıbbın simgesi değil mi öykümüzdeki yılan.

Bergama Asklepionu ilkçağ dünyasının en ünlü sağlık merkezlerinden biriydi. Tedavi yöntemlerinde olağanüstü uygulamalar, bulgular, ilaçlarla dikkati çekmişti. İşte sağaltım yöntemlerinden bazıları :

- 1- Psikoterapi : Telkin yoluyla tedavi
- 2- Anditoterapi : Panzehir yöntemiyle tedavi
- 3- Fizikoterapi : Fizik tedavi
- 4- Hidroterapi : Su ile tedavi
- 5- Musicoterapi : Müzik yoluyla tedavi
- 6- Teatroterapi : Tiyatro yoluyla tedavi
- 7- Biblioterapi : Kitap okuma yoluyla tedavi
- 8- Terroterapi : Çamur,toprak,, kumla tedavi
- 9- Farmokoterapi : İlaçla tedavi
- 10- Klimoterapi : Sıcak ve soğukla tedavi
- 11- Caproterapi : Boşaltım yoluyla tedavi
- 12- Helioterapi : Güneşleme ile tedavi
- 13- Jimnoterapi : Sporla tedavi
- 14- Teoterapi : Dinsel tedavi
- 15- Aromaterapi : Meyve özü ile
- 16- Fitoterapi : Otların özü ile
- 17- Hipnoterapi : Uyutma ile
- 18- Etnoterapi : Doğal kaynaklarla
- 19- Apiterapi : Arı ve ürünleri ile
- 20- Thalassoterapi : Deniz suyunu ısıtarak tedavi

KİBELE TAŞI

Kibele, Anadolu'nun bereket tanrıçasıdır. Bu tanrıçaya Hititçe Kubaba, Grekçe Kübele, Latince Cybele, Frigçe Kubile, Lidçe Kybele, Fransızca Sibel dendiği gibi Arabistan'da Hubel, Giritte Rhea, İda Dağında İdea, İtalyada Vesta, Anna, Marianna, Suriye'de Atergatis, Karadeniz Bölgesinde Ma ve Manisa'da Sipylene adı verilmiştir.

Kibele'nin Bergama Krallığı topraklarında ünlü bir tapınağı varmış ve bu tapınakta gökten düşmüş olduğu sanılan bir karataş bulunurmuş. Karaymış ama ısıt, ısıt yanarmış; sular gibi berrak, Kozak çamları gibi yeşil, Bakırçay güneşi gibi parlarmış. Bergama halkına baht, Bergama krallarına taht vermiş bu taş. Böyle olduğu halde I. Attalos zamanında çalınmış nasılsa... Buna niçin izin vermiş Attalos ! Toprağını, taşını verir mi insan? Zeus Sunağın verdikleri gibi bunu da mı kaptırmışız zamanında ha? O kadar zengin ki Anadolu, işte bu yüzden sahiplenmek, kıskanmak, sakınmak zayıflamış besbelli.

Kibele'nin sevgilisi yine bir Anadolu tanrısı olan Attis'tir. O Attis ki, Kibele adına kendini kanlar içinde kurban etmiş ve çam ağacına dönüşmüşken Attalos ise Kibele taşını kurban etme yanışına düşmüştür.

Attis ve Attalos...

Attis ata tanrı, Attalos ata kral gibi bir anlam içermektedir.

M.Ö. 205 yılında Romalı beş senatör, Delphoi kentindeki Apollon Tapınağına giderek biliciden Pessinus taşını nasıl elde edebileceklerini sormuşlar. Bilici onlara "Bergama'ya gidin" demiş. Bunun üzerine beş senatör, beş kürekli beş gemi ile Bergama limanı olan Elaia'ya gelmişler. Bergama Kralı Attalos, konuklarını büyük törenle ve saygı ile karşılamış. Senatörler, Bergama kralından Frigya'nın Dindymos Dağı (Murat) eteğinde bulunan Pessinus kentindeki Büyük Ana Agdistis'in tapınağında ki kutsal kara taşın Roma'ya armağan edilmesi için ricada bulun-

muşlar. Gerekçe olarak da Roma'nın Kartaca Savaşlarında başarısız duruma düştüğünü ve ancak bu taşın götürülmesinin getireceği uğur ile zafer yolunun açılacağını, bilicilerin böyle söylediğini ileri sürmüşler.

Attalos, siyasal dengeleri gözeten bir kral olduğundan mıdır nedir Roma ile iyi ilişkiler içinde görünmeyi yeğlemiş ve senatörlerle birlikte Pessinus' a kadar gitmiş, Bergamalıların yaptığı beyaz mermerli tapınağın rahipleri ile görüşmüş, İdalı ana tanrıçayı simgeleyen kutsal taşın Roma'ya verilmesi için aracılık etmiştir. Kral ister de rahipler karşı duracak değiller ya .. Üstelik Attalos'un başrahip Attis ile dostluğu vardır. Attalos, Attis'e "Hannibal'i yenmeleri için başka umarları yokmuş, üstelik kutlu Sibel kitapları da böyle yazmıyor muymuş, Kibele böyle buyurmuyor muymuş" diye neler neler anlatmış.

Sonuçta kutsal kara taş yerinden koparılmış, önce Bergama'ya getirilmiş, Attalos burada bir tören yaptıktan sonra Atarneus yoluyla Dikili limanından mavi yollara uğurlanmış. Gidiş o gidiş.

Uzun bir yolculuktan sonra taşı götüren gemiler Tiber nehri ağzına gelmiş, fakat taşı taşıyan gemi nehrin kenarına saplanmış. Anlatıldığına göre Cladia Quinta adında yüksek mevkili bir kadın, kuşağı ile gemiyi yedeğe almış ve saplandığı yerden sökerek çekip götürmüştü. Kara taş büyük bir törenle gemiden alınmış ve zafer tanrıçası Victoria'nın Palatinus Tepesindeki tapınağına yerleştirildiğinde tarih, M. Ö. 4.4.204 imiş.

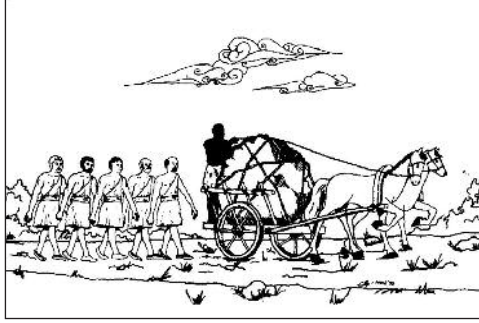
İşin olacağına bak demişler, gerçekten Roma, Kartaca'ya karşı büyük bir utku kazandı ve Kibele taşı için özel bir tapmak yaparak ödüllendirmiş oldu.

Bu öyküyü bir de İsmet Zeki Eyüboğlu'nun kaleminden dinlemek ister misiniz?

"Zamanın canı sıkıldı günün birinde. Bir iş yapacağı belliydi tutumundan, kızgın davranışlarından. Bergama'ya uğradı yolu.

Gördü ki, ünlü Kibele'nin adına dikilen kara taş a bir kutsallık vermeye başlayanlar, ona Kibele'den daha çok önem verenler türemiş, Kibele'nin kara taşı neredeyse bir tanrı olmuş... Bütün putlar ona dönmeye başlamışlar yüzünü...

Zaman bütün alımlılığı ile yürüdü Bergama'ya ve kentin kapılarından içeri girdi sessizce. Ayak seslerini bile duyan olmadı, derin bir uykuya dalmış gibiydi Anadolu. Uyuşmuşluk vardı elinde ayağında. Kocaman, kocaman ellerini oğuşturdu. Gitti doğruca Kibelenin tapınağına. Gerilmiş bir yay çevikliğiyle yakaladı Kibelenin taşını, şu adı sık sık evrenin dört bucağında geçmeye başlayan kara taşı, sıkı sıkı avuçlarında, sonra bütün gücüyle güne doğru iyice nişanlayarak. Taş az gitti uz gitti, bir yerde insanları baştan çıkarmak

için sapık düşünceler düzenleyen Elaoh'ın başına çarptı. Yere yıktı onu. Ortasından yarıd kafasını. Kanlar aktı. Bir de baktılar ki yarılan, kanlar akan kafanın içi bomboş. Boş kafalı tanrıları olduğu için düğün, bayram yaptılar, ziller takındılar, çaldılar, oynadılar. Koyunlar, develer kestiler. Bütün hayvanları büyük şölene çağırdılar. Kertenkeleden develere değin bütün hayvanlar koşa oynaya geldiler bu boş kafalı tanrının şölenine. Yalnız içlerinden irice bir hayvan gitmedi, inanmadı boş kafalı tanrıya. Kızdılar ona, kötü insanlara ad olarak verdiler onun adını. Gördünüz mü şu insanların domuzluğunu?".

Bugün bile İtalya Devletinin simgesi, kuleli Kibele tepesidir.

Tılsımlı Kibele taşı Bergama'nın hediyesidir.

KÜTSAL KIRKLAR

Bergama'nın poyraz yönünde bulunan yüce doruklu Madra Dağı'nın eteğinde sessiz bir köy vardır. Bu sevimli yerleşim yeri bol otlu meraların kucağında, ayakları altındaki yemyeşil Bakırçay Ovasını, yüzlerce yıldan beri gülümseyerek seyrederek. Kırklar Köyü, dik taş yollarıyla,

yorgun sütunlu, giz saklayan konutlarıyla; kırmızı kil kiremitleriyle ilginç bir yerdir.

Köy nice zamandır, nice canlara yurt olmuştur. Ağırbaşlı ve yaşlı çitlembik ağaçlarının geniş dalları altında serinlemeyi, boylu poslu kızılçam ağaçlarının gölgesinde uyumayı, zeytin ağacının özünü damıtmayı, bekletilmiş üzümün suyu ile esrimeyi iyi bilir bu yörenin insanları. Bu köyün adıyla ilgili söylenceyi Bergamalı Sefa Taşkın'dan izleyelim :

Bergama Akropolünün kuzeyinden "Madra Dağı"na tırmanan "Kestel" vadisini "Bakırçay Ovası"ndan ayıran yüksek sırtlar, ovanın düzlüğüne, "Mahmudiye" köyü yakınlarında, "Kırklar" köyünün sırtında geçit bulur. "Kırklar"ın dalgalı yamaçları, bereket veren Bakırçay'a kıvrıla kıvrıla iner.

Bugünkü Bergama'dan, İvrindi kasabası üzerinden Balıkesir'e giden yol, Bakırçay Ovası'ndan Madra Dağına çıkan ara yollardan ilkinde sapınca, melengiç, kızılçam ve zeytin ağaçlarının süslediği engebeli toprakları aşarak "Kırklar" köyüne varır.

Işıkın yapraklarla oynadığı, rüzgarın dallarla söyleştiği "Kırklar" çevresi kutlu bir yöredir. Toprağı kutlu yapan, yaşamı anlamlı kılan, hep insan değil midir?

Köye adını veren "kırk" sayısı insanlar için yüzlerce yıldır kutsal sayılıyor.

Konuşmayı becermenin ardından "saymak" eylemi "ilk insan" için müthiş bir buluş olmalı ! Sayılar ve onların yardımıyla yapılan saptamalar, kim bilir ne kadar kolaylaştırmış ve değiştirmişti yaşamı.

Uzun yıllar "sayıları" kutsal bildi insanlık. Saygı duydu " üçler, beşler, yediler,... kırklar" !

Her ayrı çağda, ayrı anlamlar yükledi onlara, Antik çağın matematikçisi "Pisagor" döneminde, sayılara yüklenen anlamlar neredeyse dinsel öğelere dönüşmüştü. Her sayıda gizli bir bilgi vardı ! Her bilinmeyen, sayılarla açıklanmaya çalışılıyordu! Sayılar tanımlıyordu herşeyi..

Ortaçağ Anadolu'sunun her karış toprağında ayak izi olan Yunus Emre, derviş olabilmek , "hak'kın" gizine erebilmek için, sırtında, tarikat tekkesine kırk yıl boyunca her gün kırk odun taşımamış mıydı?

Bugün, kıvrımlı tarlalarında yepyeni ve gür zeytin bahçelerinin geliştiği "Kırklar" köyünün "kırk"ı Anadolu tarihinin sessiz derinliklerinden kök buluyor. Ovaya inen köy yolunun kenarına saçılmış iri pembe andezit taşlar yörede var olmuş saklı geçmişe tanıklık ediyor.

Hristiyanlık, Filistin'de doğdu ama, asıl geliştiği, kökleştiği yer Anadolu'dur. Toprağında var olmuş kültürleri koruyan, yeni yaklaşımları ona katan, atılan her adımı daha ileri taşıyan topraktır Anadolu.

Hız. İsa'nın dinini insanlığa aktarırken bilinen dünyanın egemeni Romalıları. Çok tanrılı Romalılar, İsa'nın tek tanrı inancını ve yaydığı düşünceleri kendi egemenliklerine tehdit saydılar. Başlangıçta Hristiyanlığın yok edilmesi için her türlü şiddeti kullandılar. Yeni inanç, zulüm altında ve çok yavaş yayıldı.

İsa'nın doğumundan 316 yıl sonra Romalı komutan "Lucinius" un Sivas yakınlarında bir grup Hristiyanı yok ettiği, Hristiyan dünyasında çok büyük yankı buldu. İzleri ve anısı günümüze kadar sürdü. Lucinius, ordusuna bağlı "kırk" Romalı askere, Hristiyanlık dinine geçmiş olmaları nedeniyle çok ağır bir ceza verdi. Onları, çok soğuk bir gece, çıplak olarak, Sivas yakınlarındaki donmuş bir gölün üzerine bıraktı. Başlarına da bir nöbetçi dikti. Gölün biraz ilerisine sıcak su dolu kaplar koydurttu. Hristiyanlıkta ısrar edenler soğuktan donacak, ölecek; vazgeçenler sıcak suya koşacak, donmaktan kurtulacak, yaşayacaktı.

Gecenin ortasında, askerlerden biri, inançlarında direnen ve donmakta olan otuzdokuz askeri, yoldaşlarını terketti. Onlardan ayrıldı, ölmek için sıcak suyla dolu kaplara koştu. Kalan dirençli Hristiyanlar, donuk gözlerle ayrılan arkadaşlarının arkasından bakarken, onların inançlı direnişinden etkilenen nöbetçi Romalı asker çırılçıplak soyundu, gölün üstüne koştu, soğuktan donmakta olan Hristiyanlara katıldı. Böylece otuzdokuza inmiş yoldaşların sayısı yine kırka çıkmış oldu. Bu sırada, gökyüzünden gölün üstüne parlak bir ışık indi, inançlarına sıkı sıkıya sarılmış askerleri örttü. Acı çekmelerini engelledi.

Romalı Komutan Lucinius, ertesi sabah donmuş göle geldi. Kimi soğuktan kaskatı kesilip ölmüş, kimi hala yaşamakta olan askerlerin üzerine bol odun yığarak onları yaktı. Küllerini bir dereye attı. Zalim Romalının düşüncesi, bu eziyetin Hristiyan olmak isteyenlere ders olması, yeni dinin yayılmasını engellemek idi. Ama tam tersi oldu. Kırk askerin yakıldığı yere gelen Sivaslı Hristiyanlar onlardan arda kalan kül ve kemikleri topladılar, kaplara koydular ve Anadolu'nun dört bir yanına dağıttılar. Öyküleri dilden dile dolaştı, söylence oldu. Onurlarına, Anadolu'nun dört bir yanında sayısız kilise kuruldu.

Olayın 60 yıl ardından, İsa'dan sonra 379 yılında, Kayserili din adamı piskopos St. Basil, egemen düzenin inancına yaşamaları pahasına karşı çıkan "kırk" askeri kutsadı, onlar "ermiş",

"aziz", "saint", "hagia" ünvanı verdi. Anıları yaşatıldı. O zamandan bu zamana, Rum ve Latin kiliselerinde, her yıl 9 Mart'ta "kırk ermişler" adına ayinler düzenlenir, anma günü yapılır.

Bergama'da biri düzde, biri yamaçta, kırıklar adını taşıyan 2 köy vardır; Aşağı Kırklar, Yukarı Kırklar. Aşağı Kırklar Köyü, Kalarga'nın karşısında ve Kaikos denilen Bakırçay vadisinde, öteki Pindasus denilen Madra eteklerindedir.

1922'den önce, Türklerin ve Rumların bugünkü "Kırklar" köylerinde birlikte yaşadıklarını biliyoruz. Günler değil, yıllar değil, yüzyıllar boyunca.. Kimbilir ne kadar çok ortak anıları vardı ! Rumların dilinde bu köyün adı "Hagia Saranta" veya "Aigo Saranta" yani "Aziz Kırklar" idi. Köyün yakınlarında, eski zamanlarda var olmuş büyük bir kilisenin izleri vardı. Kırklar köyünden Bakırçay Ovasına inen yolun kıyısına saçılmış iri ve pembe, insan eliyle işlenmiş andezit taşlar bu yapının kalıntıları olmalı. Bu yörenin toprağı kim bilir daha ne gizler, ne bildiriler saklıyor?

Ve sonrasında Roma egemenliği başladı
Şeytanın tahtı dendi, yürekleri haşladı
Hıristiyanlığın kalesi, yedi kiliseden biri
Arenalarda insanlar parçalandı diri diri
Bergama, Bergama şanlı Bergama
Göğsüne saplandı kanlı bir kama
İncilde yazıyor Bergama, Şeytanın tahtı
Uğursuz vasiyetname sana bu adı taktı
Şimdi başın eğip yaşın yaşın ağlarmısın
Ne oldu Bergama, sayrı mısın sağlar mısın ..

TAŞ GELİN

Bergama ile Dikil arasında Kaynarca denilen bataklık bir yer vardır. Çamuru şifadır ama kaynak suları insanı haşlar. Kışın geçerseniz buradan, hani Zeytindalı Tesislerine vardığınızda, işte orasıdır Kaynarca. Yamaca doğru kayalıklara dikkatli bakarsanız taş gelini, düğün alayını görürsünüz. Karşı tarafa baktığınızda sazlık alan, yükselen buhar ve fokur fokur kaynayan suları ile Kaynarca'dır.

İşte burası eskiden bir yerleşim alanıymış. Topraklarının çok verimli olması yüzünden hayvancılık ve tarımla uğraşan insanları da çok zenginmiş. Giderek o denli zenginleşmişler ki tarlalarında çalıştırmak, hayvanlarını güttürmek ve kendi özel işlerine hizmet ettirmek amacıyla dışarıdan işçi, çoban ve hizmetçi toplayıp getirmişler. Getirmişler ama bu yeni gelenlerle, yörenin örf ve adetleri bozulmuş. Her türlü kötülük sızmış aralarına. Üstelik yeni gelenleri her işte çalıştırdıkları için iyice tembelliğe alışmışlar, içki ve eğlenceden kendilerini alamaz olmuşlar. Ahlak değerleri yok olmuş, Kaynarca, Sodom ve Gomore'nin ülkesine dönmüş.

Günlerden bir gün Kaynarca'ya aksakallı, aktörel bir bilge gelmiş. Konuk olarak kendisine hiç ilgi gösterilmediği halde halkın durumunu gözledikten sonra onları uyarmak istemiş. Bilge kişi bir süre kendi söylemiş, kendi dinlemiş. Daha sonra eğlence ve sapkınlıklarına engel olacak diye adamı iki kuyunun arasına bağlamışlar. Kuyuların birini altınla, birini de gümüşle doldurarak sözüm ona kendi güçlerini, üstünlüklerini kanıtlamaya çalışmışlar. İhtiyarı geri kafalılıkla, modası geçmiş fikirleri ileri sürmekle, yoksulluğunun savunmasını yapmakla suçlamışlar.

Koca Bilge, iki kuyunun arasında günlerce aç susuz kalmış, sonunda haline acıyan bir kız çıkmış ve ona gizlice yiyecek ve içecek getirmiş. Bu tür gelip gitmelerde genç kız, yavaş yavaş bilge kişinin etkisinde kalmaya başlamış. Zaten içinde var olan erdemlilik ateşi parlamaya ve etrafına ışık saçmaya başlamış.

Kaynarcanın genç kızı, güzelliği ile alımlılığı ile çevresini çok kolay etkilediğinden Dede'nin görüşlerini kendine yakın olanlara açmaya, ikna etmeye girişmiş. Derken Kaynarca halkından önemli sayılabilecek bir kesim doğruya, töreye, değer yargılarına yeniden dönmüş.

Güzelliğin ve erdemliliğin simgesi haline gelen genç kızın, özellikle delikanlıları etkilemiş olacak ki son zamanlarda kapısı sık sık çalınır olmuş. İsteyenin yüzü bir kara vermeyenin bin kara deyip niceleri gelip gitmiş evlerine. Kaynarcanın dilberi, hayat arkadaşlığı önerenlere "gerdek gecesi dedenin zincirlerini çözmeyi göze alıyor musun?" diye sorarmış. Kaynarcanın ağalarından, beylerinden korkan delikanlılar, korkudan kıpkırmızı olup kös kös geri dönerlermiş. Sonunda kimsenin umut etmediği, okuyup yazmaktan başka bir tutkusu olmayan, servetini bu uğurda harcamış, sessiz, sakın bir delikanlı evet demiş.

Tam kırk gün, kırk gece Kaynarca'da düğün olmuş. Bilge kişiye inananlar dışında herkes küplerce içmiş, sokaklara sızıp kalmış. Damat bu fırsatı değerlendirmiş ve dedeyi çözmüş. Bilge adam doğrulmuş ve Kaynarcanın ayık insanlarına:

- Herkes peşim sıra yürüsün, sakın ola arkanıza bakmayın.

Gelin alayı, en önde dede, arkasında at üzerinde gelin, atın dizgininde damat olmak üzere kuyunun etrafında dönmüşler, geline üç yudum su içirip tepeye doğru çıkmaya başlamışlar.

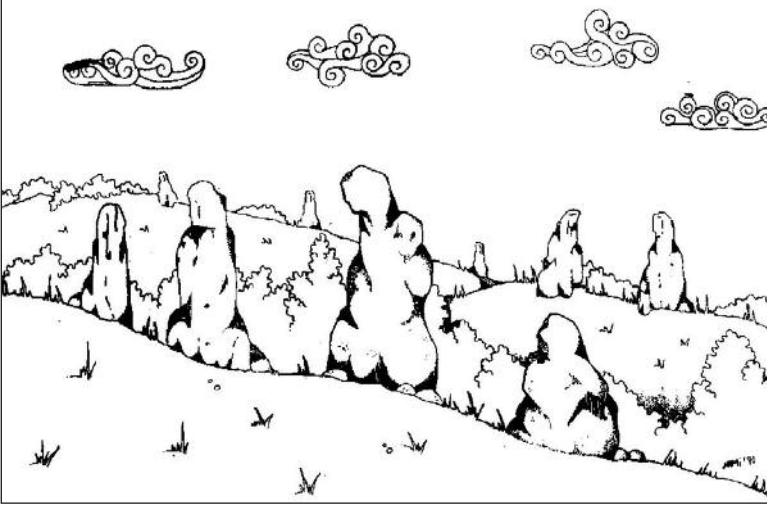
Dede- "bir kez daha uyarıyorum, şu andan itibaren Kaynarca'dan çıktık, tepeyi aşınca ya değin kimse geriye bakmayacak" demiş.

Demiş ama ilerledikçe geriden gürültüler, patlamalar, kaynamalar, sarsıntılar olduğunu duyuyorlarmış. Ne olup bittiğini merak ediyorlar, fakat dönüp bakmaya cesaret edemiyorlarmış. Tepenin doruğuna öylesine yaklaşmışlar ki bir süre sonra zaten Kaynarca'yı görmek, seçmek dahi olanaksızlaşacaktı.

Siz de merak etmeye başladınız sanıyorum. İnsanlarda şu merak kaygısı olmasaydı, hiçbir şey yapılmazdı gerçi. Buluşlar, araştırmalar, deneyler olmazdı, bilim olmazdı.

Geriye dönüp bakmayın demiş bilge dede. Ama geriye dönüp bakmasalardı, herhalde bu söylence de olmazdı.

Araya girdim, merak duygularınızı taşırdım, neyse nerede kalmıştık, önce ben bir geriye dönüp bakayım nerede kaldığımıza.

Ha... Tam tepenin doruğuna yaklaşmışlarken büyük bir patlama olmuş, sanki yanardağ patlamış da etrafa toz duman, lav saçmaya başlamış. Kaynarcadan, uzaklardan acı acı sesler, fer-yatlar yükselmiş. Atın ardında giden biri dönüp geriye bakmış. Kaynarca kaynıyor, sular, çamurlar fışkırıyor, evleri kara çamurlar kaplamış, dumanlar, buharlar gökyüzünü sarmış.

Geriye bakan bunları görmüş mü görememiş mi bilmiyorum. Çünkü bakar bakmaz taş kesilmiş. Biri baktı diye diğerleri de aynı anda dönüp bakmışlar ve hepsi sivri sivri kayalar haline dönüşüvermiş. Arkadan gelenlerin ayak sesleri kesilince en son gelin de geri dönmüş oracıkta dona kalmış.

Bilge kişi üzgün, bitkin, yorgun, yılgın tepenin doruğuna kadar tırmanmış ve oraya yığılıp kalmış.

İşte bu tepeye "Dede Tepesi" , kayalıklara da "Gelin Taşı" denmiş.

Taş Gelin söylencesi de burada bitmiş.

Nedir bize düşen hisse bu kıssadan,

Anlatayım bir kaç sözle kıssadan.

Zengin olmak mı, erdemli olmak mı?

Hangisini seçersin?

Erdemli zengin olmak mümkün mü acaba?

Ne dersin?

KALEYE ÇIKAN SU

Bergama Krallığı döneminde, aşağı-yukarı M.Ö. 2. yüzyılda üst üste kuraklık yılları yaşanmış. Irmaklar kurumuş, kuyuların suyu çekilmiş, çeşmeler akamaz olmuş. Hele bir de düşman saldırıları buna eklenince, kaleye sığınıp kaldıklarında, susuzluktan kuruyan dilleri bir karış dışarıda gezerlermiş. Kaleden kaçanlar, düşmana gönüllü tutsak olanlar, ülkeyi terk edenler artmaya başlamış.

Kral, saldırganlarla istekleri doğrultusunda bir barış yapıp hemen soruna bir çözüm aramaya başlamış. Karşılıklı dağlardan şehre su getirmenin olası olup olmadığını düşünmüş ve mühendisleriyle bu konuyu tartışmış. Kral demiş ki Pindasus (Madra) Dağlarının bir ucunda Açöldüren Suyu vardır, gerçi biz aç karnına içmeyiz, yeter ki o suyu kaleye getirelim ne dersiniz? demiş.

Demiş demesine ama kimse cesaret edememiş. Olacak iş değil diyorlarmış. 40-50 km öteden su gelecek, dağları dele dele akacak, kalenin eteğine varacak, oradan da kalenin tepesine çıkacak. Güldürme bizi kral, demişler mi dememişler mi bilmem ama akılları hafzaları almamış.

Bunun üzerine kral, bu işi kim başarırsa dünya güzeli kızını vereceğini söylemiş. Hem prensese sahip olmak hem de saraya damat olup tahta aday olmak az ödül değilmiş. Yine de mühendislerin ağzını bıçak açmamış. Ancak içlerinden en genç olanın ise böyle bir öneri karşısında heyecandan nutku tutulmuş öylece kalakalmış, tam toplantı dağılırken Kralın yanına yaklaşmış,

"efendim, ne dediniz, bir kez daha söyleyin de şu sağır kulağım duysun" demiş. Kral, öneriyi yineleyince şaşırıp kalmış. Hemen kabul etmiş. Meğer bu genç mühendis, Bakus töreninde prensesle tanışmış ve o günden beri umarsız bir aşka tutulmuşmuş. Mışmış diyorum ama, ister inanın, ister inanmayın prenses de bu mühendise gönlünü kaptırmışmış.

Sonracığıma mühendis hazırlıklara başlamış. Paraysa para, adamsa adam, araç gereçse araç gereç hepsinden istediğince verilmiş. Törenlerle, adaklarla, lir, arp sesleriyle uğurlamışlar Pindasus yolcularını.

Gidiş o gidiş, aylar mı geçmemiş, yıllar mı geçmemiş, belki de unutulmuş gidenler. Kalenin surlarında dağları gözetleyen prenses, deyim yerindeyse ağaç olmuş.

Hey yaradan yaradan,
tam yedi yıl geçmiş aradan.

Yedi yitik yıl mı,
yedi bitik yıl mı?

Uzu gitti, azı kaldı derken sonunda güzel haberler ulaşmış kente. Bir kaç ay içinde su, Bergama'ya ulaşacakmış. Geçen zaman içinde nice bentler, tüneller, kemerler yapılmış; binlerce künk öpüştürülmüş. Su bir uçurumun kıyısına kadar getirilmiş, karşı taraf bentlerinin tamamlanması için orada bekletilmeye başlanmış.

Onurlanan mühendis, eseriyle gururlanan bay aşık, türkü çığırarak bentlerin üstünde geziyor, kaleden kendini izleyen prensese kur yapmaya başlamış.

İşte son gün,
son dakika,
son işaret...

Mühendis kemerlerin üzerine çıkmış, uçurumun kenarındaki bağlantılar da atılmış, su o noktadan bırakılacaktır. Mühendisin işareti bekleniyor. Ay çok heyecanlandım.

Biraz sonra işaret verecek ve bent kapakları açılacak, su yukarıdan aşağıya inecek ve aşağıdan kaleye doğru künklerin içinde bileşik kaplar yöntemiyle çıkacak.

Olağanüstü bir şey, insanın kalbi duracak.
Şu anda mühendis işaret vermek üzere,
prensес kalenin burçlarından el sallıyor,
yılların özlemi bitecek, birbirlerine kavuşacaklar, coşkuların-
dan durdukları yerde duramıyorlar.

Evet mühendis kollarını kaldırıp işaret verecek diye bekleniyor.
Telli Dere ile Kale arasında Tekke Boğazı denilen yerde
bütün gözler.

Biliyorsunuz Teke Boğazı Bergama'ya rüzgarın taksim
edildiği yerdir.

Mühendisin sesi yayılıyor rüzgarla.

Ve mühendis kollarını kaldırdı

Ve Tekke Boğazının azgın rüzgarı

Ve güröldeyen su sesleri

Ve Tekke Boğazının azgın rüzgarı

Ve sonra ne olmuş biliyor musunuz?

Mühendis sendelemiş, dengesini yitirmiş, aşağıya düşmüş,
kayalara çarparak ölmüş.

Ve sonra ne olmuş biliyor musunuz?

Olayı burçlardan izleyen, prenses kendini aşağıya atmış,
kayalara çarparak ölmüş.

Kaleye sel gibi su gelmiş ama kimse sevinememiş.

Kötü yazgıyı görenler, duyanlar sel gibi gözyaşı dökmüşler.

Telli Dere'ye iki sevgilinin mezarını yapmışlar, mühendisin
başucuna kırmızı, prensesin başucuna da beyaz gül dikmişler,
gözyaşları ile sulamışlar, yitik aşkı

ve ama anısını yaşatmışlar

ve ama suya kutsallık katmışlar bu kentte

ve su şifa olmuş her derde.

Burada bitti sözümüz
Sulandı hep gözümüz
Geyikliden gelen su
Yüreğimizi hoplattı doğrusu
Söylence mi, masal mı?
Nedir işin doğrusu?

Gerçekten Bergama Krallık döneminde M.Ö. 2. yüzyılda Madra Dağından kaleye su çıkarılmıştır. 50 ile 75 cm. arasında değişen künklerden tam 240.000 adet kullanılmıştır. Künkler üç kol halinde döşenmiştir, 45-50 km. lik bir mesafedir bu. Kale karşısındaki bir tepede su depolanmakta ve bronz borularla kaleye gönderilmekteymiş. Bu yükseliş için 20 Atü dolayında basınç uygulandığı sanılmaktadır. Bronz su yolları çökmüş olduğundan suyun kaleye nereden girdiği belli değildir. Belli olan ise suların, ırmakların terse de akabileceği.

SU ŞEHİRİ BERGAMA

Bergama'nın su ihtiyacı Madra Dağındaki Açöldüren suyu ile Soma tarafından getirilen Aksu olup zamanla bozulunca sıkıntı başlamıştı. Bu durum karşısında Kocaarapoğlu diye anılan Hacı Mehmet Ağa Geyikli Dağından Bergama'ya su getirmeye karar verdi.

Günün birinde Bergama sokaklarında tellallar bağırıyordu;

"Geyikli'den su getirilecek, eli kazma-kürek tutan su hayrına gelsin.

Bir kaç gün sonra Bergama voyvodası da kaynakların Geyikli Dağına çıkmıştı. Su hayrına koşan Bergama ve civar köylerden gelenler kanalları açıyorlardı. Bunların gönüllerini alan voyvoda, bu arada Bergama Müftüsünün de çalıştığını görünce:

- Sizin duanız, himmetiniz var olsun, bırakın der

Müftü, 15 km uzaktan gelecek bu su işinin güçlüğünü ve uzun zamana bağlı olduğunu anladığı için halk ile birlikte çalışmaya gitmişti.

- Aşam ! gerçek söylerim, fakat yarın halk "Ağa, hayırları bize yaptırdı, kendi hayrını değildir" derlerse bu hayırdan ve bu halktan uzak kalmamak için benim de çalışmam lazımdır. Bu söz ağaya dokunmuştu. Çalışanlara duyurulmak üzere şu emri verdi:

- Herkes yerli yerine gitsin. Şu an için başka çare bulunacaktır.

Ertesi günü Bergama sokaklarında tellallar bağırıyordu:

"Geyikli'den Bergama'ya su getirilecek, gündelikte çalışmak isteyenler gelsin"

Ağa kendi parasıyla bir yıl içinde suyu Bergama'ya getirmişti. Asklepion başındaki harlaktan bir şelale gibi düşen suyu halk, büyük heyecanla seyrediyordu.

Bergama'lılar bu büyük su hayrından dolayı ağaya karşı derin bir minnet duymuşlardı. Bütün halk, Koca Avlu'da (Musalla Mezarlığı karşısında Telli Dere tarafı) toplanmışlar, kurbanlar kesilerek kazanlarla pişirilen yemekleri yemişlerdi.

Suyun idaresi için, bir su mütevellisi tayin edilmiş ve yanına bir kaç yardımcı verilmişti. Münasip yerlerde çeşmeler yapılıyor, isteyenlerin evlerine su veriliyordu.

Söylendiğine göre Arapoğlu'da Demirciler'deki şimdiki Gazhane- Mustafa Yazıcı Caddesi arkası) bahçesi ve belediye yanındaki konakları için parası ile su istemişti.

- Ağam bu hayır senindir diyenlere;
- Bu su hayırdır. Benim de para ile almam gerekir.

Mütevellinin ve eşrafın yalvarmaları üzerine bahçe ve konağına parasız su verilmiş, ağa da buna karşılık Tekke Boğazındaki Arapoğlu Değirmenini suya vakfetmiştir.

Bu vakıf örnek olmuş, Kozalan ve Yayla semtlerindeki 53 kaynaktan çıkan su, yıllarca kanal ve künklerden geçerek Bergama'ya akmıştır. Bu su fond borularla Bergama'ya gelmekte ve Bergama içinde de borularla çeşmelere verilmektedir.

1256 tarihli bir fermenda "merhum ve mağfûrûnle Koca Arapoğlu evkafından olup Medine-i Bergama'da vaki malî leziz-i kebirin.." idaresi Halil ağa'ya bırakıldığı kaydedilmektedir.

Su vakfı 1925 tarihinde Belediyeye devredilmiştir. 12 bin lira ile 80'den fazla dükkan, 7 bahçe, 2 binden fazla zeytin ağacı, 4 su değirmeni (Arapolu, Tekke, Alan, Ulucami), 3 hamam (Küplü, Çınarlı, Patırna), Mesluh Hanının yarısı (Bu han kapalı çarşının olduğu yerde idi) bunlar arasındaydı.

ŞİFALI SULAR

Bugün, çözümlenerek henüz bileşimleri anlaşılmamış olmakla birlikte şifaları dillerde destan sular vardır. Bu suları yazıyoruz:

Sarılık Suyu: Esenli köyünde bulunan bir çeşmenin suyundan sarılık olanlar içerler ve yıkanırldı.

Ilıcak Pınar: Vücudunda sivilce ve çıban olanlar cumartesi günü güneş doğmadan Kozluca altında bulunan bir pınarın çamurundan sürünürler, suyu ile yıkanırldar ve arkaya bakmadan dönerlerdi.

Çoban Ilıcısı: Üçtepe ile Çürükbağlar arasında ve ören olmuş Uşaklı köyünde bulunan bu sudan çıbanlılar yıkanırldar, çamurundan sürünürlerdi.

Uyuz Pınarı: Madra'nın Pirekozu mevkiindeki bu sudan uyuz olanlar yıkanırldar ve içerlerdi.

Konuk Suyu: Terzi Haliller köyü tarafında bulunan bu su ile göze gelen misafiri gidermek için, göz yıkanırldı.

Dalak Çeşmesi: İbrahimağa köyünde bulunan Dalak çeşmesinin suyunu dalak üstünde tutarlardı.

Bu çeşme mağara gibidir. Su iki metre kadar yüksekten akmaktadır. Dalaklı olanlar buraya girerler, delik bir karpuz kabuğunu dalak üstüne koyarlar, suyu buraya akıtırlardı.

Dalak Suyu: Madra Dağının Çavdarlık mevkiinde bulunan dalak suyunun, buz gibi soğuk suyu altında dayanıncaya kadar dururlardı. Koyunların dalaklarını eritmek için de hayvanları suya tutarlardı.

Sızı Çamuru: Kaynarca yanında bulunan çamur ılcasında-ki çamurdan sızısı olanlar sürünürdü.

GÜZELLİK ILICASI

Bergama'da yaşanmış bir öykü daha size...

Kraliçeleri kıskandıran dünya güzeli çoban kızının dillere destan gizemli öyküsü..

Bu çoban kızı önceleri çirkin mi çirkin; sümüklü, pasaklı birisiymiş.

Yüzü sivilceli, burnu çilli, yaralı bereli bir cildi varmış.

Öyleyse bu kızı, Mısır kraliçesi ve kainat güzeli, bütün zamanların en dilber kadını Kleopatra neden kıskanmış acaba, şu bizim Bergamalı sümüklü, çilli, çapar kızın neyini kıskanmış diyeceksiniz?

Çünkü bu çoban kızı koyun güderken, çalıların arasında kaybolur, bir pınarın oluşturduğu gölcükte sıcacık sularda yıkanır, yağunur; aklanır paklanır; çırpınıp çimermiş.

Günler günleri kovalarken bu çilli, çapar, çirkin kız gide gide değişmeye başlamış; sivilceleri kaybolmuş, çilleri yok olmuş; teni pek, cildi ipek gibi;

kaşı gözü yerine düşmüş,
bakanlar bayılıp yerlere düşmüş.

Ayın ondördü, ırmak saçlı, kara kaşlı, ela bakışlı, kirpikleri nakışlı

güzeller güzeli bir kız olup çıkmış.

Çoban kızının dillere destan güzelliği dalga dalga yayılmış; bir efsane gibi her diyarda anılmış ve tabii önceleyin Bergama'da kasıp kavurmuş, hatta Bergama Kralının kızını güzellikte geçti diye tiz getirin saraya buyrukları savrulmuş; durmayıp gitmişler, çoban kızını saraya getirmişler.

Kraliçe, gerçekten ay parçası gibi güzel bir kızla karşılaşınca güzelliğinin sırrını sormuş, azıcık da kıskanarak.

Utangaç çoban kızı, daha da sıkılmış bu sorudan ve hiç demiş, ben kuzularımı çok seviyorum da onların akı takı yansıdı bana demiş. Demiş ama bir türlü kraliçeyi ikna edememiş.

Bunun üzerine kraliçe, çoban kızının ağzından öğrenmediğini onu izleterek çözmek üzere uğurlamış sarayından. Adamları gizlice peşine düşmüşler, bir değil iki değil onlarcası çevresine üşüşmüşler.

Sorup durmuşlar, birçok plan kurmuşlar;
ne yer, ne içer;
ne sürür, ne sürünür;
nerede yıkanır, nerede taranır;

nerede kalkar, nerede yatar tek tek araştırmışlar. Şunu özellikle fark etmişler ki çoban kızı sabah, öğle, akşam kuzularını götüğü yamacın eteğindeki çalılardan içine giriyor, sisli dumanlı, kaynar pınar sularında aklanıp paklanıyor, yıkanıp dökünüyor, buharların içinden ısıldayıp çıkıyor. Yazmışlar notlarını, tutmuşlar raporlarını, iletmışler Bergama sarayına.

Öğrenmiş böylece sarayın ecesi,
çoban kızının çözülmüş güzellik bilmececi.

Bergama ecesi, bunu duyar duymaz çıkıp gelmiş ılıca yamacına, ulaşmış nihayet amacına; adamları büyük bir çadır kurmuş ve kraliçe günde üç kez olmak üzere bir hafta bu sular-da yıkanıp durmuş. Aynalara bakınmış, kendine İnanamamış; cildi pırıl pırıl, yüzü gözü ıslıl ıslıl olmuş. Üstelik sağlık esenlik kazanmış; yanakları al al, dudakları bal bal, eli kolu dal dal olmuş. Saraya dönünce babası kral, kızını tanıyamamış, şaşkın şaşkın baka kalmış.

Sonracığıma buraya ılıca yapılmasını sağlayıp herkesin yararına açmışlar.

Adına Güzellik İlıcası demişler.

Gel zaman git zaman hani derler ya Mısır'da sağır sultan bile duymuş sanki. Nil kıyısında konuşulmuş çoban kızının güzelliğinin sırrı.. Mısır kraliçesi Kleopatra olağanüstü güzelliğine karşın bu cazibeye kaptırmış kendini. Mısır'dan Anadolu'ya, Bergama'ya gelmiş. Güzeller güzeli olduğu halde hem daha da güzel olmak hem de güzelliğinin kalıcı olmasını sağlamak için bu ılıcada kalmış günlerce. Eskiden de güzelmış ama buraya gelip gittikten sonra o kadar güzelleşmiş ki Sezar ve Antonius onun için büyük bir rekabete girmişler.

Kleopatra'nın gelmesinden sonra ılıcanın adı Kleopatra Güzellik İlıcası adını almış.

Duymuş olmalısınız hani, dilediğini yaptıran güzelliğiyle Kleopatra, Antonius'ten

yanan İskenderiye Kütüphanesi yerine

Bergama Kütüphanesini getirmesini istemiş.

Kleopatra, Bergama kütüphanesinin ününü ılıcaya geldiği zaman mı duydu dersiniz?

Kağıdın icad edildiği, Mısır'ın papirus'un dış satımını kesince, ceylan ve oğlak derisinden yapılan parşomenin kullanıldığı Bergama'nın kalesinde, Atena Tapınağı ile Trayan Tapınağı arasında yer alan ünlü kütüphane, o zamanlar dünyanın en zengin kütüphanesiydi.

Neyse olanlar bize oldu, 200.000 ciltlik Bergama Kütüphanesi Antonius tarafından Mısıra kaçırıldı. Zeus Sunağı gibi sürgüne giden kütüphanenin yine temelleri kaldı bize,

bize hüsrân kaldı ve size dinlemek bu öyküyü.

Hisse ne düşer bakalım bu kıssadan
Anlatayım özetle, uzatmadan, kıssadan

Bergama'nın suları, hatta çamuru
Bir başka biçim alır insan hamuru
Özlüce derim ki Bergama için özellik
Suyundan mı huyundan mı bu güzellik
Kızları alımlı, erkekleri çalımlı neden
Çünkü bu suda yıkanmış nenenle deden
Bergamalısınız biz, huyumuz belli suyumuz bellidir .
Bize Geyikli suyu içme, ılıca suyu çimme içindir
Biz Selinos deresinde bir ayağımızı
Kestel'de öteki ayağımızı yıkarız
Su kutsaldır bizde
Biz gözyaşımızı bile şişede saklarız.
Kağıdı bulan Bergama,
Kutsadı yazıyı, kitabı
Kitap kutsaldır bu yüzden bizde
Yazılı bir kağıt görsek yerde
Alıp duvar kovuğuna sokarız.

HAYLAZLAR KAYASI

Bergama'nın Kozak Yaylasına giden yolun başında, rüzgarın taksim edildiği Tekke Boğazına girerken Haylazlar Kayası diye anılan bir yer vardır. Tembellerin, işsizlerin, başıboş gençlerin uğrak yeri olduğu için Haylazlar Kayası denmiş olsa gerek. Oysa kimileri merak edip çıkarmış bu kayalara, kimileri hava almak için. Çünkü oldukça yüksek, ıssız bir görünümü, gizemli bir havası varmış.

Fakat asıl önemi ne haylazların uğrak yeri olması, ne de meraklıların gezinti tepesi olmasından geliyormuş. Bu kayaların asıl ünü, kısmeti kapananlara umut kapısı açan özelliğinden kaynaklanıyormuş. Evde kalan kızlar, tohuma kaçan erkekler bu kayalara çıkıp içini dökerlermiş. Sevdğine kavuşa-

mayan, aşkına karşılık bulmayan fakir aşıkların, zengin dulların, pısırık delikanlıların da ağlama duvarı sayılırmış.

Kısmet Kayası da denilen bu kayalıklara çıkan kişi, özlemlerini, tutkularını, beklentilerini bağıra bağıra anlatırmış. Kayaların üzerindeki kişinin sesi asla aşağıdan duyulmaz, oysa aşağıdan biri ses etse çok rahat duyulmuş. Bu nedenle garip âşıklar burada içine attığı, kimseye diyemediği, çekindiği, utandığı gizli duygularını, emellerini, sevgilerini avaz avaz anlatırmış. Genellikle dilekleri olur, kısmetleri çıkar, özlemlerine kavuşurlarmış ve bu kayalıklar şans ibrelerinin değiştiği bir manyetik alan olurmuş.

İşte bu kayaların tılsımını ilk sezen, Bergama Kralının kızı olmuş. Bu kral kızı, ordu komutanlarından birine gönünü kap-tırmış. Fakat aşkını kimseye anlatamaz; gülerler, alay ederler diye söyleyemezmiş. Çünkü kral kızı, kral oğluyla evlenir diye kestirip atacaklarını biliyormuş. Nitekim bir gün komşu kralın oğluna istemişler bizim prensesi ve hemencecik söz kesilivermiş, oldubittiye getirmişler, sormamışlar bile kendisine. Prenses saraydan dışarı çıkmaz, iki gözü iki çeşme ağlar olmuş. Onun bu halini gören halayıklar, kırlara çıkıp gezmeyi önermişler. Bir gün Kozak yolunda çamlıklarda gezmeye çıkmışlar. Selinos kıyısında sepetlerinden çıkınlarını açmışlar, yiyip içmeye başlamışlar. Genç kız iki lokma alıp kalkmış, içindeki sıkıntıyı bir türlü atamıyormuş. Halayıklarından izin isteyip biraz dolaşacağını söylemiş. Niyeti kayaların üzerine çıkıp kral babasına ağzına geleni söylemek, bağırarak çağırmak, içinde biriken öfkeyi atmamış.

Ne bilsin çıktığı kayalann kısmet kayası olduğunu.

Kayalıkların tepesinde önce anasına, babasına aklından geçen her şeyi söylemiş, derdini aşkını, bağıra bağıra anlatmış. Sonra da hüngür hüngür ağlamış, ağlamış. Bağırdıktan, ağladıktan sonra açılmış, değişmiş ve bir hoş olmuş içi. Büyük aşkını, umarsız sevgisini içine atmanın anlamsız olduğunu düşünmüş, cesaret gelmiş kendisine ve herşeyi çekinmeden babası krala, anası kraliçeye anlatabileceğini, eğer uygun

görmezlerse sevdiği komutanı kışkırtacağını, sarayı başlarına yıkacağını bile aklına getirir olmuş. Olmak ya da olmamak mı demiş yoksa olmak ve mutlaka olmak mı ne demişse davranıp inmiş aşağıya.

Kayalardan aşağıya iner inmez," kalkın bre uyuşuk halayıklar" diye bağırıp gürlemiş.

Şaşırmış kadınlar, prensesi hiç böyle görmemişler. Hemen arabaya binmişler, dizginleri eline alan prenses hızla kale yoluna sapmış ve yıldırım hızıyla evine varmış.

Saraya geldiğinde kral babası, komutanlarıyla toplantı halindeymiş. Komşu kral, prensesle evlilik karşılığında çeyiz olarak Bakırçay'ın öte yakasını istemekteymiş. Bu toplantıda bulunan prensesin sevdiği komutan, kralının umarsız ve korku içinde olduğunu görünce ayağa kalkmış, tartışmışlar, olay büyümüş, gerginlik artmış ve bu sırada genç bir subay, krala hançerini çekip vurmuş. Kendiliğinden oluşan bu darbe sonunda prensesin sevdiği genç komutan yönetimi ele almış. Saraya gelen prenses ise babasının ölümüne üzülmüş ama sevgilisine de sarılmaktan geri durmamış.

Nice yıllar mutlu mutlu yaşamışlar.

Onlar ermiş muradına biz çikalım kerevetine derler ya yüzyıllarca kısmet kayaları, dilek tutanlara, kısmet arayanlara uğur getirmiş.

Uğurlu kayanın bu gizemli özelliğinden binlerce yıl, binlerce kişi yararlanmış, gönül işi olanlara çöpçatan gibi işlev görmüş.

Şimdiki gençler bu konularda çok becerikli olduklarından mıdır nedir pek uğramaz olmuşlar bu kayalıklara ve kaya kahrından çatlamış, dağılmış, eski özelliğini yitirmiş.

Söylencemiz bitti burada .

Evde kalıklar ermiş murada

Masal tarafını bırakıp yorumunu yapalım şurada.

Efendim, bu kayalıklarda dikilitaş (stel) bulunmuş ve küçük nişlere rastlanmıştır.

Buradaki tapınağın Kibele kültü ile bağlantılı olabileceği yorumu çıkmaktadır.

Bergama'da telkinle tedavinin (psikoterapi) ne denli önemli olduğunu bu söylemde çok iyi görebilmekteyiz.

Sesin duyulmamasının verdiği güvence içinde özlemleri, tutkuları, gizli kalmış arzuları olanlar ve umarsızlık, korku ve pırsınlıktan sıyrılamayanlar burada öncelikle kendi kendileriyle yüksek sesle konuşmaktadırlar. Bu kişiyi rahatlatır, bir boşalma sağlar. Sonrasında cesaret, yükler güven ve inanç depolar. Bunu düşünmek ve inanmak, yapmanın yarısıdır. Nasıl kayalarda bağıra bağıra söylemişse, gidip anasına ya da kızın kendisine sevgisini, ilgisini dobra dobra söylemeyi kurar kafasında, bunun provasını yapmıştır zaten.

Her türlü derdi, sorunu olanlar kendi kafalarında en uygun olan uzlaşma arayışını oluşturduktan sonra dedikodu yapacak adremlere değil sorunun kilitli olduğu adrese gitmesi gerekmez mi?

KEÇİLERİ KAÇIRMA ÜZERİNE

Bergama Kalesinin şimdiki yıkık surları eskiden çok yüksek ve çok sağlammış. Kaleye tırmanmanın güçlüğü yanında hele surları aşmak büsbütün olanaksızmış. Bu nedenle zengin Kaikos (Bakırçay) Ovasının bekçiliğini yapan bu kartal yuvası, düşman saldırıları karşısında çok güvenilir bir

sığınak görevini yerine getiriyormuş. Kaleyi kuşatanlar, aylarca bekledikleri halde asla kaleyi çökertmeyi başaramazlar, kale düşmedikçe de açık ovada yerleşmek tehlikeli olacağından kış basmadan geri dönmek zorunda kalırlarmış.

Şimdi öyküsünü anlatacağım olayda kaleyi kuşatanlar, Galatlar mıdır kimlerdir pek seçemiyorum ama son derece saldırgan, savaşçı ve üstelik zeki komutanları olan bir orduymuş. Bakırçay Ovasını gözlerine kestiren bu saldırganlar, tüm güçlerini ortaya koyarak kaleyi çembere almışlar. Tam kale duvarlarına tırmanacakları sırada yukarıdan ok yağmuru, taş dolusu gelmeye başlamış, kalkanlarını siper yapıp yine yüklenmişler. Bu kez kaynar sular, ardından alev alev ot demetleri atmışlar ve hiçbir düşman askerinin burçlara tırmanmasına izin vermemişler.

Ertesi yıl aynı düşman yeniden çıkıp gelmiş. Kaledelikler pek tasalanmamışlar bu kez. Nasıl olsa onları püskürtürüz; bekleyip, daha sonra da kös kös geri dönerler diye düşünmüşler. Ancak bu kez çok kalabalık oldukları görülüyormuş. Yukarıdan kuş bakışı izlendiğinde Bakırçay Ovası toz bulutları ile örtülü gibiymiş. Bir ucu kale eteğindeyse bir ucu Yund Dağının eteğindeymiş. Ertesi sabah kaleden aşağıya bakanlar bembeyaz üç yığın görmüşler ve dağ gibi un yığınlarının bulunduğunu san-

mişlar. Oysa tepeleri kireç tozları ile bu hale getirdiklerini bile anlayamamışlar, demek ki korku dağları sarmış, sonra bu tepeleri.

Aylar geçmiş saldırmamışlar, bir ok bile atmamışlar. Sadece kuşatmayı sürdürerek kalenin açlık ve susuzluk içinde düşmesini beklemişler. Aylarca dışarıya çıkamayan, tarla ve bahçelerindeki ürünü toplayamayıp kaptıran, vadideki hayvanlarını yitiren Bergama halkı, kışı kıtlık içinde geçirmenin korkusuna kapılmış. Üstelik kalede de pek bir şey kalmamış. Açlık, düş kırıklığı, kalede kapanıp kalmak iyice bunaltmış insanları.

Kaledekilerin morallerinin bozulduğu günün gecesinde kuşatma komutanı tüm Bakırçay ovasının keçilerini toplamış, boynuzlarına yağlı fitiller, çıralar bağlayıp yakarak kaleye doğru kovalanmasını emretmiş. Kale üç taraftan binlerce ışıkla sarılınca, kaledekiler yüzbinlerce askerin üzerlerine geldiğini sanarak bunlara karşı koymanın olanaksızlığını da düşünerek paniğe kapılmışlar. Canlarını kurtarmaları için tek bir yol varmış ve bu nokta kale ardındaki kapı olup, kaçmalarına olanak doğmuş. Meğer kuşatma komutanı bilerek bu kesime keçilerini sürmemiş ve bu oyunun farkında olmayan kale halkının buradan kaçmasını kolaylaştırmak istemiş.

Öylesine korku içinde kaçmışlar ki kaleyi tamamen terk etmişler, sadece çocuklar ve yaşlı insanlar kalmış.

Ertesi gün kaledeki yaşlılar ve çocuklar da kovulmuşlar. Bunların bir kısmı Madra, bir kısmı Yund Dağlarına tırmanmış. Sığındıkları yerlerde işin gerçeğini öğrenmişler, keçilerin hücumuyla bozgun yediklerinin farkına varınca da "demek bizi keçiler kaçırdı, öyle mi" diye şaşkın şaşkın söyledikleri olmuş. Üstelik keçilerden kaçanlar düşündükçe keçileri kaçırmış, aklına ziyan vermiş; böyle bir oyuna geldiklerini çok acı bir şekilde anlamışlar.

Belki keçileri kaçırma sözü buradan gelen bir deyiş oldu çıktı kim bilir?

Hatta yoksul gençler arasında da komşudan, dosttan, arkadaştan mertlik görmeyip hileyle, oyunla karşılaştıklarında "ülen keçilik etme" sözünü öylesine kullanmışlar ki belki günümüze değin buralarda söylenen bir hitap olarak karşımıza çıktı, kim bilir?

Bergama kurulalı beri, böyle bir şey olmuş değil

Mahcpup Bergamalılara sor, böyle bir şey olmuş değil

Olmuş olmuş, olmaz mı?

Böylesi bir olayda İnsanın yüzü solmaz mı?

Bize oyun oynayana,

Biz de çifte telli oynarız.

Biz Bergamalıyız

Biz işimizi biliriz dedik ve çifte oyuna girdik.

Bu kez gündüz gözüyle keçi postu, koyun postu sırtlanan Türkler kaleye doğru ilerlemeye başlamışlar.

Kaledekiler bunları görüyorlarmış ama kendi oyunlarını düşünerek kıkır kıkır gülüyorlar, akıllarının ucundan bir saldırı olabileceği hiç mi ama hiç geçmiyormuş.

Oysa kale eteğinde otlayan, koyun keçi sürüleri artmış mı artmış.

Bunlar kaleye çıkmış mı çıkmış.

Surlara tırmanmış mı tırmanmış.

Akşamın karanlığı çökerken kalenin içinde kuzular gezinmeye başlamış.

Hiç bir direnme görmeden kaleyi tekrar ele geçirmişler.

Gidenler gelmiş.

Gelenler gitmiş

Söylencenin sonu işte böyle bitmiş.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**BERGAMA'DA
TÜRK
SÖYLENCELERİ**

YUKARIBEY - AŞAĞIBEY

Göçerlik döneminde yaylak zamanı,

Yörükler, çadırlarını kurmuşlar, kadınlar ekmek pişirmeye, erkekler hayvanları dağdan aşırmaya çalışırken obaya, aksakal, elinde asa, gök gözlü, ılık yüzlü bir dede gelmiş, kadınların yanından geçerken bir parça taze ekmek istemiş, fakat pişmedi diye mazeret uydurup boşlamışlar ve dedeyi avare dilenci diye hoşlamışlar.

Bunun üzerine dedenin gönlü burkulmuş, öfkelenmiş, kaşları gözlerinin üzerine düşmüş, şöylece mırıldanarak "taş taş üstünde durmasın, çadırınızın ipi tutmasın" demiş, ilenerek çamların arasından kaybolup gitmiş.

Sonrasında obada havalar bozmuş, fırtınalar esip tozmuş.

Yaylada ayrılıklar, aykırılıklar doğmuş, aşiret halkı birbiriyle bozuşmuş, sürüdeki hayvanlar birbiriyle tozuşmuş.

Deveci yörükleri, sığır sürüleri olan kandaşlarına darılmışlar, sığırcı yörükler devecilere demediğini komamış.

Develer sığırları ürkütmüş, sığırlar develeri boynuzlayıp berkitmiş. Gayri birliktelik olmaz olasıca demişler, ikiye bölünüp ayrılmışlar.

Sığırlarını alıp yürüyenler yukarıya, develerini çekip götürenler aşağıya doğru davranmışlar.

Başlarındaki bey, burada duralım hey, deyince beyin biri aşağıbey, öteki yukarıbey diye ünlenir olmuşlar.

Sürülerce sığırları çeken yörükler Yukarıbey'de, katar katar develeri çeken yörükler Aşağıbey'de konaklamışlar.

Üç-beş zaman sonra dede yine görünmüş, yörük karları etrafına üşüşmüş, üzerine fıstık batırılmış taze mısır ekmeği, ayran, armut, alfat, kuzu kulağı getirip vermişler. Koca ihtiyar, olmuş bahtiyar ve bereket okumuş ve barış dilemiş.

Ertesi zaman Yukarıbey ileri gelenleri atlarla Aşağıbey yörüklerini ziyarete varmış, hal-hatır sormuş ve "iki bokunuz bir araya düşmesin" diyerek gezgin otlaklar ve yayla zenginliği dilemişler.

Öteki zaman Aşağıbey halkı önderleri, develerle Yukarıbey yörüklerini ziyarete varmış, hal-hatır sormuş ve yükselteli yerleşimlerinden ötürü "ihtişamın çok olsun" diyerek mutlu, görkemli yaşam dilemişler.

Aşağıbey deveci yörükleri nice yıllar ol diyarda çadır kurup yaylak yaşamı süredurmuş, bir bey iken iki, sonra üç bey halkı öbeklenip yaylaşıırken içlerinden biri ev kurmaya, daha sonra öteki davranmaya başlamış, Hacıahmetler yerleşmiş, Abdülganiler yerleşmiş, öteki yer beğenmeyip Ferhatbey'e konup çökmüş, Yukarıbeyliler ise Koca Mahalle yamacında taş taş üstüne koyup barınmışlar yıllardan beri.

Şimdi Bergama İlçesine bağlı Kozak yaylasına çıkarsanız, yeşil şemsiye gibi kabaran fıstık çamları arasında bu öykünün izlerine tanık olursunuz. Yayla çanağı içindeki 19 köyün merkezinde Yukarıbey Köyü, Ayvalık'a doğru deniz kokusunu çeken ucunda ise Aşağıbey Köyü sizi karşılar.

Yaylaya doğru yükseldikçe kızılçamlar kol kola girmiş selam dururlar size, dorukta birden kaybolur kızılçamlar ve bu kez yelpaze gibi dallarını açmış fıstık çamları vaziyet alırlar. 16 milyon fıstık çamı yeşil deniz yaratır ve nimet saçır kozalaklarından küner küner.

Fıstık çamı, Kozak halkının başat geçim kaynağıdır. Sürmesi, sulaması, gübresi, tımarı pek yoktur, zahmeti azdır ama 25-30 metre yüksekliğindeki ulu ağaçların dal uçlarındaki kozalakları düşürmek cesaret ister, maharet ister, canbazlık gerektirir. Alt dalları kesildiğinden minare gibi gövdesine tırmanmak, daldan dala geçmek için ucu çengel-çatalı keye kullanılır. Keye kullanmak tümüyle ustalık işidir. Çektiğin dal kırılırsa ya da kayarsa yani "keye şaşarsa" ölüm ağacın altında bekleyip durur. İşte bu yüzden Kozaklılar varsıl ve mutlu insanlardır ama yaşamları keyenin ucuna bağlıdır.

ÇAMAVLU SÖYLENCESİ

Çamavlu Köyü önceleri Gökmen Deresi denilen yerde kurulu iken nice zaman sonra bu yerleşim yerinde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkmış. Bu öyle bir ölet imiş ki köy halkını kırıp geçirmiş. Allahtan reva mıdır, dağ başında, geçim telaşında bir de onulmaz hastalık? Naçar kalmış köylü, otlardan, tohumlardan yaptıkları ilaçlar bana mısın dememiş. Yakarıp yaradana diz üstü, bildikleri tüm duaları okumuşlar.

Nafile, elleri havada kalmış. Ya bu diyardan gitcen, ya toprağa düşüp ölcn.

Hastalık, Gökmen Deresinin taşına toprağına sindiğinden, köylüler yıkanıp yağunup ve tüm eşyalarını, çulunu, çuvalını, çaputunu o yerde bırakıp topluca yürüyüşe kalkışmışlar. Bugünkü Çamavlu'nun bulunduğu yere vardıklarında bir çobana rastlamışlar. Geniş bir alanı çitle çevirmiş, hayvanlarına ağıl yapmış, ölet kırımından habersiz huzur içinde yaşıyormuş. Varıp çobana destur demişler ve iş, uğraş, hizmet, emek, yer, yurt önermişler. Çoban bakmış bunları yanına alsa beylik sürecek, yalnızlığı bitip şenlik sürecek, kabul etmiş. Çoğu hastalıktan kırılmış ve bir grupçuk kalmış yörükler kocaman bir çam ağacının kol-kanat gerdiği büyük bir avlu içinde konaklamaya başlamışlar.

Gel zaman, git zaman köy büyümüş, köylü çoğalmış ama adı kalmış yadigar, diyegelmişler Çamavlu.

KAPLAN SÖYLENCESİ

Kaplan köyünün güneyindeki dağlık-ormanlık alanda eskiden vahşi hayvanlar, özellikle kaplan, aslan çokça bulunurmuş.

Kaya oyuklarında inleri,
kaya doruklarında irileri,
orman içinde kimileri,
ölü gibi uyuklayan dirileri,
bunları görse birileri o yakaya adım atamazlarmış.

Kaplan Pınarı denilen yerde yalak yalak su içerler; oğlak, malak ne bulursa yerlirmiş.

İçlerinde bir arslan varmış ki pençeleri çanak gibi,
bir kaplan varmış ki dişleri parmak gibi.

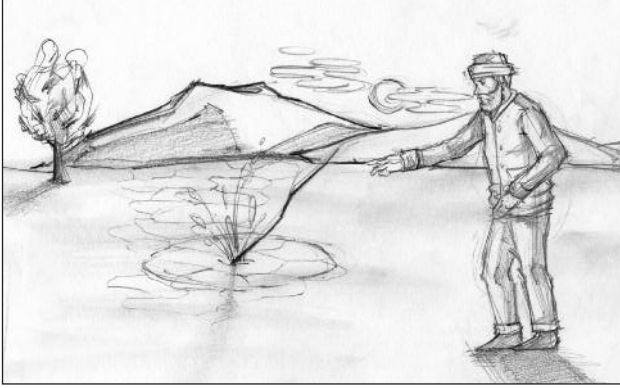
Günlerden bir gün bu aslanla kaplan kapışmışlar,
gök gürültüsü gibi böğürmüşler,
birbirlerini ısırp söğürmüşler.

Aslan boğuşma sonunda ölekalmış,
kaplan kan revan içinde sönekalmış.

Çevre halkı koşup gelmişler, aslanın leşini sürümüşler,
kaplanın yaralarına ilaç sürmüşler.

İyileşen kaplan insana alışmış,
o yanlarında durdukça cümle vahşi hayvan kaçışmış
ve Kaplan Pınar'ın olduğu yerde yerleşme başlamış,
adı kalmış yadigar ve
diyegelmişler Kaplan Pınar ya da Kaplan.

TEKKEDERE SÖYLENCESİ

Güneşli (Tekke) köyde bir dede mezarı vardır. Aslında Tekke denilen bu türbede Karasi komutanlarından Mehmedül-ins diye bir şehit yatmaktadır. Fakat halk, kendi yaşantısı, kültürü içinde bir söylence üretmiş ve bu mezarı Çoban Dede diye birine mal etmiştir.

Kozak'ta asıl yayla burasıdır, ağacı az, otlığı çok, yeri yüksek, kışı sert, yağışı karlı, yazın pınarları buzludur. Yörükler buranın konumunu yeğledikleri için yayla obası olarak buraya geldiklerinde, otlak, sulak diye bildikleri bu yer ol zaman içre kurak, çorak oluvermiş. Kışın karı eksik mi düştü, yazın sıcağı baskın mı çıktı neyse, sıkıntı baş göstermiş.

Hayvanlar kaşınmaya, insanlar düşünüp taşınmaya başlamışlar.

Otlar sararakalmış, insanlar kararakalmış.

Hastalık yayılmaya, susuzluktan hayvanlar bayılmaya, ölenler sayılmaya durunca

Çoban Dede'yi arayıp bulmuşlar, el aman ya meded deyip ayağına kapanmışlar.

Çoban Dede üç gün beklemiş, kulağını yere koymuş, değneği ile daire çizmiş, akşam üzeri güneşi arkasına alıp değneğini savurup atmış.

Değneğin yere saplandığı noktaya koşan yörükler gürül gürül su kaynadığını görünce bayram yapmışlar, dönüp dedeye teşekkür için geldiklerinde onu ölmüş görünce de yasa bürünmüşler.

Şimdi dedenin mezarı olduğu yer türbedir, karşı yamaçta kaynayan su şifadır.

KANLI KAYALAR

Bergama'nın Kozak Yaylasında, Kaplan Köyü vardır. Yaylanın en güzel köyünün asırlık çınar ağaçlarının altında çay içerken ya da fıstık helvası yerken size Üç Kayalar söylencesini anlatmak isteyeceklerdir. Bu köyden Dikili'ye inerken Büveller Köyü girişinde, karşıdan bakıldığında insan kılıklı, yiğit tavırlı görüntü veren üç kayanın öyküsüdür bu. Başları kesilmiş ve gövdelerinden kan sızan üç yiğidin taş yontu fotoğrafıdır sanki.

Günlerden bir gün Midilli Adasından gemiler gelip sahile asker yağmışlar. Dikili ve Altınova'yı işgal eden düşman, Kozak Yaylasına doğru ilerlemeye başlamış. Büveller köyüne vardıklarında bir tepeye konuşlanan üç yiğit kardeşin amansız direnişi ile karşılaşmışlar. Bunu duyan Kozak Beyi, tüm köyleri harekete geçirerek üç kardeşe yardıma koşmuş. Böylece düşman bozguna uğratılmış ve Kozak Dağlarından temizlendiği gibi önlerine katıp denize değin sürmeyi başarmışlar, büyük bir utku kazanmışlar özlücesi.

Bu olaydan sonra üç kardeş, yörede nam salmış, ilginin olağanüstüsünü, saygının içtenliğini görmeye başlamış. Yaşlılar kahvede onları anlatır, genç kızlar obada onları söyleşirmiş; bıyığı terleyenler onlara özenir, sokak çocukları onların öyküsünde savaş oyunları oynarlarmış.

Bu durumdan Kozak Beyi rahatsız olmaya başlamış; Beyin beyliği unutulmuş çünkü, adı sanı eskisi gibi iz bırakmaz olmuş. Kozak Beyi çam ağaçlarının gölgesinde kaybolurken, üç kardeşler keçilerin bile ulaşmayacağı yükseklerle, doruklara oturmuşlar.

Gözler üzerinde göze gelebilir, sözler üzerinde dedikodu çıkabilir, közler üzerinde yangın yalazlanabilir. Saçmalık, dar-kafalılık, bağnazlık dirhemle satılmıyor ki isteyene kilo ile ton ile, üstelik bedava..

Kozak Beyi pirenlenmeye başlamış; bunlar benim tahtıma, bunlar benim bahtıma bunlar benim, beyliğime, benim dirliğime diye düşünüp taşınmaya, uyuz gibi kaşınmaya başlamış.

Gece kalkar pencereden mırıldandığı duyulur:

Taht taht demeyin,
İmamın tahtıravellisine binmeyin,
Beylik beylik demeyin ,
Beylik tabancamın dom domunu yemeyin,
Ak yazgımı, kara bahtlı kılmayın,
Bu diyar Kozak, buna kurmayın tuzak, dermiş.

Anlaşılan Kozak Beyine görünmeye başlamışlar. Ortada fol yok, yumurta yokken tavuk gibi gıdıklamaya, yalan yanlış yumurtlamaya heveslenmiş.

Toplamış askerlerini, gün çamların üzerinden başını çıkar-madan Büvellere girmiş, hayvanlarını otlatan üç genci aynı tepe üzerinde oturur bulmuş.

Kuruntulardan, vesveselerden habersiz olan üç kardeş, Kozak Beyini görünce hemen ayağa kalkmışlar, yanına koşup ellerine sarılmışlar. Obamızı onurlandırdın, konukluğunuz başımız üzere, istekleriniz emriniz olur, size uygun düşmese de en iyisi layık deyip tüm saygı, tüm bağlılık sözlerini söylemişler. Kozak beyi onların bu davranışlarını yapmacık gibi görüyor, tilki kurnazlığına yorumluyormuş. Sonra gerine gerine en büyük kim

söyleyin, benden büyük var mı? diye sorunca büyük kardeş Yunus olgunluğu içinde;

"Sende sen yok, sende ben yok

Bende ben var ki benden içeri" diye bir dize ile karşılık vermiş.

Silahları çekince ortanca kardeş delikan tavrı içinde:

Evet büyüksün sen, büyük

Büyükülüğünün adı kötülük"

deyince ağzından çıkan gerginliğe kıvılcım saçmış

Küçük kardeş ise kabına sığmaz civanmertlik içinde:

Ben sizin büyüklüğünüzü onaylıyorum.

Yılanların, çıyanların en büyüğü

İnsanların üzerinde gezendir,

Sömürgenlerin, sürüngenlerin en büyüğü

İnsanların haklarını ezendir."

diye bağırınca Kozak Beyi işaret etmiş ve üçünün de başlarını uçurmuşlar. Kanlar içinde başları yere yuvarlanmış, ama gövdeleri yere düşmemiş ve ne denli uğraşılsa da onları yere yıkamamışlar. Askerler korkuya kapılıp kaçışmışlar. Hala öfkesi dinmeyen Kozak Beyi bu soylu ve yiğit insanların gövdelerini parça parça etmek amacıyla kılıcını çekip üzerlerine yürümüş ve kayalaşan vücutlarına kılıcını vurunca kılıç ters dönüp kendisine saplanmış, tökezlemiş kalkmış, hançerini fırlatmış, yine çarpıp sekip kendi göğsüne saplanmış, tepeden aşağıya yuvarlanan leşini kurtlar yemiş.

İşte şimdi buradan gelip geçenler, başı kesik insan görüntüsündeki bu üç kayalara bakarlar ve kayalardan çıkan suyun kanlı kanlı aktığını görünce söylenceyi hiç unutmazlar.

Unutmazlar çünkü

Kozak yiğitlerin yatağıdır,

efelerin otağıdır,
kızanların ocağıdır.
Üç kayalar öyküsünü kaleme almak bana düştü
Tam bitirmişken gökten üç elma düştü.
Biri okuyana,
biri dinleyene,
biri yazana.

KALEDEKİ GEBE KADIN

Malazgirt Savaşından sonra Anadolu kapılarını açan Türkler başlangıçta yöreyi tanıma, bilgi toplama, ortam hazırlama ve gelecek fetihlere deneyim, birikim sağlama amacıyla gitgel akınları yaparlarmış. Anadolu'yu bir uçtan bir uca kat edip

Ege Denizi'nde atlarını yıkarlar, baykuş yuvalarına ot tıkarlar, taa Madra'ya, Yund Dağına değin çıkarlar, Bakırçay vadisine hayranlıkla bakarlarmış.

Hey gidi günler, hey ..
Ayrarım kabardı yine...

Diyeceksiniz ki yağma ve saldırı hareketi değil mi bu söyledikleriniz?

Pek öyle değil. Bizans yönetimindeki tekfurların baskısı, halkı sömürmesi, vergilerle ezmesi yanında bizim gelişimiz zalimlere tanrının kırbağı gibi yorumlanırmış.

Bu yüzden Anadolu'nun fethi için Türklere çağrı yapılmıştır desem doğrudur.

Türkler Anadolu'da Bizans'a göre daha eşitlikçi, daha özgür, daha hakça bir düzen kurdukları için de yerli halk tarafından benimsenmiş ve çağrılar, davetler uçuşulmuştur.

Efendim, bu akınlar dalga dalga estikçe Bergama'ya da tam 13 kez gelmişler,

kaleyi kuşatmışlar ama, kaleyi almak değilmiş amaçları, geri dönmüşler.

Ancak Kutalmışoğulları Anadolu'yu fethettikten sonra

Bergama'nın Bizans'ın elinde kalması olur mu?

Bu şirin belde yad ellerde durur mu?

Hemen hemen her sultan burayı almak için ordular göndermiş aslına bakılırsa.

Bir türlü kapılarını açıp içeri girmek nasip olmuyormuş.

Olmuyormuş çünkü sarp yamaçları, çok sağlam surları, hele hele gümüşten kapıları,

altın anahtarları olan kale, kirpi gibi büzülünce kimse yanına, eteğine bile yaklaşamıyormuş.

Onca asker kalabalığı işe varamamış, sıra sıra mancınıklar ise yaramamış, bunun üzerine 13. kuşatmada Türk Komutanı Sasa Bey değişik bir öneride bulunmuş. demiş ki kim kalenin altın anahtarını getirirse kaledeki gümüş köşkle kralın kızını ona vereceğim. Bunun üzerine Sasa Beyin yanına gelip gidenler olmuş, planlarını anlatanlar çıkmış. Fakat içlerinden birisinin planını çok beğenmiş. Bu bir sihirbazın oğluymuş. Her kılığa girer, her şeyi taklit edebilirmiş. Sasa Beyin huzurunda askerlerin karşısında ortaoyunu oynamış, kılıktan kılığa girip herkesi şaşırtmış. Büyücünün oğlu demiş ki işte hünerimi gördün, ben size altın anahtarları getiririm, bunun karşılığında bana fazladan ne vereceksiniz?

Sasa Bey, köşk ile prenses vereceğimi söylemiştim deyince tılsımcının oğlu köşk var, kız var ama ne yiyip ne içeceğim deyince, Sasa Bey de muştı olarak 100 altın florin, utku olarak da her gün bir tek çil altın deyince anlaşımlar.

Hazırlıklara başlanmış, genç oğlan kendine yardımcı olacak askerleri özel olarak eğitmiş ve bir köşeye çekilip üç gün, üç gece kadın sesi çıkarmaya, kadın tavrı yapmaya girişmiş. Kendine bol entariler diktirmiş, başına başlık, beline kuşak, ayağına çarık bulmuş. Göbeğine bir yastık bağlamış, güzelce sarmış, sarmalamış. Süslenmiş, boyanmış. Genç, güzel tatlı sesli, narin, zarif ve fakat yüklüce bir kadın olup çıkmış.

Bir gece vakti sine sine kale kapısına değin yaklaşmışlar, askerler çepeçevre pusuya yatmış, el ayak çekildikten sonra kalede yalnız nöbetçiler kalmış. Tam bu sırada gebe kadın düşse kalka kapıya doğru koşmaya, avaz avaz bağırmaya başlamış:

- Ne olur bana yardım edin.

- Ölüyorum, hiç olmazsa çocuğum kurtulsun, ne olur beni içeri alın. diye yanık yanık inleyince askerler, kendi dilleriyle konuşan bu kadını içeri almayı düşünmüşler. Zaten ortalıkta ses seda yokmuş. Kadına;

- kapıya kadar iyice yaklaş, anahtarı sana atar atmaz, kapıyı aç ve gir demişler. En heyecanlı yerine geldik, bundan sonrasını ağır çekim izleyelim:

Kale muhafızlarından biri,
Eğilmiş aşağıya ve uzatarak elini
Atmış anahtarı usulca,
Atmış ama, küçük bir kayaya seken anahtar
Tüngeyip çalılardan arasına düşmüş,
Kayboldu kaybolacak derken,
Çalılara saklanmış bekleyen yardımcıları,
Sezdirmeden uzatıvermişler ve de
Gebe kadın eğilip almış

Altın anahtarla gümüş kapıyı açarken
Bayılıp kalmış kapının önünde
Muhafızlar bırakıp nöbeti koşuşmuşlar
Bizimkiler de üzerlerindeki çalıları atıp
Yüz metre finalini koşturmaya başlamamışlar mı?
Gebe kadın kapıları ardına kadar açmış
Nöbetçiler korkudan kaçmış,
Türkler kaleye neşe saçmış.
Burada bitti söylence,
Türkler kaleye girince,
Doğru mu yalan mı bilemem,
Ama yaşanmışıyı ben söylemem
Kurtuluş Savaşı öncesinde

Bergama'da yaşayan Rumlardan Sofiyanus, Bergama Tarihi üzerine yaptığı araştırmalarda

kültür konularına da değinmiş ve anlattığımız bu söylencenin eski Bergamalılar tarafından bir şarkı olarak yaşatıldığını saptamış.

Hele türkü, şarkı yakılmışsa o söylencenin yaşanmışlığı ne güzel kanıtlanmış olur.

Türkü dedik de acaba hangisi :

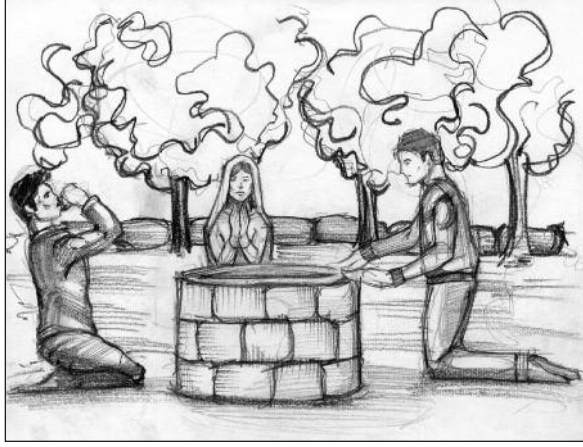
Kalenin bedenleri

Çevirin gidenleri

Bergama'nın kalesi, taşandır yıkılmıyor

Bugün ben yari gördüm, hiç canım sıkılmıyor

DİLEK KUYUSU

Bergama'da çok eskiden, bugün Zafer Mahallesi denilen yer, Dikili Sultan Bayırı diye anılırdı. Çalılar, kayalar, incir ağaçları, çam ağaçları ile dolu olan bu bayırın eteğinde, şimdiki 14 Eylül Stadyumunun karşısında bir yerde kayalar, söğütler arasında bir kuyu bulunurdu. Her dileği olan bu kuyunun başına gider, dilekte bulunur, niyet tutar, suyundan içerdi. Genellikle beklentilerine kavuştukları için olsa gerek kuyunun adına Dilek Kuyusu, kuyunun çevresine de Bahtiyarlık denmişti.

Demek ki bu diyar bahtiyarlık, dilek kuyusu da mutluluk saçıyormuş yörenin insanlarına.

Kuyu başında:

"Karacaoğlan ile akçakızın dileği
Murat tuttuk yardımınla ey su meleği
Bizi bir yastıkta bahtiyar kıl
Bizi bir yuvada ihtiyar kıl"
diyenlerin dilekleri su gibi berraklaşır,
su gibi kabına uygun düşermiş;
su gibi akıcı,

su gibi gediğini bulur,
su gibi aziz kılarmış insanı;
içenlerde ferahlık açarmış,
serinliği ile ürperti saçarmış,
hele bu su ile yıkanıp yuğunanları esenlik sararmış.

Söylenceye göre bu yörede harman döven bir delikanlı terlemiş, susamış ve kuyu başına varıp buz gibi su içtikten sonra söğüt ağacının altına şöyle bir uzanmış. Şekerleme yaparken uykusunda bir düş görmüş. Anlatıldığına göre önünde bir kuyu açılmış, kuyunun içinden güzeller güzeli bir peri kızı çıkmış. Delikanlı kızın yüzüne bakmaya kıyamamış, içinden bu kız benim yavuklum olsa diye geçirirken, bir ses :

"Bu kız senin nasibindir" dememiş mi?

Sevincinden öyle bir zıplamış ki kafası ağaca çarpıp uyanmış.

Delikanlı eve dönünce, annesine rüyasını tek tek anlatmış, annesi de babasına yetiştirmiş. Babası:

"evlenme zamanı geldi hınzırın" diye kestirip atmış ama annesi, biricik oğlum diye diye onu izlemeye koyulmuş. O günden sonra delikanlının keyfi kaçmış, yemeden içmeden kesilmiş. Bu halini gören annesi, nice güzel kızların adını andıysa da oğlu hep "ıh" demiş. Bir türlü rüyanın etkisinden kurtulamadığından babası varıp bir biliciye rüyayı tabir ettirmiş. Biliciler demiş ki, "oğlunun su içtiği çukur yere çok büyük bir kuyu yaptır,

içini taş ile döşe,
o kuyudan size nasip fışkıracak".

Babası o küçük kuyunun etrafını açtırmış, içini genişçe kazdırıp taşlarla döşetmiş, çıkırgını, kovaşını, yalaklarına değin yaptırmış. Bergama'ya gelenler, kervanlar, yolcular burada serinler, hayvanlarını sular, mola yeri gibi kullanır olmuşlar.

Çiftçinin oğlu da nasibim gelecek diye kuyunun başından ayrılmıyormuş.

Günün birinde eğilmiş kuyuya bakarken. suyun dibinde pırl pırl bir ışıldama fark etmiş ve dikkatlice baktığında ay yüzlü, ırmak saçlı bir kızın yüzünü görür gibi olmuş,

işte o peri kızı diye haykırmış, yüreği pır pır atıyor, nefesini zor tutuyor halde yığılmış kuyunun başına. Sesi kısalmış, yüzü kızarmış, donakalmış. Bakmaya doyamıyor, olup biteni yoramıyormuş. Peri kızı, kuyunun dibinden süzülerek yükseliyor, kendisine doğru gelirken kayboluyormuş. Çekip çıkarayım diye elini uzatmış, yalvarıp ikna edeyim diye dilini dillendirmiş, ama nafile. Elinle çekmeye çalışınca kayboluyor, dilinle en alıcı sözleri söyleyince süzülüp geliyormuş. Akşamın karanlığı çöküp, su uykuya dalınca dalgın dalgın dönmüş evine delikanlı. Yemeden içmeden kesilmiş, sadece kuyunun suyunu içiyormuş. Üç gün böyle geçmiş, sonra buraya bir kervan gelip konaklamış. Delikanlı aptal gibi bakınırken kuyuya bir kız gelmiş, kervancının kızı rüyasında gördüğü, kuyu suyunda baktığı kız değil miymiş?

Hemen koş koş eve gidip, annesine haykırmış, kervan göç etmeden o kızı istemeleri için yalvarmış. Annesi babasına seslenmiş,

"Kalk herif, blzim oğlan mecnunlaştı " demiş. Oğlan önden seçirtmiş, hopyaya zıplaya anası babası peşi sıra kuyu başına varmışlar. Anası karşıda kervanı görünce şaşırılmış, kervancının kızını görünce ise ağzı açık kalmış. Hemen bağdaş kurup oturmuşlar, lafı döndürüp dolaştırmışlar, Allahın emri peygamberin kavli diye söze başlık atıp, yalvar yakar olmuşlar ve de kızın babasını razı etmişler.

Oradan kalkıp evlerine varmışlar, hazırlıklara başlamışlar.

Tam kırk gün kırk gece düğün olmuş, onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine...

Eeee sonra ne olmuş?

Ne olacak?

Kuyunun başında kuyruk olmuş.

Kuyunun başına oturan herkes gördüklerini kendine göre yorumlamaya başlamış.

Yaya yolcu geçerse fakirlik, boş araba geçerse yuvasızlık, eşekli biri geçerse dünyalık, deve katarı geçerse zenginlik, koyun sürüsü geçerse bolluk, atlı geçerse beylik diye geleceklerini okurlarmış.

Söylencemizi ilginç bir olayla kapatalım:

Evde kalmış bir kız kuyunun başına oturmuş, kısmetinin ne göstereceğini kestirmeye çalışırken çuval yüklü biri yaklaşmış. Kız, adama sormuş:

-Kara dayı, eşeğin üstündeki çuvallarda ne ola?

-Kara Memedin, kara eşeğinin yükü kara zeytindir yanıtın alınca zeytin yağlıdır, demek ki yağlı bir kısmetim çıkacak diye umutlanmış.

Haftasına varmadan kızın nasibi çıkmış; bir zenci ile evlenmiş.

Bitirdik söylenceyi

Dolaştık dönenceyi

Anlatılanlar eğri mi doğru mu bakalım

Hani kuyu nerede, ya adet sürüyor mu, ışık yakalım

Şimdi bu kuyunun yerinde apartmanlar yükseliyor.

Fakat uyanık Bergamalılar, kaledeki bir kuyuyu, dilek kuyusu diye turistlere gösteriyorlar ve söylenceye benzer para attırıyorlar, atılan paralardan bir kısmı ortadaki sütunun üzerinde kalınca dileklerini yerine geleceği söyleniyor.

Gerçekten güzel düşünülmüş bir uygulama.

Haydi siz de Akropole çıkın ve kuyuya metal para atın.

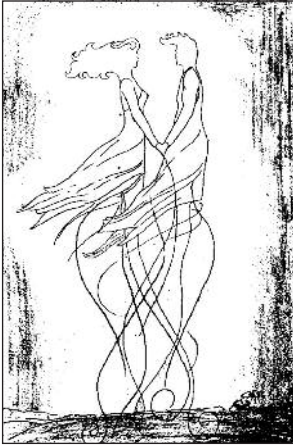
Belki güleceksiniz, önce gülmek bile yeterli.

Hele inanmak, sonra istemek ve olmasına çalışmak

işte her şeyin formülü burada.

GİZEMLİ IŞIKLAR

Bergama ile Kınık arasında ilk adı Gambriyon olan Poyracık kasabası vardır. Eskiden burada küçük bir kale ve darphane varmış. Bergama Krallığının paraları, elektron denilen madenden, altın ve gümüşten sikkeler işte burada dökülürmüş. Hatta şöyle bir şey duymuştum: Poyracıkta yağmurlu havalardan sonra güneş doğunca tepede pırıltılar olur ve para toplamaya çıkılır-mış.

Neyse bu kasabanın yakınında, kalenin ardında Işıklar diye bir köy vardır. Çamlıklar arasında Yund Dağının eteklerinde şirin bir köydür. Sözüm o köy üstüne, söylence ise aşk üstünedir.

Işıklar köyünde, adı üstünde geceleri bir ışık görülürmüş. Bazı geceler köyün yamacındaki ilk evde, sanki avlusunda parlamaya başlar, lamba ışığı görünümünden bir nur topuna dönüşür, yükselmeye başlar ve bir minare boyu çıktıktan sonra şelale gibi akıp gidermiş. Öyle bir ışık ki uzaktan semti belli iken yaklaşıldıkça küçülür, tam o noktaya varıldığında hiç görülmezmiş.

Işığın doğduğu ev halkının anlattığına göre yattıkları yatakların bile yerlerinin değiştiği, evin dağınık hale geldiği olurmuş, belki de bu yüzden ev boşaltılmış ve yıkılıp gitmiştir.

Nedir bu ışık?

Gizemi nedir?

Öyküsü nedir?

Bir zamanlar bu köyün zengin bir beyi ve bu beyin de söğüt

dalı gibi ince, narin, güzel bir kızı varmış. Yine bu köyde yiğit mi yiğit, alımlı. karayağız fakat fakir mi fakir bir çoban varmış. Boyu boyuna denk ama soyu soyuna denk olmadığı için kimseler onları birbirine yakıştırmazmış. Oysa bu iki genç çocukluktan beri birbirlerine tutkun, can evinden vurgun ve dahi yüreklerindeki köz yangın gibi imiş.

Bu aşk gönüllerinde kilitlenmiş. Olmayasıya bir aşk bu.

Negatif bir ozanın uyduruk dizesindeki gibi:

"Ömrümde görmedim senin gibisini

Kendisi sevdi kendimi

Kendim sevdim kendisini"

Kime söylersin, kime açarsın?

Gülen olur, söven olur. döven olur, kimseye eh denmez, dememişler de. Ne demişler peki?

"Dengi dengine vur davula.

Tencere düştü kapağını bula" demişler,

Zart demişler, zurt demişler, iyi nane yemişler.

Gençlere de yazık etmişler.

Günün birinde kızı Bergama Beyinin oğluna baş göz etmişler.

Kız oturmuş imamın karşısına, üç kez evet diyor musun diye yinelemişler. Üçüncüsünde kız, nikahı kıyılırken yüreği de kıyılmış olmalı ki düşekalmış ve düştüğü yerde kalmış. Düğün alayı cenaze alayına dönmüş, güzel kız yaşamına doymadan mezara konmuş.

Ağlaşıp sızlamışlar. Karalar giyinip kara kara kaynaşmışlar. Ne ola, neden ola, bu kızın sonu niçin böyle ola?

Ertesi gün sorulan bu soruların yanıtı belli olmuş. Köyün fakir genci kızın mezarına kapanmış halde ölüsü bulunmuş. Köylünün yüreği dağlanmış ama ne çare? Olanlar olmuş, göçenler göçmüş. Kızın yanı başına mezarını yapmışlar, üç gün, beş gün ağlaşmışlar, sonra unutulup gitmişler.

Öylesine unutulup gitmiş ki ev yeri, avlu yeri diyerek çevirivermiş çitlerle köylünün biri, taşını itelemiş, mezarı düzelemiş geçmiş.

Olur mu? Bu denli saygısızlık olur mu? Öldükten sonra bile rahat ettirmemişler, bu gençlerin ruhlarını. İki sevgilinin arasına girmişler, ahır yapmışlar, gübrelerini yığivermişler.

İşte bu yüzden topraktan süzülüp gökyüzünde buluşurlarmış, bir ışık yumağı halinde her gece, gelinin duvağı parıldayıp dururmuş.

Söylencemin sözü bitti,

Işıkların közü bitti

Artık Işıklar Köyünde söylencedeki gibi ışık görülüyor.

Çünkü o evi, ağılı yıkmışlar.

Sarı kıza kayalardan mezar yapmışlar.

Kayalar arasında huzur içinde uyumuşlar, köylüler de onları hiç unutmamış.

YAĞMUR DEDE

Bir zamanlar Bergama'da baba erenlerden biri yaşarmış. Ak saçlı, ak başlı, nur yüzlü bir ihtiyarmış. Herkesin derdine Hızır gibi yetişir, hastalara şifalı otlar getirir, kimisine suyunu kaynatıp içirir, kimisine merhem yapıp sürermiş. Bu yüzden Lokman Dede diyenler olduğu gibi Hızır Dede hatta sık sık dağlarda gezinmesinden ötürü Kaf Dede bile derlermiş. Fakat yağmur yağıdırmasından ötürü ona en çok yakıştıran isim Yağmur Dede olmuş.

Bir ara Bergama'da uzun süre kuraklık olmuş. Öyle uzun sürmüş ki yeraltı suları bile çekilmiş, topraklar çatlamış, otlar, ekinler boy atmadan kavrulup gitmiş.

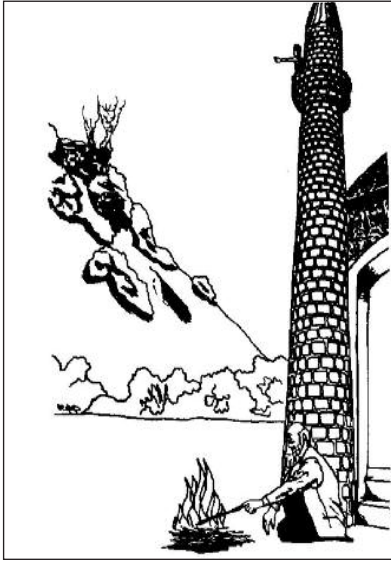
Sonrasında hastalıklar baş göstermiş, hayvanlara kıran girmiş.

Yağmur dualarından eli boş dönenler Baba Erene rastlamışlar, etrafını sarıp :

"Dede, senin tanrıya nazın geçer. Gökyüzü kurudu, ekinler kavruldu, perişan. Himmet et de aracı ol. Bize rahmet etsin ve dahi gökten rahmet yağdırsın. Tanrı görsün gözyaşlarımızı ve bize yağmur versin" diye yakarmışlar.

Dede, dinlemiş ama hiçbir yanıt vermemiş. Sokağa, kazanları koyayım da evinde çokça olan herkes yağ getirsin, deyip geçmiş. Kimi tenekelerle, kimi ibriklerle, kimi damacanalarla, kimi testilerle, kimi de kaselerle mis gibi yaprak kokan, altın sarısı zeytinyağlarını yalap yalap dökmüşler alandaki kazanlara.

Kazanlar dolunca yoksulları çağırır Akça Dede, "yağ, yağ" diyerek dağıtmaya başlamış. O, yağ dedikçe başına toplanan yoksulları güldürmüş, derken hava gürüldemiş, yağmur yağmaya başlamış. Yağ dedikçe yağmış, yağ dedikçe yağmış, bu kez rahmet yolları kesmiş, ortalığı sel basmış.

Korkmaya başlayan Bergamalılar, Dedenin yanına varıp "dur de, şu mübareğe ne olur dur de" demişler. Yine hiç yanıtlamadan sepetleri çıkarın sokağa da evinde çokça olanlar üzüm, ceviz, incir, ekmek, peksimet ne varsa getirsin demiş. Bunun üzerine kimi selelerle, kimi tep-silerle, kimi çömlleklerle, kimi de avucuyla üzüm, incir, ceviz, badem, fıstık, pestil, peksimet ne varsa toparlayıp getirmişler. Sepetler dolunca yoksulları çağırır Dede;

"yağma, yağma" diye ne toplanmışsa dağıtmış, yağmalatmış. Fakat o yağma dedikçe yağmur birden kesilmiş, sular çekilmiş ve ortalık günlük güneşlik olmuş.

Gördünüz ne yaptı dede
Zenginden fazlasını alıp
Yoksullara dağıttığı yerde
Gökten bereket yağdı
Dede, dede akça dede
Senin gibiler şimdi nerde

Yağmur Dede kendisine pek bakmazmış, miskinliği bir anlamda saç sakalı karışmış, kirli pasaklı haline de denirmiş. Bir gün, o zamanlar güvenlik gücü sayılan Kapıaltı Zeybekleri dedenin saçını sakalını kesip bir güzel yıkayıp yuğmuşlar. Fakat zorla yapıldığı için dede, buna çok içerlemiş. Şadırvan'daki Tekkesine döndüğünde tahta parçalarından bir kafes gibi bir şey yapmış ve Selçuk Minaresinin dibinde içine çöp çomak doldurup ateşe vermiş. Sonra da yanındaki öğrencisine : "minareye çık da bak, nereden duman çıkıyor " diye seslenmiş.

Minareye çıkan çocuk, Hoca Sinan Mescidi yanındaki konaklardan biri yanıyor diye bağırır. Bergama'da hala Yanık Konak diye söylenir ki işte bu bina, Kapıaltı Ağasının oturduğu binaymış.

Hey gidi dede, heyyy
Erenlerin sağ sol belli olmaz
dememişler boş yere.
Dedeyi beğenmeyenler eyyy
Kendi içinizdeki pislikleri niye yıkamazsınız...
Çok olanı saklar, kokutur çürütürsünüz de neden
Yoksula, düşküne, yetime vermezsiniz,
Şimdi cezalandırır seni elbet deden
Niye tok iken açın halinden anlamaz,
İyi günde ve varlıkta kimseyi tınmaz,
Konu-komşu, eş-dost tanımaz
Ve sonra el aman,
El mi yaman, bey mi yaman.

SARI KIZ

Bergama'nın Tahtacı -Türkmen köylerinde çokça anlatılan bir öyküdür Sarı Kız.

Çanakkale yakınlarındaki Kaz dağı'nın doruğuna Sarı Kız dendiğini ve Kaz ayağının Türkmenlerde damga olarak kullanıldığını belki duymuşsunuzdur. Ağaçeri de denilen bu Tahtacı Yörükleri arasında alevi inancı doğrultusunda dile getirilen Sarı Kız öyküsü şöyledir :

Hazreti Ali, Kan Kalesini kuşatmış cenk ederken kale sultanının kızı, burçlardan Ali'yi görmüş ve ona aşık olmuş. Bu sırada Hazreti Fatıma çıkagelmiş ve kocası

Hazreti Ali'nin boynuna sarılmış. Bu olayı burçlardan izleyen prenses kıskançlıktan çatlayıp ölmüş.

Hız. Fatıma, Hız. Ali'ye

"iki oğlumuz var, bir de kız isterim " diye tutturmuş.

Hız. Ali de "Git kabeye, kızımızı orada bulursun" demiş.

O anda kendisini dünya güzeli bir kız bebekle Kabe içinde bulan Hız. Fatıma anamız nur topu gibi yavruyu Hız. Muhammed'e gösterip :

"Gör bak, iyem Ali ne verdi " demiş.

Hız. Muhammed de "iyi yavrum ama, bu çok güzel kızı görmek için benim üçüncü gözüm yok. Gözüm Hasan ile Hüseyin'dir. Var bunu Ali'ye götür, Tanrıya emanet etsin" demiş.

Hız. Fatıma da "Ben istedim, geri almaz " deyince Hız. Muhammed "Öyleyse götür Kabeye bırak. Tanrı kendisini bilir" diye karşılık vermiş.

Hız. Fatıma da Kabeye bırakmaya giderken Kabe kapısında yan yatmakta olan Selman-ı Pak'a rastlamış. "Ya Selman-ı Farisi burada ne işin var?" diye sorunca o da "Sahibim Ali'nin bana emri, emanetini almaya geldim" demiş ve Fatıma tüzzehra'nın kucağındaki çocuğu almış ve kaybolmuş.

Kaf Dağında elmas ve yakuttan bir köşkte kızı büyüten Selman; ara sıra gidip onu yoklarmış. Fakat her gidişinde kızın büyüdüğünü, büyüdükçe serpilip güzelleştiğini görür ve yaşlılığını unutup gönlünle hesaplaşmış. Sonunda dayanamamış ve tanrıya yalvarıp yakararak, Hız. Ali'nin karşısına çıkmış. Göbeğine düşen kar beyaz sakallı Selman'a Hız. Ali acımış ve onu genç, delikanlı yapmış. Sarı Kız'ı da Kaf Dağından alıp getirmiş Kaz Dağının Sarı Kız tepesine. Sarı Kız Tepesinde bir dünya sarayı yapmışlar. bu dünya sarayında Sarı Kız yirmi bir gün yaşamış, çünkü bu dağın tepesinde yalnızlık duygusu ağır basmış. Selman'a bir gün "annemi, babamı, dedemi, kardeşlerimi göreceğim geldi. Onları bana göster" diye yalvarmış. Selman da durumu Hız. Ali'ye bildirmiş, Fatma anamız için izin almış. Hız. Fatıma, kızını görmüş ama bu görüşme Sarı Kız'ın sonu olmuş. Sarı Kız ölünce Selman tekrar yaşlı haline dönmüş.

Fatma anamızın Sarı Kızı görmeye geldiği mevsim sonbaharın ilk günleri olduğu için, Türkmenler bu aylarda Kaz Dağına çıkarlar ve şölenler, eğlenceler düzenleyerek Sarı Kızı anarlar. Sarı Kız türküsünü ilahi gibi çığırılar:

Hey kurbanın olam Zülfikar Ali
Sen yarattın yeri, göğü, ezeli
Dünya görmemiş böyle güzeli
Hey kurbanın olam Zülfikar Ali
Fatıma nurundan kabeye düşen
Mevla nefesinden süzülüp geçen
Sarı Kız elinden doldurup içen
Hey kurbanın olam Zülfikar Ali
Eşiğinin yanında yan yatan sultan
Sarı Kız divanında kurulan aslan
Sırrı, esrarı bilendir Selman
Hey kurbanın olam Zülfikar Ali
Malımı, canımı helal aldın mı
İrzimi, kanımı helal aldın mı
Sarı sultanımı helal aldın mı
Hey kurbanın olam Zülfikar Ali

BİR AŞK ÖYKÜSÜ KIZ BERGAMA

Yağcıbedir Aşiretinin, Bergama - Dikili arasında konakladığı dönemde aşiret beyinin oğlu, obanın güzel kızına abayı yakmış, yağız oğlan iyice yanmış, yorgun koyunlar gibi düşünmeye başlamış ki, olay gerçek, anlatımı günümüze sarkan söylence olmuştur.

Yağdı bedir de denilen ay ışığı anlamına gelen aşiretin sakız tenli kızı, yüreğinde bir sızı hissetmiştir sözün eweli. Yayı soyunun yay kaşlısı, bedirlerin ay yüzlüsü de sev-

dalara karmıştır. Obanın, kocataşlı kuyusuna gittikçe, süzme bakışlarla, ceylani kaçışlarla kalp atışlarını gönderip durmuş, oğlanın tez davranmasını fısıldaya koymuştur.

Beyoğlu, derdini anasına açmış, anası durmamış kocasına yetiştirmiş, evetlemesini de eklemeyi unutmamıştır. Oba beyi, yaşlılardan bir kurul derleyip kızı istemeye oturmuşlar. Adet üzere önsöz edilip meram dile getirilmiş. Fakat kızın atası olmaz diye kestirip atmış, közün üstüne kül koyup sırtını dönüvermiştir. Ak başlı danış kişiler elçi olmağla irezil ve şaşkın ve suskun ve başları önde kös kös dönmüşler emme, karabulutlar obayı sarmıştır.

Oba beyi, bu bana yapılmaz, ben denli birine kız mı verilmez diye çöke kalmış; oğlunun ise nutku tutulmuş ve yassıla kalmıştır. Kız ise efsunlaşmış, bir köşede kıpırdamadan ve Kaynarca'nın suları başından dökülürcesine kendinden geçmiş, oba halkı iki bölük olmuş, bakışlarını birbirlerine ok

eylemişlerdir. Herkesin konuştuğu, konuşup paylaştığı, yumak olup kaynaştığı aşk serüveni arapsaçı gibi dolaşmaya yüz tutunca, kimse tiftikleyip çözememiş, araçlar arada kalmış, görücüler görünmez, dünürçüler dönemez, biliciler bilemez olmuştur. Bir yörük inadı kabarmış ki, depreşip göğermiş, Madra Dağını sarıp sarmalamıştır. Kaşıkçı beyi varıp ortalığı aralamak istemiş, ters yüzü dönerken:

"De gidi anasını sattığımı de... Kız evi, naz evi de ötesi ne... Kız bubası saygınlık mı areyo ! Gücünü mü sineyo? Bey ile beylik kavgası mı edeyo? Anlayan vasa beri gelsin" diye söylene söylenene ayrılmıştır.

Kız tarafı ile oğlan yakası kem laf, dedikodu, husumet ile iyice gerilmişler, iki taraf birbirlerine diken saçmaya başlayınca sonunda beklenen kızılca kıyamet kopmuştur. Oba önünde laf sıçratmışlar, kıvılcım yalazıya dönmüş, delikanlılar efelenmişler, bıçak çekip, hançer savurmuşlar, birçok yiğit kırılmış, kan dökülüp akınca da ateşi söndürmüştür.

Şimdi bilmezliğin, bağnazlığın, tutuculuğun, yobazlığın kara günüdür. Oturup da yaşın yaşın ağlar mısın? Ağlayıp da ağı döküp, zehri ile ağıt yakıp yanar mısın?

Demedim daha en kötüsünü, cansız yatanlar arasında beyoğlunun da görmüşler ölüsünü. Anlatacak bir şey kaldı mı,

diretenler öfkesini aldı mı,

biri varıp kıza haber saldı mı,

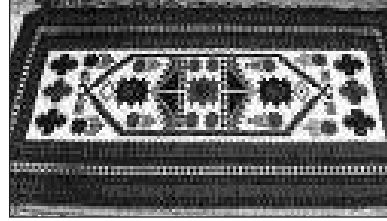
ıssız acun başınıza kaldı mı?

Kız tarafı kapandı çadırlarına ve insan yüzüne bakamaz oldu. Oğlan tarafı söktü çadırlarını, sardı denklerini, katır katır yükleri koyup, katar katar yollara salındılar.

Yağcıbedir' in kız tarafı bizim yakada kaldı, oğlan tarafı da Sındırgı diyarında yurt tuttu. Bu öykü, Kocaoba, Kıroba, Mazılı, Çağlan, Yenice, Samanlık, Demirci ve İslamlar köyünün sözlü tarihidir. Yazılısını görmek isterseniz, halılarına bakmanız yeter.

KIZ BERGAMA HALISI

Bu olaydan sonra Yağcıbedir'in umarsız kızı, oturmuş tezgahın başına, başlamış halı dokumaya. İçindeki acıyı, özlemi, tutkuyu, sıkıntıyı, gerilimi böylesi bir uğraşla yenmeye çalışmış ve tüm duygularını, istemlerini, hayallerini, beklentilerini, sevgilerini, umut ve umutsuzluk, varlık ve yokluk, hayat ve ölüm, aşk ve yaratıcı ikilemi içinde desenlerle, şekillerle, ilmiklerle, renklerle imge imge işlemiş ve Yağcıbedir Kız Bergama Halısını simgeleştirmiştir.

Bir şiir, bir öykü daha da geniş bir romandır Yağcıbedir halısı, bakana, okuyana, anlayana.

işte renklerin ve desenlerin anlamı:

Kırmızı renk - Ayrılığı (egemen renktir)

Beyaz renk - Sevgiyi ve umudu (pek az vardır)

Mavi renk - Sonsuzluk ye tükenmeyen umudu,

Dört ok - Aşkı engelleyen aile bireylerini,

Süleyman Yıldızı - Beyin oğlunu- sevgiliyi,

Elmalar - istem ve beklentiyi,

Kırık kalp - genç kızın acısını,

Burgular - gönül kilitlenmesini,

Çapalar - engelleme araçlarını,

Pembe renk - evlenme isteğini,

Siyah renk - yas ve üzüntüyü,

Yeşil renk - dinsel morali,

Beş nokta - beş vakit namazı,

Hayat Merdiveni - yaşamın zorluğunu ifade eder..

Kız Bergama Halısı ile Sındırgı Yağcıbedir halısı genel olarak birbirine benzer, ikisi de büyükçe seccade boyutunda, kırmızı renk egemen, desenler ortak sayılır. Farkı ise, Kız Bergama halısındaki Süleyman yıldızına atılan dört ok yerine, dışa doğru uçan şahinlerdir ki, Bergama' dan Sındırgı'ya göçü simgeler.

PAŞAOĞLU'NUN ÖYKÜSÜ

Ne Yerde Ne Gökte Mahallesi civarında Paşaoğullarının konakları vardı. 1842 yılındaki büyük selde çok büyük bir çam ağacı sürüklenip çifte bodrumları tıkayınca bölgeyi su basmış, ani gelen felaket karşısında herkes canını kurtarma pahasına neyi var neyi yoksa sele bırakıp kaçışmışlardı. İşte bu sırada zenginliği ile tanınan Paşaoğlu sülalesinden Ethem Paşaoğlu'nun annesi Ümmühan Kadın değerli eşyalarını, ferman ve beratları bir torbaya doldurup, evlerinin kulesinde oturan paşa ninesine atmış, tutturamayınca sele karışıp gitmişti. Diğer kadınlar mücevherlerini bohçalara, erkekler ise altınlarını, akçelerini keselere doldurup kaçarlarken azgın sulara karşı direnemeyip sendelemişler ve ellerinde ne varsa atıp, selle boğuşup canlarını zor kurtarmışlardı. Nitekim bu olayın ardından, sel geçip, ortalık durulunca sel zenginleri ortaya çıkmıştı.

Paşaoğlu'nun dillere destan zenginliği ise apayrı bir öyküdür.

Bir gün Haylazlar Kayası yakınındaki bahçesinde hizmetkarı ile çift sürerken pulluk bir nesneye takılır. Oflaya puflaya, öküzlere sırt verip taş mıdır, topaç mıdır neyse o nesneyi çıkarmak için uğraşır. Koca bir taş sanduka kapak kaldırılınca altında üç küp, üçü de ağzına kadar çil altın dolu küp karşısına çıkar. Sonrasını merak ettiyseniz hemen bir solukta aktaralım :

"Kaleye karşı Haylazlar Tepesinde yakınında öküzleri ile çift süren, sonradan Paşaoğlu nam ile ünlene gelen Mahmut Ağa sıcaktan bunalıp söğüt ağacının gölgesine kendini atar. Yorgunluk geçiririrken Paşaoğlu Mahmut Ağamıza, hizmetkarı

ünlenir; pulluğu bir taşa ya da ağaç köküne takılmış, el aman demiştir. Yardım sesine kulak verir ve pulluğun takıldığı ağaç, taş neyse çıkarmak için kazma ve balta alıp yanına seğirtir. Biraz kazdıktan sonra mermer bir kapak ve onu da aralayınca büyük ve yassı, işlemeli üç küp meydana çıkar. Birine telaşla ve heyecanla kazmanın ucu ile vurup açıp bakarlar ki içi çil çil altınla doludur. Ağzı hafif kırılmış bu küpten Paşaoğlu, bir avuç altın alıp koynuna atar. Diğerlerini de usuletle açıp lebalep altınla dolu olduğunu gören Mahmut Ağa üzerlerini kapatır ve hizmetkarına da sıkı sıkı tembih eder.

Paşaoğlu ne menem terbiye görmüşse atalarından, tarlasında bulduğu üç küp altını durmayıp Padişahın oturduğu başkent Bursa'ya gidip bildirmeye karar verir. Altınların bir tanesine bile dokunmadan Devlet-i Ali Osman'a teslim etmek için huzura çıkar ve inanması için koynunda getirdiği altınları gösterir. Padişah Murat Hüdavendigâr, aklına ziyan bu kulundan kuşku duymaz ama, şaşkınlığını da gizli tutamaz.

Bre Mahmut Ağa der, sen iffetli ve izzetli bir adamsın, dediklerin doğruysa üç küpten biri senin ola deyü tembih edip has adamını yanına verip Bergama'ya yollar. Müsahip Ağa düş önüne, varalım tarlana, görelim hele üç küp çil altınları deyü Mahmut Ağanın yedeğinde Bergama'ya vasıl olurlar. Dediği doğrudur Paşaoğlu'nun, Padişah'ın has adamı aytır :

Devletlü, haşmetlü, adaletlü, hamiyetlü padişahımın iradesi oldur ki üç küpten biri seninidir dedikte Hatıbm Mahmut, padişahım küpün biri demiştir ama içindeki altınlardan söz etmemiştir. Sadece boş küpü hatıra olarak verseniz her şeyden evladır. Koca Hatıp " buğday mı, nefes mi" misali padişahın gönül hoşluğunu kazanmayı yeğlemiştir.

Döner Bursa'ya Müsahip, çıkar huzur-u hümayuna ve 3 küpün altınlarını döker önüne ve boş küpün birini Hatıp Mahmut'a isteği üzere bıraktığını anlatır. Anlattıkça padişahın gözleri dolar. Var git Bergamaya, o kuluma gözünün kestirdiği arazimi tımar eyle, ol bereketli topraklarda rızık toplaya der.

Padişahın has adamı Bergama'ya vardıkta ve;

-ne dilersin söyle önce dedikte,

garibim Hatip hemen atılıp :

"ömrüne bereket sen çok yaşa, bizde fazlası ziyan olur, konu-komşu-akraba duyar hezeyan olur, ey hünkarımın müsahibi, bize her şey emanet, yukardadır asıl sahibi, benim dertsiz başımı derde koyma" deyip çekilir adabınla. Altına doymuş gönlü, hünkardan ne altın ne mülk istemez ama cömerttir Padişah Murat, ihsanda bulunanı nasipsiz kılmaz.

Tutar kolundan Hatıbı ve çeker kuvvetle, alır yedeğine ve çıkarlar Kula Bayırı karşısındaki tepeye ve çevirip yüzlerini Kınık ovasına doğru ve şöyle söyler ulu padişahın baş mabeyncisi;

"Mahmut'um sol gözünü kapat, sağ gözünle gördüğün yere kadar bak, en son gördüğün yeri söyle" der.

Görebildiğince ova mülkü onun tımarı olacaktır, böyle kavil kılınmıştır vesselam.

Hatıbım Mahmut sağ gözünü kapatıp bakar ama mesafe belirtmekte güçlük çeker, parmaklarını aralayıp sol gözünden de bakayım ister. İster ama sol gözünden olur, gören gözü kararakalır ve şaşar padişahın has adamı, bu nasıl paşaoğludur, ama yine de gördüğü menzil boyunca mülk onun olur. Paşaoğlu'na Hatip sanı ve paşa ünvanı verilir, bir tuğ takılır ve adı kalır Paşa Hatip Mahmut, çocuklarına, torunlarına da hep Paşaoğulları denegelmıştır.

Hatip Paşa üç küpün altınlarını hazine-i hümayun'a teslim eder ve boş küpü de yaptırdığı Küplü Hamamın salonuna koyar. Bu küpteki resimler, işçilik ve süsleme tekniği çok önemli bir sanat şaheseridir. Yani içindeki altınlardan da değerli.

Küpün Bulunuşu

Küplerin öyküsünü özetledikten sonra şimdi ayrıntıya girebiliriz. Mermer küplerin bulunuşu hakkında Bergama'da masala benzer birçok sözler söylenmiştir. Bunların içinden doğrusunu ayırt edebilmek için, Osman Bayatlı'nın yazdıklarına bakalım. Hatip Paşa sülalesinin bugün en büyük kız evladı olan Kocapaşaoğullarından Hacı Halil Ağanın torunu Vahide Kadın, kardeşi İbrahim Ak ve yine bu sülalenin en büyük erkek evladı olan -Hacı Halil Ağanın kardeşi-Hacı İsmail Bey torunu Ethem Paşaoğlu ile görüşülmüş, nine ve dedelerinden duyduklarını şöylece anlatmıştır.

Vahide kadın, Karaosmanlardan küçük Mehmet Ağanın Bergama'da 1229 ve 1231 tarihlerinde bıraktığı vakıfların (en büyük evladı sıfatı ile) mütevellisi bulunmaktadır.

Bu sülaleye babası, hafız Mükerrerem tarafından girmektedir.

Küplü Hamam'ı ve Taşhan'ı yaptıran ve vakfeden Hibetullah'ın babası Bedrüddin Mahmud okumuş, sözü dinlenir, kendisi saygın bir kimse imiş.

Şimdiki Selçuk minaresi yanında bulunan ve bir zamanlar Arap Camii diye anılan Caminin hatibi diye anılıyormuş. (Bu Camii 1930'da yıkılmıştır)

Bir Cuma günü namazdan çıktıktan sonra, Tekke Boğazı'ndaki Haylazlar Kayasının arkasında (Paşabahçesi denilen yerde) bulunan bahçesine gider, orada çift sürmekte olan kölesinin yaptığı işlere bakar. Hatip Mahmud, Tellidere'den sulanan bahçesinin suyunu tıkayan taşları ve kumları temizlerken arkasından kölesinin sesi gelir.

- Efendi sapan takıldı çıkmıyor.

İkisi birden uğraşırlar, sapanı çıkaramazlar. Çok defa kuvvetli ağaç köklerine takılan sapanların zorlandığı zaman kınıldığını bilen Hatip, burasını kazdırır, kökü kestirmek ister.

Biraz kazdıktan sonra beyaz bir şey görünür ve bunun mermer olduğu anlaşılır, etrafını açarlar, işlemeli bir mermer kapak gibi bir şey. Meğerse sapan buraya takılır imiş.

Sapanı çıkarırlar, mermeri biraz daha açarlar. Kapak biraz oynatılınca bir yığın altınla karşılaşılır. Hatibe büyük bir merak sarar, küpün büyüklüğünü anlamak için bir tarafını kazarlar, hemen yanında bir mermer küp daha, onun da kapağını iterler, o da altın doludur!

Hatip aklını başına toplar ve burasını kralın hazinesi olduğunu hükmeder. Biraz daha açarlar, dibinde bir mermer küp daha, o da ağzına kadar altın doludur!

Akıllı ve bilgili bir adam olan Hatip Mahmud, küplerden bir avuç altın alarak koynuna sokar. Küpleri gömdürür üstünü belirtsiz bir halde örttürür.

Kölesine de;

- Sakın ha, bu altınlardan kimseye söz açma, bunlar Padişahın paralarıdır. Eğer duyulursa kendi canına kıymış olursun!.. diye tembih eder. Kölesinin yemin etmesi üzerine Hatip, öküzlere önüne katar, Bergama'nın yolunu tutar.

Eve dönünce yol hazırlığı başlar, ertesi sabah Hatip kervana katılarak Balıkesir'e yollanır. O zaman Bergama, Balıkesir'e bağlı olduğundan Hatibin Bergama'dan ayrılışı göze batmaz.

Hatip Mahmud Balıkesir'de eğlenmeden başka bir kervanla doğru Padişahın oturduğu Bursa'ya gider.

Bursa'ya varınca hemen vezirin yanına çıkar. Olanı biteni anlatır ve altınları önüne döker.

işin doğru olduğuna kanaat getiren vezir, bu uğurlu haberi derhal Murad Hüdavendigar'a duyurur ve kendisine altınları gösterir.

Padişahın buyruğu üzerine, vezir yanına bir bölük asker alır. Hatip Mahmud ile Balıkesir'e gelirler. Oradan da bir bölük asker daha alarak Bergama'ya yollanırlar.

Hatibin, böyle başta bir vezir olduğu halde bir sürü askerle Bergama'ya gelişi, ahali arasında bir şaşkınlık uyandırır, herkesi merakla düşündürür.

Askerler şimdiki Ulu Caminin olduğu yerde konaklar, halkın kazanlarla pişirdiği yemeklerle ağırlanırlar.

Sabah erkenden vezirle Hatip, küplerin olduğu Haylazlar Kayasının yanındaki bahçeye giderler, vezirin emin olduğu bir kaç kişi küplerin olduğu yeri kazarlar, hemen karın karına duran üç mermer küpün üstünü açarlar. Kapaklar biraz itilir, altınla dolu olduğu görülür. Bundan sonra, bahçenin her tarafı kazdırıl-sa da başka bir şey bulunamaz.

Herkes yerlerine gönderilir, beş on kişi ile küpler ortaya çıkarılır.

Bunun üzerine vezir, Hatip Mahmud'a dönerek;

- Padişahımızın buyruğu üzerine iki küp bizim, biri senindir. Hangisini istersen ayırdet

Demesi üzerine Hatip;

Küpün biri bizim ama, altınlar için buyruk yoktur. İsterseniz şu ağız kırık küp bize kalsın!

Hatibin bu temiz düşüncesine hayran kalan vezir, küpün altın dolu olarak bırakılması için açık bir buyruk olmadığını da düşünerek, bu sözün yerinde bulur

Altınlar dağarcıklara doldurularak, ağızları mühürlenir, katırlara yüklenir. Vezir, Mahmud efendiyi de birlikte alır. Bursa'ya yollanırlar.

Bu işler yapılırken, Bergama'da ahali heyecandan hezeyana düşmüş, dedikoduya başlamıştır;

- Bergama Kralının hazinesi bulunmuş, Kısmet Kayasında altınlar harman gibi yığılmış. Murad zamanında herkes murada erecek.

Aşkolsun Hatibe, namuslu insana yakışan da budur. Bazı kimseler de;

- Devletin sözü geçkin olsun, ünü yüksek olsun ama bu altınlarda Bergamalıların da payı vardır, bize de verilmelidir.

Bir takımı da;

- Yazıklar olsun Hatibe! Küplerle altın ayağına geldi de beceremedi. Gitti eliyle verdi. Kendisine boş bir küp bırakmışlar, kırık ağzına baksın baksın da onunla övünsün! gibi sözler almış yürümüştü.

Şüphesiz ki, işin doğrusu Hatip Mahmud'un yaptığı gibi idi. Vatanını, milletini seven her insanın yapması gereken büyüklüğü göstermiştir. Bulduğu define bir insanın değil, bütün milletin hakkı idi.

Bergama'dan ayrılan kfile durmadan, eylenmeden doğru Bursa'nın yolunu tutarlar ve günün birinde sabaha karşı saraya girerler, yüklerini indirirler.

Murad Hüdavendigâr torba torba altınları görünce, gözünün önünde (Anadolu ve Rumeli'de genişlemekte olan sınırların ötesinde) yeni ufuklar belirmişti. Bunda haklı idi. Çünkü bu dağarcıklardaki altınlar, o zamana göre bir devlet hazinesi kadar yükte ve pahada da ağır idi.

Vezirle Hatip, Sultan Murad'ın karşısına çıktıkları zaman, vezir olayı anlatır;

Ve Hatibin "Padişahımızın buyruğu üzerine bir küp bize kalacaktı. Altınları boşaltın" sözünü tekrarlar.

Temiz yürekli, ince düşünceli olan Hatibin bu son hareketini de takdirle karşılayan Sultan Murad, paşalık alameti olarak Hatip

Mahmud'a bir tuğ takar ve;

- Hatip Paşa! hizmetin büyüktür. Kıymetin bilinecektir! der, bir de tımar bağışlar.

Birkaç gün sonra yine aynı vezirle yola çıkan Hatip Paşa Bergama'ya gelirler.

Bergama'nın doğu kenarında bulunan Kula Bayırına çıkarlar. Vezir, işin uğurlu, akkın gitmesini düşünerek;

- Sol gözünü yum, sağ gözünle görebildiğin yerleri söyle, der!

Bu suretle büyük bir arazi parçası sınırlanmış olur. (1)

(1) Bu tımarın 831 H. tarihli bir vakfiyesi vardır ve 1152 tarihinde de sınırları bir ilamla tespit olunmuştur. Ethem Paşaoğlu'nun söylediğine göre, bu çiftlik arazisi 30-40 bin dönüm kadarmış. Bu sahaya bugün Hatippaşa Tımarı denilmektedir.

Bu tımar da Paşaoğullarının iki ufak çiftliği vardır. Bugün bu geniş toprağın ancak pek az bir kısmı ellerinde bulunmaktadır.

1294 tarihlerine kadar bu tımarın aşarını bu sülale toplamıştır. Bundan sonra kesme bir hesaba bağlanmıştır. Bunun da yılda 550 altın lira tuttuğu bilinmektedir.

Hatip Paşa tımarında bir tarla satılırken tapu ferağında Paşaoğulları mütevellisinin de bulunması şart imiş.

En son bu işte, Hacı İsmail Ağanın vefatından sonra 1293 yılına kadar Hacı Halil Ağa bulunmuştur.

Öteden beri hatırı sayılır, sözü dinlenir bir kimse olan Hatip Mahmud, bundan sonra yalnız Bergama'da değil Padişaha kadar bütün ülkede sayılan Hatip Mahmud Paşa olmuştur.

Hatip olmak onun için en büyük zevk, en büyük ödev olduğundan ünü de Hatip Paşa kalır.

Hatip Paşa adını bugün dahi hem tımarı, hem de sülalesi taşımaktadır.

Not:

Üç mermer küp içinde çıkan altınlardan beş altı tanesi Hatip Paşa sülalesinin elinde ata armağanı olarak uzun zamani muhafaza edilmiştir.

1258 H. tarihinde Bergama sel baskınında, diğer ziynet eşyası, ferman ve beratlarla birlikte konduğu bir torba ile sele kaptırılmıştır.

Şimdiki Paşaoğlu hanının karşısında paşaların bir kulesi varmış, sel basmaya başladığı zaman Ethem Paşaoğlu'nun annesi Ummühan kadın, bu kulede oturan paşa ninesine,

- Aman paşanına alın bunları diye bir torba atmış ise de tutturamamış, suya düşmüştür.

Ethem Paşaoğlu 'nun anlattığına göre, bu altınlar beşibirlikten büyükçe ve o kadar kalınlıkta imiş. Bir taraftan da tasvir varmış, bunların tam ayarda Bizans altını olduğu da söylenmektedir.

Bizansın son asırlarında düzen bozulmuş, birçok akınlar ve yağmalar olmuştur. Anlaşıldığına göre, düşman eline geçmemesi için bu altınlar, mabedlerden alınan mermer küplere konarak gömülmüş ve bir müddet orada kalmıştır.

KÜPLÜ HAMAMIN KÜPLERİ

İki yüzyıldır küpsüz kalan hamam, küpün gizemsel durumundan kendini kurtaramamış olacak ki, bugün dahi Küplü Hamam adını taşımaktadır. 400 yıl gibi uzun zaman hamamın büyük salonunda yerleşip kalmış olan mermer küp, iki arkadaşıyla birlikte, içlerinde sakladıkları altınları vermekten doğan bir gurur içinde bolluk ve rahatlığın sembolü gibi durmaktaydı.

En son XIX. yüzyılda yabancı gezginlerin gözüne de giren mermer küp, günün birinde kendi bucağından zorla alınarak yad illere sürüklenip götürülmüştür.

Önce Fransa'nın İstanbul konsolosu Bergama'ya geldiği zaman bu küpü görmüş yüz bin kuruş vermiştir. Sonra Bergama'yı gezen Charles Teksiye de 12.500 Fransız Frangı vermiş ise de yine de sahipleri bu atalar yadigarını satmaya kıyamamışlardır.

En son, Fransa Kralı Lui Filip'in gönlünü hoş etmek isteyen Sultan II. Mahmud tarafından, bu mermer küp Fransa'ya bağışlanmıştır.

Bu suretle 400 yıldır bir aile timsali gibi hamamda duran ve Murad Hüdavendigar'ın buyruğu ile bu sülaleye bırakılan mermer küp, II. Mahmud'un bir fermanı ile alınmış ve ne yazık ki, devletin sınırları dışına yollanmıştır.

Zamanına göre büyük bir para verilmesine karşı, Paşaoğullarının bir uğur, bir onur saydıkları mermer küp günün birinde pamuklara sarılmış olduğu halde bir arabaya konmuş, Hatip Paşa evlatlarının gözyaşları arasında Dikili'ye oradan da bir vapura konarak Fransa'ya götürülmüştür.

Küp Paris'teki Luvr Müzesi'ne konmuş, büyük salonlardan birinde ona muhteşem bir yer verilmiştir.

Bu küpün iki arkadaşı da bugün İstanbul Ayasofya Müzesindedir. İstanbul'un alınmasından sonra Ayasofya Camisine abdest almak için konan bu küpler, bugün dahi eski yerlerinde olduğu gibi durmaktadır.

Küplü Hamam'dan Paris'e götürülen mermer küp ile Ayasofya'daki iki mermer küp arasında başlıca şu ayrımlıklar vardır,

Hamamdaki küpün üstünde kabartma süvariler vardır. Küpü saran kabartma kuşakta 15 süvarinin bir bayram veya zaferi kutlamak için ellerinde meş'ale koştuıkları görölmektedir,

Ayasofya Müzesi'nde bulunan iki küp ise düzdür.

Bu küpler arasındaki diğeri bir fark da boylarında, görkemliğindedir; Küplü Hamam'dan kaldırılan mermer küpün yüksekliği 0.974 metre, genişliği 1.677 metre olup biraz yassı ve şiş karınlıdır.

Ayasofya'dakiler ise bu ölçüye yakın iseler de onlar yassı değil söbücedirler.

Charles Texier, Asia Minör (Küçük Asya) adındaki gezi kitabında Küplü Hamam'dan söz eder. 1832 tarihinde Anadolu'da bir seyahat yaptıktan sonra, kitaplar üzerinde de 30 yıl çalışmak suretiyle 1862 yılında büyük bir tarih kitabı vücuda getirmiştir.

Bugün dahi Anadolu hakkında tarihi bilgi edinmek için bu kitap, başvuru eseridir.

1832-1837 yıllarında Bergama'da hafriyat yapmış olan Teksiye, Küçük Asya kitabında Bergama tarihini yazarken mermer küp hakkında da iki sayfalık bilgi vermiştir.

"Mermer desti veya küp" başlığı altında yazdıklarını okuyalım şimdi:

Bergama'da Türk hamamlarından birinin büyük salonunda mermerden yapılmış büyük bir mermer küp bulunmaktadır. Bu küpün üzerindeki oyma resimler, seyyahların dikkat gözünü çekmekte idi.

Bu mermer küpten söz açanların birincisi Spon'dur,

1837 tarihinde bu mermer küp Sultan Mahmud tarafından Fransız hükümetine hediye edildi. Bu armağan şimdi Louvre Müzesi salonlarından birindedir.

Mermer küp kaidesiz, yani altı yassı olmayan yuvarlak ve boynu yok, yumurta şeklinde bir kaptır.

Gövdedeki sür'atle koşan 12 süvari resmini taşıyan bir kuşakla çevrilmiştir Oluklar ve nakış çizgileri zarif bir tarzda süsleri tamamlamaktadır".

Padişaha takdim edildikleri vakit Sultan bunlardan ikisini Ayasofya Camiinin içine koydurdu. Bunlar bugün dahi Ayasofya Müzesinde durmaktadır.

Diğerinin üzerindeki resimler camiye konmasına mani olduğundan o da bir hamama konarak 1837 yılına kadar orada kaldı.

Not:

Hamamda bulunan ağız kırık mermer ne şekilde olduğu ve niçin kullanıldığı hakkında da şu görüşler öne sürülmektedir.

Bergama'nın bazı madalyaları üzerinde yuvarlağa yakın şekilde, galip gelen oyunculara verilecek defne dalları olan küp resimleri vardır.

Bazıları da bu küpün eksik olduğunu, her halde altında bir kaidesi ile boynu ve kulpları olacağını ileri sürdüler.

Kısaca bu küp eskilerin adeti üzere bir tapınağa adak edilmiş, yahut iki taraf dostluğunun anılması için armağan edilmiş değerli bir eserdir..

Bu gibi mermer küpler törenlerde, şölenlerle suyla karıştırılmış şarap dağıtmak için kullanılmaktaydı.

Bu gibi işlerde kullanılan kapların büyüklüğü hemen aynı gibidir. Daha eski zamanlarda kullanılan ve amfora denilen yumurta biçimindeki iki kulplu destilerin 6 defa büyüklüğünde yapıldı.

Yalnız olarak madalyalar üzerine oyulmuş yumurta şeklindeki kaplar için aynı biçimde Rodos adasında bulunmuş ve Münih Müzesi'ne konmuş bir eseri misal vermek mümkündür. Bunun kuşağı üzerinde yunus balıkları ile Akdeniz Perisi (Nereide)'lerin resimleri oyulmuştur.

Bu vazo, Bergama'da Roma zamanının en seçkin bir eseridir.

Üzerinde bir at koşusu müsabakası kabartma olarak işlenmiştir.

1784'de İstanbul'da Fransa'nın sefiri olarak Choiseu Gouffier Bergama'yı gezmiş, hamamda bu küpü de görmüş. Sefir bu küpe yüz bin kuruş vermişti.

Teksiye ise 12.500 Fransız Frangı'na pazarlık etmiş, fakat sahibi vermemiştir.

1828 yılında İzmir-Bergama-Manisa bölgesinde bir seyahat yapan İngiliz gezgin Mr. Charles Mac Farlane, bu gezi için yazdığı kitabında Bergama'dan bahsederken Küplü Hamamı da şöyle anlatmaktadır;

Bergama'nın Meşhur Hamamı

Bergama'da hamamlar, insan sayısına göre az olsa gerek. Meşhur mermer küpün bulunduğu hamama girebilmek için üç gün beklemek zorunda kaldım. Her girişimde hamam Türk kadınlarıyla doluydu. Nihayet hamama girdim ve şöhretini uzaklardan işittiğim bu mermer küpü gördüm.

Söylendiği gibi bu küp estetik bir eser değildi. Her ne kadar, büyüklüğü mermerden oyulmuş ve işlenmiş olması itibariyle sade bir şey sayılamazdı.

Antik eşya arasında bu küpten çok daha güzel ve uyumlu küpler müzelerde yok değildir.

Sonra da küpün durumu acınacak bir halde idi. Ağzı ve altlığı kırılmış, kabartma ve nakışları da fena halde bozulmuştu.

Denebilir ki bu küp, sanatın ileri bulunduğu bir devirde veya yüksek bir sanatkar eliyle yapılmıştır.

Nakışlar arasında on beş süvariden mürekkep bir gurup hemen göze çarpmaktadır. Bunların bazılarının ellerinde birer meşale vardır.

Atların yapılış ve biçiminde oldukça güzellik ve düzgünlük dikkat çeker. Fakat duruş ve gidişleri hep birbirine benzemektedir.

İnsan ve hayvanların başları zedelenmiş, bozulmuştur. Bütün bunlara karşı bu küpün Avrupalılarca değeri pek yüksektir. Bunun da nedeni 300 yıldan beri babadan evlada gelen bu küpü sahiplerinin Avrupalılara satmamakta ayak diretmeleridir.

Bu küpü, sahipleri neden satmıyorlardı? Bunu bize yine kendileri şöylece anlattılar;

Ailemiz arasında söylenen sözlere göre, ecdadımız toprakta gömülü ve içleri altın, gümüş dolu olarak altı küp bulmuştur. Devletin kanunlarına göre toprak altında gizli olan gömüler, hazinenin malıdır. Atamız namuslu bir insana yakışacak surette davranarak bulduğu definelerin yerini hemen hükümete bildirmiştir.

İstanbul'dan gelen emirde, beş küpün ve altınların gönderilmesi, birinin de bulana verilmesi yazılıymış. Atamız küpün birisini almış -fakat içinde para ile birlikte bulanın olsun diye yazılmadığı için- paraları kabul etmemiştir. Dedemizin bu hareketi padişahın hoşuna gitmiş ve kendisine büyük bir çiftlik bağışlamıştır.

İşte Avrupalıların gözünde büyüyen meşhur Bergama küpünün masalı budur.

Gezginlerin verdiği bilgilerde üç noktada yanlışlık dikkati çekmektedir:

1- Küpler, Küplerin bulunuşu bölümünde de yazıldığı gibi Karaosman tarafından bulunmuş değildir.

Muradı Hüdavendigar'ın fermanı ile paşalık ve tımar olarak Hatip Bedrüttin Mahmud'a verilmiştir. Eldeki vakıfname ve beratlarla göre, küpleri bulanın bu zat olduğu kati olarak söylenebilir.

Nitekin Küplü Hamam'dan Luvr Müzesi'ne kaldırılan Mermer Küpün mermer kapağı paşalar sülalesinin evinde bulunarak Bergama Müzesine alınmıştır. Bu da, küplerin bu sülale ile olan ilişkisini kanıtlamaktadır.

2- İki mermer küpün önce Bursa'ya, İstanbul alındıktan sonra da Ayasofya'ya konduğu söylenir.

Bergama'da kalan oymalı küpün ise, Karaosmanoğulları'nın yaptırdığı hamam ile hizmetçilerinden birine verilmiş olmasını kabul ettirecek hiç bir ipucu yoktur.

Esas olarak Bergama'da Karaosmanoğulları kendi konaklarından başka bir yere hamam yaptırmamışlardır.

Küp, Fransa'ya götürülünceye kadar küplü hamamda kalmıştır. Küplü Hamam'ın ise H. 830 tarihli bir vakfiyesi vardır. Bu vakıfname Hatip Mahmud Paşa'nın oğlu Hibetullah'ındır. Vakfiye'de "kendi malı olan hamamı vakfetti" denilmektedir.

3- 1336 tarihinde Selçuk Türkleri Bergama'yı Karesi emirinden almış değillerdir. Bergama Karesi beyliğinde iken Karesi beyi Aclan beyin ölümü üzerine yerine büyük oğlu Demirhan geçmiştir.

Bu sırada Bergama'da vali olarak ortanca oğlu Yahşihan bulunuyordu. Küçük oğlu Dursun bey de eğitim ve güvenlik bakımından Orhan Gazi'nin yanında Bursa'daydı.

Demir Hanın zulmünden bıkan vezirler ve halk, Dursun bey'i istediler.

Orhan Gazi'nin askerleri Balıkesir'e yürüdü. Demirhan Bergama kalesine kaçtı. Arkasından geldiler. Kaleyi kuşattılar. Dursun bey'in bir okla ölümü üzerine bütün Karasi Beyliği Orhan Gaziye geçmiş oldu.

Lozan Üniversitesi Profesörlerinden Arkeolog ve Mimar Dr. Schazmann 1932 yılının sonlarında Bergama'da bulunduğu sırada kapağın müzeye alındığını gördüğü zaman şu sözleri söylemiştir;

"Küplü Hamamdan Luvr Müzesi'ne giden mermer küp Helenistik devrin yüksek sanat eserlerinden biridir. Tarihi değeri olan küpün kapaksız oluşu mühim bir noksanlıktı. Bu bakımdan da kapağın Bergama Müzesi'ne alınması ayrı bir önem ve değer taşımaktadır,"

Küplerin öyküsü halk dilinde sakıza dönmüş 3 iken 5, 6 hatta 7'ye çıkarılmıştır.

Yabancı tarihler 1350 diye yazmaktadırlar. Paşalık fermarı elde bulunmadığından bu tarihi kesin olarak söylemek zordur.

Fakat eldeki beratlarla göre Hatip Mahmud'a paşalık, Muradı Hüdavendigâr tarafından verilmiştir.

H. 1182 tarihli bir beratla bu cihet açıkça yazılmış bulunmaktadır.

Merhum Gazi Hüdavendigâr'dan ve Sultan Murad Han Hüdavendigâr'dan nişan şerifleri var deyu kaydolunmuştur.

Murad Hüdavendigâr 1361-1389 tarihlerinde padişahlık yaptığına göre 1350 tarihi Orhan Gazi zamanına düşmektedir. Bu itibarla 1350 tarihini değil, 1361 tarihinden sonraki zamanları hesaplamak lazımdır.

Murad'ın otuz yıllık saltanatının ilk yıllarından sayarak bugüne kadar küplerin bulunuşu üzerinden altı yüz elli yıla yakın uzun bir zamanın geçtiğini görürüz.

Yüz elli yıl önce Paris'e götürülen küpün 830-1426 tarihli vakfiyesi olan hamama aynı tarihte konduğunu kabul edersek, küpün hamamda 430 yıl kadar kaldığını anlamış oluruz.

Bütün bunlar, üç küp altının Murad Hüdavendigâr zamanında Hatib Mahmud tarafından bulunduğunu ve hamamı oğlu Hibetullah'ın yaptırdığını anlatmaktadır. Paris'e giden küp de o

hamamdan alınmıştır. K   n tarihi durumu kadar sanat bakımından da değeri bilginler tarafından belirtilmiş bulunmaktadırdır.

K   ler ve hamamın esas durumunu eldeki vesikalar açıkça anlatmaktadır.

K   l   Hamamın vakfedilmesi H. 830 tarihi ikinci Murad zamanına düşmektedir. Saltanatı (H. 824-855) 1421-1451 tarihlidir.

1832-1837 tarihlerinde Bergama'da hafriyat yapan Charles Teksiye, hamamda mermer k    göçmüřtür. Daha sonra Paris'in Luvr Müzesi'ne gönderildi.

Belgeler

Hatip Paşa sülalesinin elinde vakıfname, berat, ilam gibi birçok belgeler vardır.

Ece (Atmaca) Mahallesindeki hamamın, Hacı Fakih mahallesinin Paşmak  ılar   arşısı tarafındaki medresenin, Hatip paşa arazisinin, Hacı Hasan Camii ile Tahıl pazarındaki birçok dükkân ve Ece Mahallesindeki hanın vakfiyeleri bu kabildendir.

Hamamın H. 830 tarihli vakıfnamesine göre, Bergama'nın Ece Mahallesinde yapılan bu hamamın K   l   Hamam olduğu, Taş Han'ın kapısı üstündeki kitabeden de anlaşılmaktadır.

Taş Han'ın vakfiyesinde de, hanın Ece Mahallesinde olduğu yazılıdır.

500 yıl önce, bu mahallenin adı Ece iken sonradan Atmaca denilmiştir.   zt  rk  e ve çok güzel olan Ece'nin Atmaca'ya   vrilmesi herhalde bir bilgiye dayanmasa gerek!..

Hamamı yaptıran Hatip Paşaoğlu Hibetullah, evlatlarına vakfettiği bu hamamın kıyamete kadar durmasını candan dilemektedir. Bunun için de, bunu bozmak veya değiştirmek isteyenleri Allahın, meleklerin ve insanların lanetine uğratmaktadır.

Bütün bunlara karşı en son hamam, Su Vakfına geçmiş ve bugün de Belediyenin eline girmiş bulunmaktadır.

Hamamın vakıfnamesini arapça aslından dualarını kısaltarak buraya yazıyoruz.

Hacı Fakih Mahallesindeki medrese; şimdiki Parmaklı Mescid karşısındaki fırın ve evlerin olduğu yerde olup Kavaklı Medrese derlermiş.

Paşmak pazarı da, Selçuk hamamları civarında ve çay boyunca büyük bir çarşıymış. Buna da Kavaklı Çarşı denirmiş.

Hatip Paşanın oğlu, yaptırdığı bu medresenin talebesine, imamına, müezzinine para bağlamış, hatta medresenin hasırına, kandillerinin yağına, kuyusunun kovasına, kapısının kilidine kadar para ayırmıştır.

Hacı Hasan Camii, şimdiki Şadırvanlı Camidir. Tahıl pazarı da şimdiki Zahir Loncasıdır.

Küplü Hamam'ın Vakıfnamesi

Ahlah'a hamdü sena ederim ki alemleri şeriatla aydınlattı. Helali ve haramı ayırdı. İslamı ulu kıldı. Dünya gurur yeridir sürür yeri değildir.

Bir Hadiste denilmiştir ki; İnsan öldüğünde işi biter ancak üç kimsenin bitmez.

- 1- İlminden fayda görülen kimse,
- 2- Hayırlı evladı olan kimse,
- 3- Hayır ve iyilik yapan kimse.

Güzel huylu, temiz yürekli kendisini herkese sevdirmiş melik ve sultanların teveccühünü kazanmış, din ve milletin gözbebeği olan Hatip Paşa şöhretiyle anılan merhum Bedrüddin Mahmud'un oğlu Hibetullah; Bildi ki, her insanın malı yok olur, ancak işlediği hayırlar baki kalır.

Kendi malı olan hamamı Allah'ın rızasını almak için vakfetti.

Bergama'da Ece Mahallesinde doğusu yol, kuzeyinde Ece mülkü, batısında Devlet oğlu Ahmed mülkü, güneyinde Yunus oğlu Ali mülkü ile sınırlanan hamamı, bütün sınır ve hukuku ile yolları, akar suyu, avlusu, havuzları, kapıların kilitleri, odaları ve bütün eşyalarıyla vakfetti*

Şu şartla ki; kendi sağ olduğu müddetçe hamamın idare ve geliri kendisinin olacaktır.

Ölümünden sonra hamamın geliri; kendi sulbünden olan oğlanları Ali paşa, İbrahim, Yakup, Yusuf ve Mustafa üzerine; bunların ölümünden sonra oğullarına, oğullarının da ölümünden sonra oğullarının oğullarına, bu batındaki oğullar tükeninceye kadar.

Bu beş evlattan birisi ölürse ölenin hissesi ölenin oğullarına, bu ölenin oğulları da kesilirse bu hisse birinci batındaki sağ olana gider.

Bu birinci batın ve oğulları ve oğullarının oğulları tükenirse kızının oğullarına ve kızlarının oğullarının oğlanlarına, oğlan ve oğlanlardaki şart üzerine verilecektir.

Bunlardan da bir kimse kalmazsa; en yakın akrabasının yoksuluna, bunlardan da kimse bulunmazsa azadlı kölelerine, bunlar ölünce bunların oğulları arasında eşit olarak paylaşılır.

Akraba köle ve oğullarından kimse kalmazsa Bergama'daki bilgilerin fakirlerine verilecektir.

Vakfa müteveli olmak şartına gelince; ilk olarak iki oğlu Yakup ve Yusuf müteveli olacaktır. Bunların ölümünden sonra, diğer evlatlarının en doğru olanıdır. Bunların da ölümünden sonra, oğlanları oğlanlarının en doğru olanıdır.

Hamamın gelirinin onda biri tevliyet hakkıdır.

Bu gelirden her gün iki dirhemi amcasının oğlu Ahmed oğlu İshak sağ oldukça alacaktır.

Her gün bir dirhem de, vakfedenin ruhuna bağışlanmak üzere Kuran'dan bir cüz okumak şartıyla Abdullah oğlu Kasım alacaktır.

Bu vakfın tamir ve termimi her masrafın önündedir.

Bu vakıfta; kadıların ve zengin ulemanın hak ve nasibi yoktur. Eğer bunlar bir şey alırlarsa haramdır.

Bu vakıf, vakfı sahibi şer'i

ve hepsi sarihi mer'i

ve şeraiti lazimeyi cami,

bütün zabıtları havi,

her manialardan hali olarak vakfedilmiştir.

Satılmaz, hibe edilmez, rehin bırakılmaz, değiştirilmez, ırsen insaz etmez ta kıyamete kadar, Allah yeri ve yer yüzünde bulunanlara mirasçı oluncaya kadar.

Eğer bir kimse bunun vakfolduğunu işiterek değiştirirse onun günahı tebdil edenlerin üzerinedir. Muhakkak diyebilirim ki, Cenabı Hak yakından işitir ve bilir.

Bir kimse bunun iptaline çalışır ve harap olmasına sebep olursa veya şartlarından bir şartını, kayıdlarından bir kaydını bozarsa Allahın, meleklerin ve bütün insanların lanetine uğrasın!

10 Şaban 830

Manisa Kadısı : Abdullah bin Mehmed Fenari

Bergama Müftüsü ve Mollası : Yusuf Ziyaeddin

Bergama ve nevahisi Mollası : Sadrüddin Mustafa

Bergama Mollası : Hüseyin oğlu Ahmed

Bergama Mollası : Mehmed bin Hakim

Şahidler Fakihlerden : İlyas oğlu Mustafa

İlyas oğlu Veli

Yaşayış oğlu Hacı Ahmed

KIZ TÜRBEŚİ

Karasi lideri Aclan Beyin ikinci oğlu Yahşi Bey, ağabeyi Demirhan'dan koparak Memleket-i Marmara denilen kesimde yönetimi üstlendi ve başkent olarak da Bergama'yı seçti. Küçük kardeşleri Dursun Bey ise, Osmanlı sarayında bulunuyordu. Yahşi Bey, egemen olduğu kesimde 15 kadar şehre ve bir o kadar da kaleye ve 20 000 atlı kuvvete, hatta donanmaya sahipti.

Yahşi Bey, Bergama' da oturur ve buradan beyliği yönetirdi. Ülkesi denizlere açıldı. Ancak Demirhan' a göre kent ve kasabaları daha azdı. Bizans' a karşı denizlerden yaptığı saldırılarda oldukça başarılı olduğu görülmektedir.

İbni Batuta adlı Arap gezgini 1333 yılında Bergama' ya da uğramış ve şu izlenimleri yazmıştır:

"Ertesi günü yola çıkarak Bergama' ya vardık. Harap bir kent olmakla birlikte, dağın üzerindeki kalesi sapasağlamdı. Eflatun bilgenin (Galenos olacak) bu belde halkından olduğu ve oturduğu evin hala tanındığı söylentisi vardır. Burada Ahmediye dervişlerinden birinin tekkesine indik. Sonra kentin ileri gelenlerinden biri bize gereğinden fazla ikramda bulunmak üzere kendi konağına götürdü.

Kentin egemeninin adı Yahşi Handır. Han sözü bunlara arasında sultan anlamını taşır. Yahşi ise güzel, iyi demektir. Buraya geldiğimiz zaman yaylada (Kozak) idi. Gelişimizi haber alınca bize yemekler ve ipekten yapılmış bir kat giysi göndermişti.

Sonra yolu göstermek üzere bir kılavuz tutup, pek yüksek ve sarp dağları aşarak Balıkesir' e ulaştık ki, burası da kalabalık nüfuslu, zengin ve renkli çarşıları olan bir kentti."

İbni Batuta, Bergama'dan sonra gittiği Balıkesir'i anlatırken Demirhan' ın halk tarafından sevilmeyen, zalim bir adam olduğunu söyler.

Karasi beylerinden Yahşi Beyin sanı Şuca-al-din'dir. Büyük kardeşi Demirhan'ı İbni Batuta, hırsız ve zalim olarak tanım-larken, Dursun Bey'in payına düşen toprakları vermeyip güdümüne çektiği için halk tarafından beğenilmediğini belirtir. Buna karşın Yahşi Bey için sevilen ve başarılı bir kişi olarak söz edilmektedir. Yahşi Bey, 1341-42 yıllarında, ilk kez donanma ile Gelibolu yarımadasına asker çıkarmış ise de başarılı olamayarak imparator Kantakuzen ile anlaşmaya zorunlu kalmıştır. Bu seferinden sonra Yahşi Bey ile ilgili bilgilerimiz sona ermektedir ve ne zaman öldüğünü de öğrenemiyoruz.

Demirhan'ın zalimliği ve hırsızlığı nedeniyle, halk ve ileri gelen devlet adamları, Vezir Hacı İlbey ile görüşerek, Demirhan'ın yerine Orhan Gazi'nin yanında bulunan ve kendi payına düşen arazinin verilmemesinden ötürü ağabeyine kırgın olan Dursun Beyin geçmesini uygun gördüler. Bu toplantıda Evrenos, Ece ve Fazıl beyler bulunmuşlardı.

Dursun Bey'e aldıkları kararı bildirmek üzere, bazı emin kim-seleri gizlice Bursa'ya gönderdiler. Böylece sorunu öğrenen Orhan Gazi, Dursun Beyi yanına çağırarak, gelişmeleri kendisine anlattı.

Orhan Bey, Dursun Beye demişti ki :

"Erkân-ı Devlet ve mütte'ınan, seni babanın hükümetine istiyorlar ve biraderinden nefret ediyorlar. Bütün memlekette ayân ve eşrâfın ittifakı böyledir ki; Bergama hisarına git, biraderi-ni gör ve görüş, aranızda barışıklık yapın. Kardeşini serkeşliğin-den vazgeçir, güzel söz ve nasihat eyle, onu yolla getir. Memleket ikinizin arasında taksim edilsin. Herkes kendi hakkına razı olarak, ortadan fitne ve fesat kalsın. Halk, reaya ve fukara rahat yüzü görsün".

Bir kısım halkın istemi üzerine, hiçbir kuvvete dayanmadan ve salt çağrı ile Karasi tahtını elde edemeyeceğini düşünen Dursun Bey, Orhan Gazi'den yardım istedi. Balıkesir, Edincik, Manyas, Edremit taraflarını bu yardıma karşı Orhan Gazi'ye vereceğini bildirdi. Kendisinin de Peyker Hisar, Kızılca Tuzla, Ayazmend, Bayramiç ile yetineceğini söyledi.

Orhan Gazi tarafından bu öneri benimsenerek, hazırlık üzere harekete geçildi. Yol boyunca Rumlara bağlı olan Kirmastı, Mihaliç kaleleri alındı. Demirhan, Orhan Beyin yaklaştığını haber alınca, yaptığı zulümden dolayı, karşı koymak için kendine taraftar bulamadığından olacak ki bazı taşınır malı, ailesi ve özel koruyucu güçleriyle Balıkesir'den kaçarak, daha güvenilir ve savunma olanağı olan Bergama'ya çekildi. Her türlü gereksinmesini sağlamış olarak kaleye kapandı.

Balıkesir'e yaklaştırmış olan Orhan Gazi'yi Hacı İlbey, Evrenos, Ece Halil ve Gazi Fazıl beyler karşıladılar. Kendisine armağanlar sundular. Orhan Gazi, söylendiğine göre iki kardeşi barıştırmak için Hacı İlbeyi ile birlikte Dursun Bey'i, Bergama kalesine gönderdi. Bergama kalesinin son derece savunmaya elverişli olduğunu bilen Orhan Gazi, kan dökülmeden sorunun çözülmesi için Karasi Beyliğini iki kardeş arasında paylaşdırmayı uygun görmüştü. Belki de siyaseten bu yolu izliyordu.

Dursun Bey, kardeşi ile görüşmek üzere Bergama'ya geldi. Hiç sakinmadan kaleye doğru ilerlemeye, tırmanmaya başladı. Ağabeyinin kendisini karşılayacağını, görüşmesinin bir engelleme yapılmayacağını sanıyordu. Kendinden emim ve umut içinde Hacı İlbey ve diğer ileri gelenlerle iyice yaklaştı. Yanında oklu, mızraklı savaşçılar da yoktu. Barış amaçlı bir grup oldukları belliydi. Kaleye varmaya doğru, burçlardan ansızın ok yağmuru başladı ve atılan oklardan biriyle Dursun Bey vurularak düştü. Hatta okun, kardeşi Demirhan tarafından atıldığı kayıtlarda geçmektedir. Orhan Gazi, oğlu gibi yanında büyüttüğü Dursun Beyin ölümünden büyük üzüntü duydu, ağladı. Bu ölüm, Karasi ileri gelenlerini Demirhan'dan iyice nefret ettirdi. Orhan Beyin egemenliğine girmek istediler.

Eğer Demirhan ile Orhan Bey uzlaşacak olursa, Demirhana karşı olan devlet adamlarının durumu sorun olacaktı. Halk da bu gelişmelerden ötürü üzgündü ve Orhan Beyi bir kurtarıcı gibi görmeye başlamışlardı. Orhan bey bu fırsattan yararlanarak, tüm Karasi eyaletini Osmanlı Devletine kattığını ve devlet görevlilerini değiştirmeyeceğini, Demirhan yanlısı olanların öldürüleceklerini duyurdu.

Demirhan ise Bergama kalesinde hala dayanıyordu. Bunun üzerine Orhan Bey, Bergama üzerine yürüyüp kaleyi kuşattı. Bergama halkı kendi kalelerinden başka tüm köy, kale ve beldelerin Orhan Bey'e bağlanması ve fakat tek direnen kalenin Bergama olmasından korkmuşlardı. Bu nedenle Demirhan'ın yanına varıp, Bergama'dan başka her tarafın alındığını, bu yüzden buradaki karşı koymanın anlamsızlığını kendisine anlattılar. Bağışlanması için Orhan Gazi'ye yalvaracaklarını, ancak direnirse kendisini yakalayıp teslim edeceklerini tehdit edercesine söylediler. Kale halkının direncinin kaybolduğunu gören Demirhan, çaresiz önerilerini benimsedi. Kaleden inerek, Orhan Gazi'ye teslim olmak zorunda kaldı.

Orhan Gazi, bu tutumundan ötürü Demirhan'ı bağışladı, ancak elinde bulunan Karasi eyaletini aldığını bildirdi. Canını kurtaran Demirhan, Bursa'ya gönderildi ve iki yıl burada yaşadktan sonra vebaya yakalanarak öldü.

KIZ TÜRBEŞİ

Bugün Gazi İlköğretim Okulunun karşısında yer alan türbe Karasi beylerinden Dursun Bey'e aittir. Hemen Kale eteğinde, bugün Kız Türbesi denilen yerdir. Geçen yüzyılda Bergamalı varlıklı bir kadın tarafından mezarı onarılıp bugünkü türbe görünümüne sokulduğu için Kız Türbesi adı verilmiştir.

SAĞANCILI VELİ

Bergama Voyvodası olan Koca Arapoğlu Elhac İsmail Ağa, 1759 yılında ölünce, yerine oğlu Mehmet Ağa ayan olur. Ancak o da altı yıl sonra hayata veda edince kardeşi İbrahim Ağa ayanlığa geçer. Ne var ki İbrahim Ağa, zayıf ruhlu bir adamdır. Bu nedenle görevini, babasının kahyası olan Veli Ağa'ya bırakarak konağına çekilir.

İbrahim Ağa, babasının ve kardeşinin zamanında huzur ve rahat içinde yaşamaya alışmış olduğundan, ülke yönetimini üzerine aldığı anda, yine zevk ve sefadan ayrı duramamıştır. Tüm yönetim yetkilerini, kendine ve ailesine son derece bağlı olan Sağancılı Veli Ağa'ya bırakmıştır.

İbrahim Ağa, güvendiği Veli sayesinde istediği gibi yaşama olanağı bulmuştu. Veli Ağa ise, eyaletin düzenini güçlendirmiş, çevre beylerle de dost ilişkiler kurmuştu. Bu sırada bazı aşiretlerin Bergama üzerine bir baskın yapacakları sözü, halkı korkuya sürüklemiş, Veli Ağa, Bergamalıları korumak amacıyla dostu Kırkağaçlı İlyaslar yöresi ayanı Sümenoğlu'nu Bergama'ya çağırmıştır. Sümenoğlu, kızanlarıyla Bergamaya gelmişse de hiçbir yerden baskın söz konusu olmadığı için, bir süre konuk kalıp, Bergama'dan ayrılmıştır.

Veli Ağa, ayan İbrahim Ağa'ya verdiği güven ve halka karşı yolsuzluğa asla yönelmeden gösterdiği saygı ve becerikli yönetimi dolayısıyla kendine karşı kamuda bir özgüven oluşturdu. Böylece 8 yıl başarıyla işinin başında kaldı.

Veli Ağa, Bergama'nın Sağancı köyünde yetişmiş, cesaret ve silahşörlüğü ile nam salmış bir delikanlıdır. Ancak Veli Ağa, Arapoğlu soyundan bir kızı istiyordu. İleri gelen yakınlarına bu tutkusunu açıklamıştı. Büyük yetkiler taşıyan Veli Ağa, kendisini bu soya karşı küçük görmüyordu. Durum İbrahim Ağa'ya açılınca "kapımızda beslenen adam için bu ne cürettir" demişti.

Ancak içten içe çaresiz bir derde düşer. Gönlnü Ayan'ın kızı- na kaptırır. Kızı kendisine münasip görmekte ve sürekli hayal kurmaktadır. Ancak güzel kız Abdülfettah adında biriyle evlendirilir. Veli Ağa, can evinden vurulmuşa döner. Üzü- tüsünden ne yaptığını bilmez bir hale gelir. Bu sıkıntı yönetimine de yansır ve düzgün giden işlerin bozulmakta olduğu ayan İbrahim Ağa'ya bildirilir. Veli Ağa'yı yanına çağıran İbrahim Ağa bazı öğütlerde bulunur. Ancak bunlar Veli Ağa'nın bir kulağından girer, diğerinden çıkar. Bu arada Bergama'da da düzen gittikçe bozulmaktadır. Veli Ağa, olumsuz haberi alınca derin bir üzü- tüye kapılmış olmasına karşın, emelinden de vazgeçmeyecek bir sinisi politika izlemeye koyulacaktır.

Sonunda olan olur Veli Ağa'nın fitilini ateşlediği bir isyan patlar.

Öncelikle İbrahim Ağa'nın halledilmesi planlandığından kon- ağı basılır ve orada savunma yapan 18 bölükbaşının canına kıyıldıktan sonra İbrahim Ağa da gözünün yaşına bakmadan katledilir ve tüm malına da el konulur.

Veli Ağa, adamlarıyla birlikte asıl hedefi olan eve yönelir. Ancak aradıkları Bergama'yı çoktan terk etmiştir.

Abdülfettah, Veli'nin çıkardığı isyanı bir rastlantı sonucu öğrenip, karısını atının terkesine attığı gibi dörtmala İzmir yoluna düşer.

Veli Ağa onları bulamayınca Bergama'ya dışarıdan gelenleri sorguya çekmeye başlar. İzmir yönünden gelenlerin verdiği bil- giyle işi anlar. Şimdi tüm düşüncesi, İzmir'e gelin giden sevgilisi- ni kurtarmaktır. Bir yandan kendi hazırlıklarını sürdürüyor, öte yandan da dostu Karaburun voyvodası İvaz Ağa'yı değerli armağanlar göndererek, kısa bir zamanda İzmir'i basmak üzere hazırlanmasını rica eder.

Buyruk verip, çevreye adamlar salarak köylerden askerlik çağına gelmiş gençleri de Bergama'ya getirir ve birliğine katar. Öte yandan dostu olan Karaburun Voyvodası İvaz Ağa'ya da

haber salarak, asker toplayıp İzmir'e, birlikte baskına çağırır. Bu hazırlıklar yaklaşık bir ay sürer.

Anlaştıkları bir günde iki alay da başlarında derebeyleri ile İzmir'e doğru yola koyulur.

İzmir o dönemlerde henüz fazla gelişmemiş, küçük bir şehirdir.

Halkapınar yöresinde karargah kurup, İzmir kadısına haber gönderir ve kan dökülmeden istemlerini yerine getirmesini önerir. Kadının İzmir'in ileri gelenleri ile yaptığı bir toplantı sonucunda Veli Ağa'ya karşı koyacak güçlerinin olmadığı anlaşılır. Bu nedenle kentin boş yere yıkılmasına engel olmak için, Veli Ağa'ya bir elçi gönderirler. Elçiler : "nikah üstüne nikah caiz midir?" diyerek bu işten vazgeçmesini rica ederlerse de dinlemezler.

Bergama Voyvodası'nın Kervan Köprüsü (Günümüzde Kemer Köprüsü) önünde kurduğu yerde on iki atlı, İzmir kadısının konağı önüne gelir ve kendisiyle görüşmek için haber gönderir.

Kadı, süvarileri huzuruna kabul eder. Cengaverler, Veli Ağanın mektubunu ona verirler. Mektupta özetle "Ya istediğim kadını teslim edersiniz, yahut İzmir'i yakar, insanları kılıçtan geçiririm"

Dehşet içinde kalan kadı derhal çevreye adamlar salar.

Aramalar sonucu, genç kadının Tilkilik'te, Dönerdirek olarak bilinen sebilin karşısındaki evde kaldığı anlaşılır.

Apar topar Kadı'nın huzuruna çıkarılan kadına İzmir'in karşı karşıya olduğu büyük felaket anlatılır. Kendisine durumu anlatan kelli felli adamların nasıl bir acz ve beceriksizlik içinde olduklarını gören kadın boynunu bükerek, çaresizlik içinde hüngür hüngür ağlar.

Bir zaman sonra kadın, Veli Ağa'nın çadırına getirilir. Onunla birlikte gelen İzmir Kadısı, dönemin ayanı ve eşraftan kişiler de çadıra alınır ve hepsi voyvadanın ayaklarına kapanır. Kadını almamasını rica ederler ama Veli Ağa'nın ne kadar kararlı olduğunu anlayınca biçare kadını kendisine teslim ederek şehre dönerler. Korkusundan Kütahya taraflarına kaçan Abdülfettah Ağanın İzmir'de bıraktığı karısını boş düşürmek yoluyla şeriata uygun olarak Veli Ağa'ya teslim ederler.

Peki sonra ne oldu?

Veli Ağa özlemine ulaştı mı?

İsyanlara varan kalkışması sonunda aşkına kavuştu mu?

Vuslat nasıl oldu?

Mürüvvet buldu mu?

Oldu mu da Veli Ağam oldu mu

Yağcıbedir dilberi saçlarını yoldu mu

Ah Veli ağam ah hiç böyle oldu mu?

Sevdiceğin gelinin gül yüzü soldu mu?

Veli Ağa, Bergama'ya döndüğü zaman, bir hafta süren düğünle evlendi.

Düğüne çağırdığı çevre bey ve voyvodaları ağırladı, onlarla dostluğunu pekiştirdi.

Muradına erdi,

Emme velakin ortalığı fena gerdi,

Bundan geri tadı tuzu kalmadı her bir şeyin

Ve Veli Ağa'nın voyvodalığı pek uzun sürmedi.

Kast ettiği voyvodasından ötürü ortalığı kastı,

Birkaç yıl içinde voyvodalığını koruyabilecek gücü de kalmadı,

Adı asi, kendi şaki, hakkında ferman vaki oldu,

İstanbul'da büyük tepki rüzgarları, kara bulutlar ördü
Bergama'nın üstüne,

Padişah I.Abdülhamit (1774-1789) in istenciyle Veli Ağa'nın teslim olması bildirildi.

Elçileri geri çeviren Veli Ağa ama, gözüne görecek vardı besbelli

Sekbanları, has adamları da yanından kaçarak padişahın gönderdiği Abdi Paşa'ya sığındılar, Yanına en sadık kızanlarını alıp kaçmaya karar verdi.

Önce çok sevdiği ve uğruna İzmir baskınını yaptığı karısını, başkasına yar olmasın diye öldürdü. Gece karanlığında Bergama'dan çıkarak Kozak ormanlarında izini kaybettirdi.

Veli Ağa, önce yakın dostu Kepsut kazası voyvodası Sancaklıoğlu Süleyman Ağa'nın yanına sığındı. Burada da kendini güvenlik içinde görmeyip Avunya (Ünye) taraflarına geçti, ancak sekbanlarıyla birlikte, onları izleyen Abdi Paşa'nın eline düştü. Veli Ağa idam edilerek, başı saraya gönderildi.

NE YERDE NE GÖKTE MAHALLESİ

Dillere destandır Bergama, gizemli bodrumları, efsunlu dehlizleri ve "Ne Yerde Ne Gökte" dedikleri mahallesiyle. Osmanlı Devleti döneminde Bergama'nın Kale Mahallesinde oturan Rum vatandaşlar o yükseltiden görürlerdi Kızılavluyu ve bodrum üstünü. Kınık Garajı dediğimiz yer sinagog ve karşısında da havra bulunur, buradan da üç kemer boyunca Osmanlı Müsevileri yani Yahudi mahallesi yer alır, ötesinde o geniş yerleşim alanında, eski Bergama'da İslam ahali ve Türk nüfus, İplikçi Yunus, Kadı Hayrettin, Divan-ı Hisar, Sofular, Hoca Sinan, Turabey, Eyik Hasan, Timurtaş mahallerinde mutlu ve birlikte yaşarlardı.

XVII. yüzyılın ünlü bilginlerinden Katip Çelebi, Cihanümme adlı iki ciltlik yapıtının birinci cildinde o zamanların Bergama'sından söz ederken;

"buranın bir mahallesi vardır ki adına 'Ne yerde ne gökte mahallesi' adı verilmektedir" der.

Sonradan Bergama'yı ziyarete gelen Charles Texier adlı gezgin de "Asia Minor (Küçük Asya) adlı yapıtında yine aynı isimle bu yerden söz etmiştir.

Bodrumların üzerindeki evlerin arasına girdiğinizde havaya baksanız gökyüzü, yere baksanız zemin ise taş döşeme olup toprak belli belirsizdir. Ayrıca Selinos Çayı'nın tam anlamıyla kabardığı kış ve bahar aylarında, karşıdan bakıldığında evler suların üstünde izlenimi vermektedir. Bu yüzden kimi zaman "hem yerde hem suda" kimi zaman da "ne yerde ne gökte" görünümüne bürünmektedir.

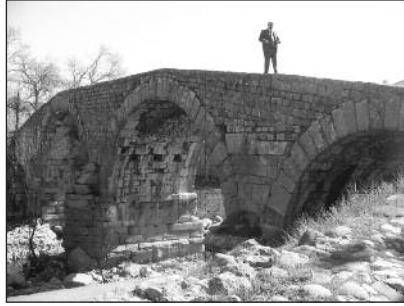
Şimdi; Ne Yerde Ne Gökte Mahallesinde yer alan yapıları inceleyelim:

Roma dönemi'nde Bergama, Akropol'den düzlüğe doğru bir yerleşim evresi geçirmişti. Selinos Deresi kale dağı eteklerini uzunca bir süre takip ettiği için kent yerleşimini özellikle batı kısmında ikiye bölüyordu. Dere üzerinde yapılan 5 köprü (Üçke-mer, Musluk, Tabaklar, Kazancı ve Tekke köprüleri) desteklenen yerleşimin bugün en dikkat çeken yönü şehrin iki yakası arasında tam bir bütünlük sağlayan bodrum üstü yerleşim idi. Öte yandan imparatorluk dönemi Roma anlayışına göre yeni kentin sembolü olacak bir tapınak ve forum meydana gerekliydi. İşte bu ihtiyaçlar için gerekli olan alan; Selinos deresi üzerine 194 m uzunluğunda yan yana iki tonoz yapıp üzeri doldurulup tesviye edilerek elde edilmiştir. Kesme taştan yapılmış bu tonozlar (çifte tonozlar) halen sağlam bir şekilde görev yapmaktadır.

Etekle düzlük arasında tam bir bütünlük temin eden bu alan üzerine Roma kent ızgarasına uygun olarak m.s. II. yüzyılda

100x260 m boyutunda yüksek bir bahçe duvarı yapıldı. Kesme taş örgülü bahçe duvarının doğu cephesinde üç yapıdan oluşan Serapion tapınağı inşa edildi. Mısır tanrısı Serapis'e adanan yapıların önünde 14.5 m yüksekliğinde korint stili sütunlardan oluşmuş bir galeri vardı. Bu galeri; kenarlarda bahçe duvarını çepeçevre dolaşan avlu etrafında dolaşıyordu. Tapınak girişi, batı cephesinde ikisi galeriye açılan diğeri orta ekseninde yer almış üç kapıyla mümkündü. Bu kapıların önüne yerleştirilmiş sütun sıraları ile tapınak, hemen bitişiğinde forum meydanına açılıyordu.

1914 yılında İstiklal Meydanı'nın rahatlaması için yıktırılan bu duvarın batıdaki 35-40 metrelik bir parçası, bina aralarında kaldığı için kurtulmuştur. Bu mermer direklerden bir tanesi sağlam, diğer ikisi yarım. Ayrıca o dönemde bu duvara sabit bir çarşı yer almaktaydı. Şehrin en büyük pazarlarından biri olarak bilinmektedir.

Tapınak yapılarının ekseninde 62x26 m boyutunda ve 19 m yüksekliğinde (çatı hariç) ana yapı yer almaktadır. Tuğla duvarların üzeri ve tabanlar mermer kaplıydı. Binanın üstü tek açıklıklı iki eğimli ahşap bir çatı ile kapatılmıştı. Örtü malzemesi mermer kiremitti. Doğu galerisi geçildikten sonra mermer söveyle çevrili büyük bir kapıdan binaya giriliyordu. Binanın iki uzun kenarında iki sıra halinde beşer pencere vardı. Doğu kenarı; dıştaki apsis boşluğunun önü içten düzeltilerek yapılmıştı. Bu duvarın önünde 10x12 m boyutunda yerden 1.5 m yükseklikte bir platform bulunuyordu. Yan duvarlarla arasında dörder sütun bulunan bu platformun üstüne bir kült kaidesi, onun da üzerine büyük bir heykel yerleştirilmişti.

Ana binanın iki yanında 15 m çaplı, 19 m yüksekliğinde silindirik gövdeli birer yapı daha yapılmıştı. Bu yapılar bodrum kattaki galeriler yardımıyla ana binadaki platformun altına bağlanıyordu. İç ve dış kesme taşla örülmüş, araları dökme metoduyla adi taş ve

kireç harcıyla yapılmış duvarların üzeri kubbe ile kapatılmıştı. Yukarıdan ışık alabilmesi için ortasında boşluk bırakılan kubbelerin üzeri mermer kiremitle kaplanmıştı. İç ve tabanı mermer kaplı bu silo yapılarının önünde, doğu galerisi ve ana yapı arasında kalan 40x40 m boyutlarında birer iç avlu bulunmaktaydı. Bu avlular, üç tarafta başka bir galeri ile çevrilmiş ve aradaki boşluğa birer süs havuzu yapılmıştı. Galeri sütunları ise Mısır'a özgü çift taraflı insan figürlü sütunlardı.

Bizans döneminde ana yapı içinde önemli tadilat yapılarak bina kiliseye çevrilmiş ve apostel johannes'e sunulmuştur. Öncelikle dipteki platform iptal edilerek içine iki sıra sütun ilavesiyle yapı üç nefli bazalikal plana çevrilmiştir. Orta nefin doğu kenarıyla birleştiği bölüm içten örülen yeni bir duvarla apsis haline getirilmiş, apsisin iki yanındaki merdivenlerle üst kata çıkılmasına olanak sağlanmıştı.

Ana binanın kuzeyinde kalan silindirik gövdeli yapı, Türkler tarafından camiye çevrilmiştir. Bu eski tapınak, 1946 yılında mahallenin camisi olmadığından tarihi işlevini böylece sürdürdü.

Ve 1950 yılından itibaren adı Kurtuluş Camii olarak kayda geçmiştir.

Kilisenin (Kızılavlı'nun) alt kısmından geçen Selinos Çayı için köprüler yapılmıştır. Bunlardan biri üç kemerdir. Bir köprü

görevinde, iki bölümü geçişle birbirine bağlanan yerden 20 m yüksekliğinde 46 m uzunluğunda 3 boğumdan oluşmaktadır.

Üç kemerin üzerinde desenli taşlar bulunmaktadır. Bu taşlar üç kemerin Kızıllavlu'ya doğru giden inişinden itibaren sağ ve sol tarafta yaklaşık beş adet kadeh deseni bulunmaktadır. Üç kemerin sağ tarafında bulunan dabakhanenin yan tarafında da aynı desen taş işlenmiştir. İşlemeli taşların aslında ayrı bir esrarengizliği de vardır. Çok fazla bilinmese de bir noktada birleşen ırmakların kolları dişi ve erkek olarak ikiye ayrılmaktadır. Üç kemerin üzerindeki kadeh deseni ise Selinos Çayının bir erkek kol olduğunu belirtmektedir. Bu ikisi Bakırçay'da birleşir.

Bergama halkı tarafından üç kemer için bir çok türkü yazılmıştır. Bunlardan biri de:

Üçkemerin taşları

aman yarım yarelelellim ninanay nom

keman olmuş kaşları

aman da yarım ninna ninni nom

Oradan uzanıyoruz çifte bodrumlara. Selinos çayı, Kozak yükseltisinin pınarlarını ve karlı sularını Bargama'nın göbeğinden geçireyim deyince, kent insanı taa Roma döneminde, olağanüstü bir önlem alarak hem suyun

akışını denetlemiş, hem de sosyal yaşamın kesintisiz sürmesini sağlamıştır.

Kozak'ın köpüklü ak suları Bergama'ya yaklaşınca Musalla Bayırı'ndan Selçukbey İlköğretim Okulunun dibinden inip Selinosla buluşan Tellidere ile kirlenir. yağlı, ziftli, çöplü, pasaklı bir hal alır. Ayrıca ev atıkları da buna eklenince hem görüntü,

hem koku, hem sağlık açısından sıkıntı yaratır. Eskiden bu bölgede dabaklar bulunur ve deri temizleme nedeniyle çayı pisletirlerdi. Tabaklar-Patırna Hamamı da eskiden kirli sabunlu sularını bırakırdı. Şimdi ne dabak kaldı ne bu hamamlar ama Selinos yine de iyi bir görüntü vermez nedense...

Ayrıca çifte bodrumlar yaklaşık 5 m yüksekliğinde 6-7 m eninde 194 m uzunluğundadır. Çifte bodrumların kemerleri büyük kesme taşlardan yapılırken kemerlerin ortaları ise harçla kiremitle örülmüştür. Çifte bodrumların özelliği de doğaya zarar vermeden suyun akışını kontrol etmesidir. Çünkü bodrumların başlangıcındaki taşlar suyu yaracak şekilde düzenlenmiştir. Hatta eski insanlar, selden önce bu taşlara geceleyin meşaleler tutturup, sandal sefası yaparlarmış.

Mermer Direkler semtinden, Kızılavluya, oradan Üçkemere geçip çevreyi kolağan edince tarihle yüzyüze geliyoruz. Bu bodrumdan ne sular aktı. Sularla akıp giden zaman içinde ne olaylar yaşandı. Sel felaketi, yangınlar kanlı fabrika baskınları ... Bu ne yerde ne gökte mahallesinin sakladığı öyküleri bodrumların içinden çekip çıkaralım, sunalım şimdi:

1842 yılında gün boyu yağan ekim yağmuru, akşamüstü bardaktan boşanırcasına yoğunlaşınca her sokaktan oluk oluk sel akmaya başladı. Kozak dereleri Selinos'un taşmasına neden oldu ve köprüleri aşan sel suları önüne kattıkları kütüklerle set yaratarak şişmelere yol açtı. Gece yarısına doğru ise Kozak

yönünden gelen dereler patlarcasına büyük gürültülerle dev sel dalgaları Ulucami önünde gölleşip etrafı basmaya başladı. İşte bu durumda fazla basınca dayanamayan Kazancı Köprüsü yıkıldı. Yıklamakla da kalmayıp azgın suların önüne kattığı ağaç, kütük, dal parçaları vs ile köprü taşları yuvarlanarak çifte bodrumların girişini tıkadı. Sel suları Ne Yerde Ne Gökte Mahallesini aşip evlere hücum etti. Dükkkanlar battı. 200 m. uzunluğundaki bodrum üstünde tam orta yerinde çatlama ve su fışkırması olurken yer yer de çökmeler görüldü. Öte yandan Çukurbağlar'-dan gelen sel suları da Şadırvanlı Cami'ye ve Belediye önüne kadar yayılmıştı. Evleri iki katlı olanlar üst katlara çıkmış, kimi ağaçlara tırmanmış, ahırlardaki hayvanları çözenler çözmüş, çözemeyenler telef olmasına seyirci kalmıştı. Ne Yerde Ne Gökte Mahallesinde selde yüzen beşikler, kundakdaki ciyak ciyak bağırان bebeler kurtarılmaya çalışılmış, birçok can yitimine engel olunamamıştı. Mermer Direklerin olduğu yerde bulunan Karaosmanoğlu konaklarında oturan kadınlar sele karşı mermer direklere çıkarılmış, kimi de ata bindirilerek ve adeta yüzerek konaktan çıkarılmıştı. Paşaoğlu Hanı yanındaki Paşaoğlu konaklarında bir kadının çocuğu ise, konağın kule tavanına çıkarılarak ancak kurtarılabilmişti.

Yatağı ile birlikte sele kapılan Kaygısız Hüseyin diye anılan bir mahalle sakini ise yatarken yatağı ile birlikte selde yüzmeye başlamış, eski yağhanenin yanındaki erkek sanat okulunun bacasına takılarak ancak kurtarılabilmekmiştir.

Sel geçer, kum kalır derler, ertesi gün bağlara yığılan sel suları çekilince bodrumlardan geçen 70 beşikten kimi anında kurtarılrken kimi de bağlarda hala sağ olarak bulunmuş, ama pek çok can kaybının önüne geçilememişti. Ne Yerde Ne Gökte Mahallesi denilen Çifte bodrumların üstündeki evler ve Ulu Camii yönünde Selinos kıyısındaki dabakhanelerin çoğu çökmüştü.

Sel baskınından hasar almadan kurtulan evler, aç ve açıkta kalanlara kapılarını açmış, hali vakti yerinde olanlar yardım yarışına girişmişlerdir.

Seller cennetyağı, karabilezik, değirmenyolu semtlerinde yığınla eşya bırakmıştır. Bu eşyaları toplayanlara iyi gözle bakılmamış, hatta Katırcıoğlu gibi bazı insanlara biraz önce de belirttiğimiz gibi sel zengini adını takmışlardı.

Ebcded yöntemiyle çözülen tarih düşme, şu üç satırlık dize ile dabakhanedeki bir kitabeye kazınmıştır:

"cihane gelmemiş bunun misalü

ve illa geldiye Nuh'un tufanı

Ramazan-ı şerifin onuncu günü" (1258)

Bu sel felaketi öylesine derin yaralar açmış ve belleklerde unutulmaz bir yer işgal etmiştir ki bu acıyı aktarmak, anlatmak için uyaklı bir destan bile yazılmıştır.

1853 yılının sonbaharında Ne Yerde Ne Gökte Mahallesinde yangın çıktı. Karaosmanoğulları vakfı olan Türkocağı karşısındaki Abacılar Hanında çıkan yangın kısa zamanda rüzgarın da etkisiyle bir kaç koldan hızla yayılmış mahalleyi aşarak şehri tehdit etmişti. Abacılar Hanı çifte bodrumların üzerinden Paşaoğlu

mezarlığına değin uzanıyordu. Buradan kaynaklanan yangın Katır Han'ından Mermer Direklere, oradan Bıçakçılara ve Bakır Hanından da arastaya sıçramıştı. Giderek Çukur Han, Bedesten ve Çınarlı Hamama değin varmıştı. Yangının bir kolu da Acem Han'dan çarşı içine oradan da Hacı Hakim Camii yanından Pamuk Han'a ve Karadut dibinden Yeni Cami'ye yönelmişti. Kulaksız Camii yanındaki Karadut, Bıçakçılar girişindeki çınar ağacı bu yangında yok olmuştur. Hala Kulaksız Camii çevresine "karadut dibi" denegelmektedir.

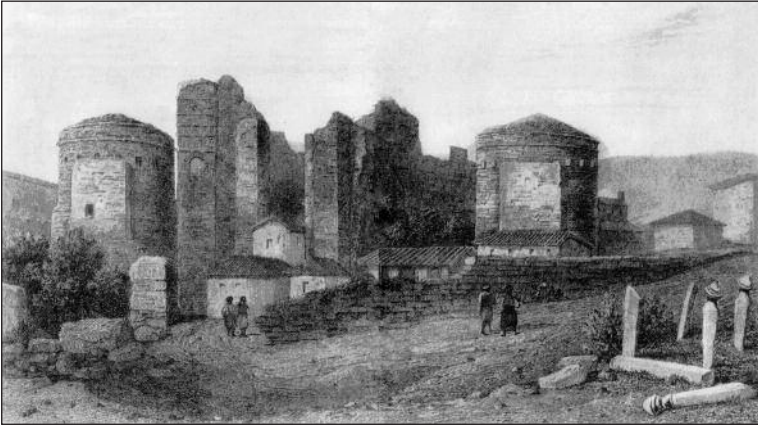
Bu yangında "Ne Yerde Ne Gökte Mahallesi " çok hasar görmüş, Karaosmanoğlu konakları, Abacılar Hanı, Türk Ocağı-postane binası ahşapları kül olmuştur. Mermer Direkler, Kızılavlu, Çukurhan, Acemhan, Pamukhan, Çınarlı Hamam ve Bedesten de yangının çok zararı olmuş, 400 kadar dükkan, 200 kadar ev ile 5 han çayır çayır yanmıştır.

Bütün bu afetlerden sonra Selinos'un üzerinde bulunan Kazancı Köprüsü yıkıldığını söylemiştik. Kazancı Köprüsünün kalıntılarının Musluk Köprüsü ve Ulucamii Köprüsü arasında

bulunduğu tespit edilmiştir. Ancak köprünün ayakları tam olarak bulunamamaktadır.

Musluk Köprüsü çifte bodrumlardan sonraki Mermer Direkler Caddesinin tam karşısına düşen köprüdür. Bu köprü sel sularından Kazancı Köprüsü kadar zarar görmemiş, günümüze kadar da gelmiştir.

Ulu Cami'ye giderken, bir hamam vardır ki 'Patırna Hamamı' derler, Musluk Köprüsü karşısındaydı ve şimdilerde yerinde yeller esmektedir. Camiye yaklaştığımızda Barbaros Çırçır Fabrikası bitişiğinde Tabaklar Hamamı dikkatimizi çeker. Hamamın içi harika oymalarla süslenmiştir.

Bu bölümün sonunu sel felaketini anlatan destanla noktalayalım:

DESTAN-I ŞEHR-İ BERGAMA

Elli sekiz tarih olunca ey can!
Satan cevahir-i dürr-ü mercan,
Sel derdine idelim,bir miktar beyan
Bu emr-i hüdadır,sabıra muhtaç

Bilmezdi bu işi, Bergama şehri
Ağlaşalım daim,idelim fikri
Arttıralım şükrukılalım zikri,
Ruz-uşeb durmayıp,dergaha el aç

Terk etmez kulunu yaradan Mevla
Eder evvel kendin,sad hezar,evla
Başına dar olup, sıkarsa yalvar
Gider usür gelir,vesrüne göz aç

Senalar ettiler,dört köşe halkı
Ne değirmen kodu,ne akar arkı
Bunda hilaf yoktur,mahüvel vaki
Gezüp seyreyleyip, seyrana muhtaç

Çoğaldı dereler,akıttı selin
Kimi azad oldu,öldürdü kimin
Bazı zengin oldu, bazısı miskin
Oluptur dünyada gayriye muhtaç

Hesamet ettiler, vücuhu belde
Verdikleri akça, dayandı derde
Yazasıdır Mevla,anı defterde
Verir bir akçenin yoluna bir harç

Habersiz yürüdü, görünmez kaza
Önüne geleni,eyledi vefa
Bazısına yazık,bazısına seza
Dür olup tarikten,eyledi ihraç

Devir döndü gayri, kıyamet yakın
Tarik-i zulmetten,kendini sakın
Sel önünden aldı,birbirin hakkın
Sanki devşirdiler, gümrüğüyle bağ

Zelil oldu bunda,nice kimseler
Zelillik derdinde,deam serseler
Iraktan gelenler,seni görseler
HAvf düşer kalbine,olur namizaç

Ramazan ayının onuncu günü
Geldi bir kaza ki,çevirdi bunu
Asumana çıktı,fakirler günü
Sanki pek urdular,zahrına kırbaç

Zar ile ağladı,ahali-i Bergam
Yıktı köprüleri,ne kodu hamam
Onbeş dakkada, eyledi tamam
Bulunmaz bu selin, derdine ilaç

Sel suyucuş edip, evlerin bodrum
Şehrin üstüne hem,eyledi hücum
Hazreti hızın,,yetiştı gördüm
Etti siper selin,önüne binaç

Şehrimiz kurtuldu,edelim namdı
Kimi güler kimi,ağlayıp yandı
Kimi sel suyunun, dibinde kaldı
Kimi üzerinde, volar sakal saç

GİTTİ NİCE

Sığır gitti nice, at ile merkep
Nice nice mallar gümüşte zehep
Niceler aldırdı, külli malın hep
Niceler oldu, niceye muhtaç
Dar-halat kurtuldu, selden niceler
Siyanet ettiler, hacı hocalar
Bu işe ağladı, gençler kocalar
Düştü merak ile kalplerine maç
Tabaklar dükkanın, eyledi viran
Nice nice mallar, önünde ceyran
Yüksekten urumlar, eyledi seyran
Dediler bazına, sel önünden kaç
Zulüm demek bu ne, hikmet-i hüda
Zemine yayıldı, semadan seda
Çok canlar öldürdü, eyledi cuga
Kimi oğul kızarır, kimisi ezvaç
Ömer efendinin gördün gayrettin
Toplandı şehitler, sarıldı kefen
Hüda versin anın, makam ın aden
Dünyada hüccaca, etsin emir hac
Gayretler edelim, namaz kılalım
Tövbeler eyleyip, niyaz edelim
Kalbi siyahımız, beyaz idelim
Fena feyli kalpten, idelim ,ihraç
Fettah felah ider, böyle olunca
Pek yürüyüp geçmek, pirlar önünce
Beş vakitte ezan, vakti gelince
Gidip camilerin, kapısını aç
Kaza gelmez kula, hak yazmayınca
Bela gelmez kula, kul azmayınca
Cıla gelmez sele, el yıkamayınca
Tıktı, kül eyledi, kimini ihraç
Gürledi asuman, akıttı selin

Harap etti seyrek saatte hem in
Hancızade tabak,mıhammed emin
Çekti bayragını, şehirde sartaç
Lütuf ıssı, zengin hacılar nerde
Kurbanlar kesseler, anlar tekkede
Belki himmet ede, ol hasan dede
Öyle devletinin, yoluna var saç
Mihnelere daldı, bu nice insan
Tekke köprüsünün, bir gözü ahsan
Kazancı köprüsü, yer ile yeksan
Tabakları köprüsü sim-ü zere muhtaç
Nihayet bu destan erdi hitama
Vaktimiz kalmadı,gayrı kelama
Hikmet-i piranla durup selama
Yarap sen bizleri, eyleme muhtaç

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EFŞUNLU TÜRBELEK

EFŞANE DEDELEK

YATIRLAR, TÜRBELER, DEDE İNANÇLARI

Türbeler, yatırlar, dede mezarları ziyaret edilen, dilekte bulunan adak yerleridir. Hemen her türbede dedeye mum yakma, çaput bağlama ve dilekte bulunup dua okuma inancı sürdürülmektedir. Kız Türbesi, Ecik Dede Türbesi, Geyikli Dede Türbesi gibi büyük türbelerde lokma hayırı, helva hayırı, yemek ziyafetleri düzenlenerek fakir-fukara yedirip içirilir. Evde kalan kızlar, çocuğu olmayan gelinler, askere giden gençler anne veya yavuklusu, hastalığa düşen aileler umut yolu için dedelerden medet umarlar. Dinimize göre ölümlerden medet ummak, dedelere mum yakmak, türbelerden deva aramak yoktur. Ama bunlar bir Anadolu geleneği, çaput bağlamak Orta-Asya'dan getirdiğimiz bir adettir. Ayrıca eskiden türbedarlık da vardı ve türbeyi temizleyen, bakım yapan kişiler bulunur ve para ile türbe ziyareti yaptırılırdı. Tekke-türbe ve zaviyelerle ilgili Cumhuriyet kanunu gereğince bu gibi kurumlar kapatılmıştır. Eskiye göre yatırlardan derde derman aramak azalmıştır. Yatırlardan medet ummak, çare beklemek eskiye göre azalsa da halk arasında yerleşmiş bir inançtır. Bu ulu kilerin mezarlarına adaklar verilmiş, onlardan hayırlı kismetler, dirlik, düzenlikler, sağlık ve esenlikler istenilmiştir.

Bazı insanların hep aynı şey üzerinde durmaları ve bütün zihinlerini oraya vermeleri yüzünden birçok olmayan şeyler de var olarak kabul edilmiş ve yüzyıllarca bu etki içimize kadar işlemiştir. Bunun içindir ki ateşler yakılmış, heykeller dikilmiş, manastırlar, ayazmalar kurulmuş, yatırlar yaratılmıştır. Yeni itikat, yeni inançlar getirmişse de zamanla bunlar da ilgisizlik ve eğlence düşkünlüğü içinde boğulmuş, bu yüzden boş inançlara yol açılmıştır.

Dertliler derman aramışlar, başvuracak yer bulamayınca, şundan bundan medet ummağa başlamışlar. Ayazmalar, kutsal kaynaklar, kutlu yerler ziyarete başlanmış, dertlere derman aranmış. Bugün ayazmaların izleri, manastırların temelleri kaldı,

tekkeler yıkıldı gitti. Artık dertliler درمانları için başvuracak yerleri kolayca bulabiliyorlar: klinikler, revirler, hastaneler, sağlık ocakları her türlü derde deva kapıdır.

Bergama'daki bu gibi inançlara gelince:

Ayazma ve manastır gibi yerler Hristiyanlara, yatırlar İslamlara ait olduğu halde, ortak ziyaret edilen yerler de bulunmaktadırlar- Parmakbatıran Ayazması, Miskinler Dedesi gibi.

AĞLAYICI DEDE

Ağlayıcı Dede, Laleli'deydi. Çok ağlayan çocukları, cami duvarının köşesinde bulunan delik taştan üç defa geçirirlerdi.

Bıçakçılar'da da Ağlayıcı Dede yatırı vardı. Çok ağlayan çocukların başı üç defa, hiç durmadan bağırarak çocukların başı yedi defa dedenin taşına vurulurdu. Aynı zamanda peynirli pide dağıtırdı.

ALACAATLI DEDE

Alacaatlı Dede, eski mezarlık yanındadır. Kuraklıkta buraya gidilir, yağmur istenirdi. Kucaktaki çocukların burnu sıkılır, ağlatılır, yürüyen çocukların üstüne de su serpilir, yağmur yağıyor-diye bağırılırdı.

ARAP DEDE

Arap Dede yatırı Kızılavlu'dan alınıp eski mezarlığa kaldırılmıştır. Bu zencilerin dedesi idi. Orak zamanında, başak toplamağa çıkmazdan önce süslenmiş bir dananın etrafında kabak çalarlar, oynarlardı. Üçüncü günü çalgılar, oyunlar, bağışmalar arasında danayı keserlerdi.

Bir Arap Dedesi de, Emirsultan Camii karşısında vardı.

ARAPLI DEDE MEZARI

Emir Sultan Camii karşısında yol kıyısında ve evin duvarına bitişik haldedir. Bergama'daki Voyvoda Arapoğulları ile ilgili bir kişi olduğu söylenmektedir.

BOZERENLER DEDESİ

Bozerenler Tepesinde bulunan bu yatıra muradı olanlar adak adarlardı. Çok defa horoz keserler, erenler çorbası pişirirlerdi.

Sonraları helva adağı yapılmaya başlandı. Burada helva kararlar, kiremitler üstünde yatırın etrafına koyarlar, kalanını dağıtırlardı.

Yağmur istenildiği zaman, kadınlar burada naneli çorba yaparlar, herkese verirlerdi.

Bu yatırdan umulan en önemli beklenti, çocuk olması dileği idi. Bunun için oradaki taşları kaldırırlar, karınca gibi temiz hayvanlardan ilk çıkanı bir üzümün içine koyup yutarlardı.

Dileği olanlar cumartesi, çarşamba günleri güneş doğmadan bu tepeye giderler, adaklarını verirlerdi.

BUNGUN DEDE

Çakıldak'ta bulunan Bungun Dede yatırı, işinde bunalan, aile hayatında çıkmaza girenler için bir hacet kapısıydı. Bunalıma düşmüş insanlar Bungun Dede'ye giderler, mezarına adakta bulunurlardı. Feraha çıktıklarında da adaklarını yerine getirirlerdi. Bu adak çoğu kez erenler çorbası yapıp dağıtmak olurdu

ÇIBAN DEDE

Çıban Dede, eski Sofular Mahallesindeydi. Çıbanı olanlar oradaki kayaya giderler, bir metal para, biraz helva, çiviye geçirilmiş

soğan elinde olduğu halde kayanın etrafında üç defa dönerlerdi. Elindekileri kayanın üstüne bırakır, bir parça toprağından alır, yarasına sürmek üzere arkasına bakmadan oradan uzaklaşırdı.

ÇİFTLİK DEDESİ

Çiftlik Dedesi, Çiftlik Köyündedir. Çiftlik yaylasında bir gün, bir gece içinde yapılmış bir bina görölmüş. Bu tılsımlı bina sonradan cuma günleri toplanmak ve namaz kılmak için cami yapılmış.

Fakat yine bir gün, bu binanın içinde bir yatır meydana gelmiş. Hatta mezarın eşiğinde bulunan mermer, buraya giren dedenin ayak basmasından çukurlaşmış.

Bu dedeye daha çok çocuk için adak verilirdi. Dedenin üstünden alınan bir parça toprağın suyunu içenlerin çocuğı olurmuş!..

DEMİRCİ BOĞAZI MANASTIRI

Bergama ile Dikili arasında Demirci Boğazı'nda idi. Yalnız 27 Ağustos'ta yılda bir defa burada toplanılır, kurbanlar kesilir, hayırlar yapılırdı.

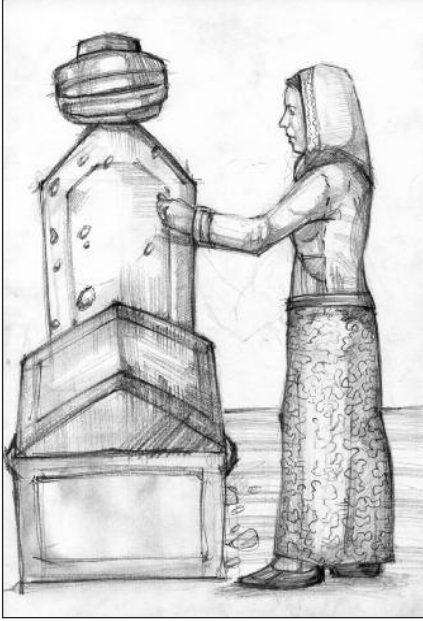
Her taraftan gelenlerle burası bir panayır halini alır. Harman sonu bayram burada yapılırdı.

Bu manastırdan çocuğı olmayanlar çocuk isterler, hastalıklardan kurtulmak ve korunmak için de buradaki kaynaktan beş kova su dökünürlerdi.

DELEZ TEPE MEZARI

Kınık'ta Delez denilen tepenin doruğunda bulunan mezar Delez yani Deli İlyas adına olup,söylencesi olan ulu bir kişidir.

DİKİLİ SULTAN

Dikili Sultankız Dede diye anılan bu yadır, Zafer Mahallesi Dikili Sultan Bayırındaydı. Bir dilek için niyet edilerek oradan küçük bir taş alınır, mezarın taşına değdirilirdi. Eğer taş yapışırsa isteği yerine gelir, yapışmazsa olmaz anlamına gelirdi. Burada lokma hayrı yapılır, gelen geçene verilirdi.

Zafer Mahallesi Dikili Sultan Bayırı'nda yamaçta kalan I. ve II. Dikili Sultan adı verilmesi bu inancın bir yansımasıdır. Tepedeki askeri bölgesi içinde ve Garnizon Komutanlığı

binası yanında yer alan mezar koruma altına alınmıştır. Mezarın yanı başına dikilen yazıtta:

"Bu kabir, Dikili Sultan Baba ismiyle anılan ünlü bir kumandana aittir. 1290 yıllarında Bergama'yı düşman istilasından kurtarmak için büyük çaba göstermiş, bu savaşlar sırasında düşman tarafından atılan bir okla şehit edilmiştir. Daha sonraki yıllarda Bergama halkı tarafından ulu bir kişi olarak anılmıştır. Kabri, Albay Selçuk Doğu tarafından korumaya alınmış, Albay Hidayet Aksoy'un nezaretinde 1984 yılında restore edilmiş olup, Tank Kur.Kd.Albay S.Nuri Karayunus tarafından 1991 yılında yeniden restore edilip gerekli bilgiler toplatılıp bu kitabe hazırlanmıştır.

ECİK DEDE TÜRBESİ

Göçbeyli'ye bağlı Alibeyli Köyü yakınlarındadır. Türbenin yönü kibleye dönük olmadığından bir Hristiyan aziz mezarı olabilir. Halkımız sahiplenmiş ve dede mertebesinde görmüştür. Yanında sıcak su kaynayan ve iri balıkları olan havuz kurumuştur. Balıkların dedenin kahraman askerleri olduğu inancı vardı.

FERİZLERLİ DEDE MEZARI

Ferizler Köyü mezarlığında bulunan dede mezarı karşıdan fark edilmektedir. İki önemli mezardan biri Muallim Dede'ye aittir. Köyün imamı olan Muallim Dede aydın ve ileri görüşlü bir insandır. Menemen olayında Kubilay yanlısı tavırlarıyla dikkati çekmiştir. Diğer mezar ise Bodur Dede'ye ait olup, bu kişi ise Kubilay karşıtı olarak bilinmektedir.

GEYİKLİ DEDE TÜRBESİ

Geyikli Dağının tepesinde bir yatır vardır. Buna Geyikli Dede derler. Söylentiye göre eski zamanlarda Bergama'yı alan komutan bu dağa geyik avına gitmiş, yavrularıyla gezen bir geyik vurmuş, yaralı geyik, yavrularına bakarak gözlerinden kanlı yaşlar akıtmış ve derin inilti içinde ölmüş. Avcı dayanamamış, o da düşüp ölmüştür. Geyikli Dağının doruğundaki mezara geyikle birlikte gömülmüştür.

Bu dağlarda bir zamanlar sürülerle yaşayan geyiklerden, karacalardan ne yazık ki eser kalmamıştır. Bu cana yakın hayvanları korumak için Geyikli Dede efsanesi yaratılmış ise de yine korumak mümkün olmamıştır.

Geyikli Dağına çıkıldığında, yol tam tepeye varmadan son bir yokuş vardır. O yokuşun başlangıcında, yolun altında çevresi çakılla çevrili Geyikli Baba mezarı görülür.

Mahmut Yıldız'ın (Sulu Mahmut, 1924-2005) oğlu Veli Yıldız'a anlatımına göre Geyikli Baba söylencesi şöyledir: Eskiden tek başına dağda geyik avlayarak yaşayan bir ulu kişi varmış. Elinden sazı eksik olmamış. Gel zaman, git zaman bu ulu kişi dağda ölmüş. Öldüğü yere gömmüşler ve dede mezarı günümüze değin unutulmamış.

Bu söylencenin değişik bir versiyonu da şöyledir: Bir avcı dağda geyik avlarmış. Bir gün yavru bir geyik vurmuş. Biraz sonra yavru geyiğin anası gelmiş. Yavrunun başında durmuş. Gözlerinden yaşlar akmaya başlamış. Günlerce yavrusunun yanından ayrılmamış. Bu gören avcı da bu acıya dayanamarak orada ölmüş. Öldüğü yere geyikle birlikte gömülmüş. Şükür Dedenin muhtarlığı sırasında mezarın bakımı yapılmış, çevresi çakılla çevrilmiştir. Eskiden köylüler zaman zaman Geyikli Babaya adak götürürlerdi. İnsanlar da kamyonlarla taşınırdı. Şimdilerde götürülmüyor. Geyikli Babaya özellikle Çetmiler adak götürürler.

Bir Anadolu öyküsüdür aslında Geyikli Baba; Osmanlı Devletinin kuruluş devrinde, Orhan Gazi zamanında yaşamış bir geyikli Baba vardır. Uludağ eteklerinde geyiklerle haşır neşir olup, istediği yere geyiğe binerek gittiği için, Geyikli Baba diye meşhur olmuştur. Geyikli Baba İran'da Hoy şehrinde doğdu. Bursa'nın fethi sırasında bir geyiğe binmiş, elinde kılıç, ön saflarda çarpıştı. Fetihten sonra Uludağ'ın doğu eteklerinde İnegöl yakınlarında yerleşti. Ölünce oraya gömüldü.

Geyikli Dağı'nın tepesinde yer alır. Alevi dedesidir. Türkiye'nin başka yerlerinde de Geyikli dede vardır. Alevi inancına göre her yıl baharda topluca ziyarete gidilir, adaklarda bulunulur ve şöenler verilirdi.

HASAN DEDE

Hasan Dede, Tekke Boğazı'ndadır. Burada eskiden bir tekke vardı. O tekkenin Hasan Dede'si ölmüş, buraya gömülmüş; sonradan ziyaret edilir bir yer olmuştur. Geç yürüyen çocukları buraya götürürler, cebine koydukları kumları dedenin üstüne bırakırlar ve üstündeki kumdan cebine koyarlardı.

HELVACI DEDE

Musalla bayırı denilen yörede, Anfitiyatro yakınında yer alır. Dedeyi ziyaret edenler.

dilek tutup yerine gelirse sevinirler, helva hayrı yaparlardı. Helvacı Dede'nin mezarı, Öztüreler tarafından onarılmış, yanına da bir çeşme yapılmıştır.

İPLİKÇİ YUNUS DEDE

Mahalleye de adını veren ulu bir kişidir. Harputlu Mescit bahçesindeki hazirede yatmaktadır.

İplikçi Yunus Dede, kendi adıyla anılan Mahallenin ilk yerleşenidir. Burada yalnız İplikçi Dedenin tek bir kulübesi varmış. Pamuktan kirmanla iplik eğirir satarmış. İplikçiyi sevenler burada toplaşmışlar, kısa bir zamanda bu alan evlerle dolmuş, büyük bir mahalle meydana gelmiştir.

Bu yerleşim artınca dede rahatsız olmuş, ortadan kaybolmuştur. Bu yüzden görülmez alemde dileği olanlar ona adak verirlerdi.

KARACAAHMET DEDE

Küplü Hamam, Taşhan, İncirli Mescid ve Karacaahmet Medresesi bir külliye idi. Karacaahmet Dede yatırı da Ziraat Odası arka bahçesinde Karacaahmet Medresesi avlusundaydı. Buradan kaldırıldı ve bugün eski mezarlığın girişinde solda

büyük bir mezardır. Karacaahmet yatırına bez, yaşmak bağlanır, herhangi bir dilek için kandil, mum yakılırdı.

Karacaahmet kültürü Balkanlarda ve Anadolu'da pek yaygındır. Bergama'da Karaca aşireti en eski yerleşik halklardandır. Karacaahmet şifa dağıtan bir dededir. Asklepionda eski çağlarda başlayan sağlık ocağı geleneği Galenos Hekimden Karacaahmet'e kadar uzanan bir kültür bağıını gösterir. Miskinler Tekkesi ile psikolojik hastalara terapi bunun en güzel örneğidir.

KARAKOÇ DEDE

Karakoç Dede, Karakoç mevkiindedir. Bu, çobanların dedesidir. Çok sevdiği kara koçunun ölümüyle dertlenen çobanın mezardır. Sıkılan çobanlar buradan yardım umarlardı.

KILKÖPRÜLER AYAZMASI

Kalenin arkasındaki eski su kemerlerinin olduğu yerde idi. Burada yalnız Hidrellezde panayır yapılırdı. Bu ayazma gümüşten hoşlandığı için gümüş takımlarla süslenmiş atlara binilir, evlerde ne kadar gümüş eşya varsa hepsi oraya götürülürdü. Bunu yapmakla ayazmadan zenginlik ve bolluk umulurdu.

KIZ TÜRBESİ

Bilindiği gibi bu türbe; Karasi beyi Aclan Beyin oğlu Dursun Beyin mezardır. Taştandır ve bir kubbelidir.

Aclan Bey ölmüş, yerine büyük oğlu Demirhan geçmişti. Zulmünden halk bıkmıştı. Onun yerine Orhan Gazi'nin yanında bulunan kardeşi Dursun Beyi istediler. Orhan Bey asker ile Balıkesir'e yürüdü. Demirhan Bergama kalesine kaçtı. Orhan Bey de Bergama'ya geldi, kale çok sağlamdı, iki tarafın kanı

dökülmeden barıştırmak istedi. Fakat Dursun Bey bir okla öldürüldü. Orhan Bey çok kızdı. Bütün Karasi Beyliğini Osmanlı ülkesine kattı. Dursun Bey bu türbeye gömüldü. Bergama da Osmanlı Türklerine geçmiş oldu.

Bergama tarihinin önemli bir dönüm noktasını göstermesi nedeniyle Dursun Bey Türbesinin tarihi önemi büyüktür.

Gazipaşa İlköğretim Okulunun karşısında bulunan Kız Türbesinde hastanın eşyasından bir parça yırtılır, buradaki çitlembik ağacına bağlanırdı. Yine hastalığın orada kalması için bir davarın başını veya boynuzunu bu ağaca çakarlardı.

LOKMAN DEDE

Bir zamanlar Bergama'nın bir Lokman dedesi varmış. Bunun keramet sahibi olduğuna inananlar da bulunurmuş. Bu yüzden onun hakkında söylenen sözler adeta birer söylenceye benzetilmiştir.

Bunlardan bir kaçını yazıyoruz:

Lokman öğrenciliğinde çok şen bir gençmiş. Yüzüne bakanın güleceği gelirmiş, tatlı dilli, güler yüzlüymüş.

Lokman İstanbul'da okumuş. Sonra üç arkadaşı ile Mısır'a gitmiş ve 18 yıl sonra izin alıp dönmüşler.

Bir gün Lokman arkadaşlarına, durup dururken:

- Benim evrene amacımı anlatma zamanım yok, nerede ise deli oluvereceğim! demiş ve bundan sonra kendisini Tanrı aşkıyla aklını yitirmiş olarak göstermiştir.

Lokman, Bergama'nın eski Müftü medresesinde (Selçuk Minaresi yanında) yerleşmiş, ölünceye kadar bu medresenin bir odasında oturmuştur.

Gelen geçen, penceresinden baktığı zaman Lokman dedeyi odanın ortasında yaktığı ateşin başında saç döverken görürler, "dede yine kimya yapıyor" derlermiş.

O, adeta oduncuların piri olmuş. Hemen her oduncu odanın kapısı önüne bir odun bırakır ve bunu bir uğur sayarmış.

Lokman dedeyi bir gün, saç sakalı birbirine karışmış, korkunç bir hal almış olduğu sıralarda kapıaltı zeybeği yakalamış, kapıaltına götürüp saçını sakalını kestirmiş.

Lokman, ateş saçarak doğru odasına gelmiş, tahta parçalarından bir kafes yapmış ve minarenin dibine yerleştirerek içine bir ateş yakmış.

Bu sırada yanına gelen izdeşi Hacı Aliye;

- Ali, çık minareye bak, nereden duman çıkıyor, demiş.

Ali Selçuk Minaresine çıktığı zaman, Hükümet Konağı olan yerden - Şimdiki Hoca Sinan Mescidi yanındaki yanık konaklardan- ateş parladığını görmüş.

Bu öykü Lokman dedenin nasıl ulu bir insan olduğunu anlatmak için söylenmiştir.

Yine bir gün Hacı Ali, çok sevdiği dededen izin istemiş.

- Ali, beni çok mu seviyorsun, öyleyse çık şu minareden kendini yere at, demiş.

Hacı Ali hiç durmadan minareye çıkmış ve kendini atmış. Ayak üstü duran Aliye Lokman Dede göz uciyle bakmış:

- Beni sevdiğini şimdi anladım, demiş.

Günün birinde Lokman dede bir evin kapısını çalarak, Hıcaz'da bulunan kocasının helva istediğini söylemiş. Kadıncağız dedenin canının helva istemiş olacağını düşünerek bir tencere helva yapıp dedeye göndermiş.

Lokman, Mekke'de kocasını bulmuş, sana Bergama helvasını getirdim, diyerek sıcak sıcak vermiş. Bu helvayı nereden bulduğunu sormuşlarsa da Lokman söylememiş ve bir daha görünmemiştir.

Sonunda tencere Bergama'da hacının eşyaları arasından çıkınca karısı bu öyküyü anlatmış ve bu işe herkes şaşırmış.

Çok yağmur yağdığı zamanlarda, Lokman dededen yağmurun dinmesini isterlermiş. O da çocukları toplar, üzerlerine yağma yağma diye avuç avuç leblebi saçarmış.

Bir gün Lokman dede, o zamanın müftüsü Hacı Osman Efendinin yanına gidip;

- Kendimden umudum yok, ölürsem medresenin avlusuna bir çadır kurun, onun içinde beni Poyracıklı müderris Hasbi Efendi ile Müftüzade Hasan Efendi yıkasın, der ve helalaşır, gider.

Gece müftünün aklına gelir, lokman dedenin hatırını sordurmak için çömezini gönderir.

Tam o sırada Lokman Dede ruhunu vermiş bulunuyormuş.

Akşamdan başlayan yağmur gece o kadar şiddetlenmiş ki ovalara su basmış, yollar geçilmez bir hale girmişti.

Lokman Dedenin vasiyetini yerine getirmek için 15 kilometre uzakta ve sular altında bulunan Poyracık'a haber salmak mümkün olmamış.

Çadır kurulmuş, hazırlık yapılmış. Cenaze tam teneşire kaldırılacağı sırada Poyracıklı Hasbi efendi çıka gelmiş.

Bu hali gören Hasbi Efendi, hayretini gizleyememiş ve:

- A mübarek, beni bu gece çok korkuttun, bunun için miydi? demiştir.

Lokman Dedenin 1260 tarihlerinde öldüğü ve Kız Türbesi yanında bulunan küçük mezarlığa gömüldüğü söylenmektedir.

MEMİ DEDE

İstanbul'da, Unkapanın iç yüzünde Araplar Camii Çarşısında Bergamalı "Memi Dede" isminde birinin bir nalıncı dükkanı varmış.

Memi Dede, şeyhlerden biriymiş. Kış yaz nalın giyer, başı açık ötede beride dolaşmış. Halk onu Tanrı aşkıyla aklını yitirmiş bir adam bildiği halde, sözlerinde baştan aşağı simgeler bulurmuş. Kerametli veli sayılan Memi Dede, temiz ruhlu, iyi ahlaklı bir adammış.

Nalıncı dede, postuna geçtikten sonra ömründe bir keser bile vurmamışken birden bire usta bir nalıncı olmuş ve senelerce dükkanında çalışmış durmuş.

Dede öldükten sonra yerine türbedan Hüseyin Çelebi geçmiş. O da nalıncılıkla hayatını kazanmağa başlamış.

300 sene önce bir gün Unkapanında Sultan Sütlüm musalla sarayında bir yangın çıkmış. Bir sürü dükkanları ve evleri yakıp kül ettikten sonra ta eski odalarda söndürölmüştü.

Bu yangın sırasında Çelebinin dükkanı da ateş ortasında kalmış.

Feryatlar, bağırmalar, çığlıklar arasında Hüseyin Çelebinin kılı bile kıpırdamıyormuş. Elinde bir keser, durmadan nalın yaparmış. Ateş yaklaştıkça yaklaşmış ve sonunda dükkanına iki ev kalmış.

Unkapanı'nın sayılı adamları Çelebiye koşmuşlar, zavallının aklını bozduğuna inanarak dükkandan çıkarmak istemişler. Hüseyin Çelebi kılını bile kıpırdatmamış:

- Burası benim dedemin dükkanıdır. Beraber yanarım, yine çıkmam, diye tutturmuş.

Halk yaklaşan ateşten Çelebiyi bırakıp kaçınca. Memi dedenin torunu yine işine devam etmiş, ateş ortasında kalmış.

Yangın, Unkapanı'ndan Vefa Meydanına kadar uzadığı halde Hüseyin Çelebinin dükkanına bir şey olmamış.

Yangın bittikten sonra, Memi dedenin torununun dükkanın bir levhasının bile kararmadığı görülmüştür.

MİSKİNLER DEDESİ

Telli Derede bulunan bir sudan miskin hastalığına tutulanlar yıkanarlardı.

Söylendiğine göre, günün birinde kralın kızı hastalanmış, gittikçe miskinleşmiş, kendisinden herkes umudu kesmiş, bir gün düşünde kıza; Güngörmezlerdeki Miskinler Dedesinin suyu ile yıkanırsan kurtulursun demişler. Yıkanmış, hastalıktan kurtulmuş.

Bundan sonra Miskinler Dedesi her dertlinin uğrağı olmuş, ünü her tarafa yayılmış.

Yine bundan olacak, dileği olanlar bu suya bir taş atarlar, balık, kurbağa gibi bir hayvan çıkarsa dileklerinin yerine geleceğini sanırlarmış.

Sonradan buraya bir ayazma yapıldığı söylenmektedir.

PARMAKBATIRAN AYAZMASI

Kalenin kuzey tarafında ve Avunduruk köyü yolu üzerindedir. Binaların bir kısmı hala durmaktadır. Buradaki küçük bir odanın içinde bir duvarın oyuğunda bulunan durgun bir suya niyet tutularak para atılır ve parmak batırılıp çıkarılırdı. Su çabuk kaynarsa muradının çabuk, geç kaynarsa geç olacağı ve kaynamazsa olmayacağı sanılırdı.

SAZKOLAN DEDE MEZARI

Kınık'ta Sazkolan ya da Sazkovan denilen yerdedir. Şimdilerde yanında Burcu salça fabrikası bulunmaktadır. Dede mezarı tam kibleye dönük değildir.

TEKKE TÜRBESİ

Sarı Dede denilen Tekke Türbesi Zeytindağ'ına iki kilometre yakın bir tepededir. Türbe iki kubbeli sağlam olup eskiden kalma bir binadır. Duvar ve kubbeleri gibi pencerelerin demir parmaklıkları da iyi bir işçilikle yapılmıştır.

İçinde üç mezar bulunmaktadır.

İlkbaharda özellikle dağ köylerinden gelen halk burada kurbanlar keser, bayram yaparlardı.

Buradan üç şey umulurdu.

1-Çocuğu olmayanlar buradan çocuk isterlerdi.

2-Kuduz için ocak sahibi olanlar yılda bir gün burada kurban keserler, hayır yaparlardı. Bundan sonra, türbenin içindeki çukurdan toprak alırlar kuduz köpek ısırdığı zaman bu topraktan içirirler ve dil altına atarlardı.

3-Kısmetinin açılmasını isteyenler ve gönlünden geçenin kendisinin olmasını dileyenler burada adak verirlerdi.

TEKKE DEDE TÜRBESİ

Kozak Güneşli köyünün eski adı Tekkedere idi. Yani buradaki türbeden ötürü böyle anılıyordu.Karesi komutanlarından Mehmet'ül İns askerleriyle burada şehit düşmüş ve daha sonra mezarı türbe haline getirilmiştir. Dede mezarını ziyaret edenler bez, yaşmak bağlarlar, su dolu testi, tesbih bırakırlar.

YALINAYAK DEDE

Yalınayak Dede Çandarlı'dadır. Babası çiftçi imiş, onu tarlaya otları yolmaya göndermiş.

Otlar;

- Bizi koparma, diye yalvarmışlar, o da bırakmış. Babası darılmış eve almamış. Bir gün temiz bir dayak atmış, sonunda yalınayak başı kabak otların;

- Aman bize kıyma, iniltileri arasında otları yolarken canını teslim etmiş. Oraya gömülmüş.

Her yıl Çandarlı'lar bunun başında eğlence yaparlar, kurbanlar keserlerdi. Dünyada gülmediği için eğlenceden, özellikle kadınlı erkekli toplanmalardan zevk aldığı söylenir, üzgünlere neş'e, fakirlere dünyalık verir, derlerdi.

ZEYTİNLİ DEDE

Zeytinli Dede, Yenl Konaklar denilen mevkideydi. Eski Yıldız Sineması bitişiğinde yer almakta ve yoldan oldukça yüksektedir. Derisinde hastalık olanlar, toprağından bir parça alır sürünürlerdi. Adak için burada zeytinyağı yakarlarmış. Türbe kule gibi örülmüş ve tepesinde zeytin ağacı büyümüştür. Belki de bu yüzden kitabesi, kimliği bilinmeyen mezara, Zeytinli Dede adı verilmiştir. Eski Yahudi Mahallesinde yer alması nedeniyle aziz mezarı da olabilir.

BUNALAN DEDE

Pamukçu İlköğretim Okuluna giden yoldan eski Hal cadde-sine doğru ilerlendiğinde Çakıldak denilen mevkide Kenan Eğrigöllü'ye ait arsanın sol iç köşesinde yer alır.

Bunalım geçiren, işi bozulan, kişiler dilek diliyor, dilekleri yerine geldiğinde de hayır yapıyorlar.

Bunlardan başka Madra'da Yumaklı Dede, Yukarı Kırıklar'da Balkaz Dede, Mahmudiye'de Demirtaş Dede, Avunduruk'ta Işıklar Dede, Paşaköyünde Beşe Dede, Poyracık'ta Çomaklı Dede, Kızılbaş Dede, Kırık'ta Yaran Dede gibi daha bazı dedeler de bulunmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

**SÖYLENCE GİBİ
YAKIN TARİH**

**BERGAMA EFELERİ
MİLİS BEYLERİ**

ARAP ALİ OSMAN EFE (MAVRO)

Arap olduğu için Yunanlılar ona, Rumca kara anlamında Mavro demişlerdir. Hatta yardımcısı da zenci bir efeydi. 12 kişiden oluşan çetesi, Yunanlılar arasında mavrolar diye korku salmıştı. Çünkü çok cesur olan Ali Osman Efe, umulmadık yerlere ve beklenmedik zamanlarda baskınlar yapardı. Önüne çıkan Yunan müfrezelerini dağıtır, subaylarını izleyip yok ederdi. Bu nedenle Yunan komutanlığı başına 300.000 drahmi ödül koymuştu. Ali Osman Efe, bağımsız dolaşmaya alışmıştı ve yiyecek, cephane gibi gereksinimlerini, koruyup-kolladığı köylerden sağlıyordu. Ancak Soma'daki kuva-i milliye karargahından, öneriler almakta ve kendilerine katılmaları istenmekteydi. Bunun üzerine Soma'ya gelen Ali Osman Efe, koşul ileri sürerek katılacağını belirtti.

Komuta altına girecek ve fakat bağımsızlığını da koruyacaktı. Uygun görülünce Cinge cephesinde görevlendirildi.

Arap Ali Osman Efe, birgün Bölcek köyüne gitmek istedi. Burası sınır sayılırdı ve köyde Yunan askerleri vardı. Hatta uyarılmış ve tehlikeli olacağı söylenmişti. Dinlemedi ve kızanlarını yanına alıp yola koyuldu. Gözetici bir Yunan eri, minareden izliyordu ve kendilerinin yaklaştığını komutanına haber verdi. Oysa bizim efeler, minaredeki adamı müezzin sanmışlardı. Köydeki Yunan askerleri, Sarı Yüzbaşı diye bilinen Giritli komutanlarının emriyle pusu kurmuşlardı. Onlar da Mavrolardan öğ almayı ve hepsini yok etmeyi düşünüyorlardı. Fakat Mavro korkusu, telaş ve acelecilik getirmiş olacak ki vakitsiz ateş ettiler ve önlem almalarına fırsat vermiş oldular. Ne var ki Ali Osman Efe vurulmuştu. Bunun üzerine karşılıklı kurşun yağmuru başlamış ve Ali Osman Efe iki yerinden daha yaralanmıştı. Ali Osman Efe yere düşmüş ve iki kızanı da yanında şehit olmuştu. Efenin öldüğünü sanan Yunan askerleri geri çekilince, kızanlardan Ali Efe de sağ olanlarla birlikte çekildi. Ağır yaralı Ali Osman

Efe, sürünerek bir mısır tarlası içine girdi. Kan izinden Yunanlılar fark etmiş ve tarlada aramaya başlamışlardı. Nitekim Sarı Yüzbaşı onu bulmakta güçlük çekmedi. Tabancasını boşaltıp öldürmek istedi. Ağzı, yüzü kan içinde, dili parçalanmış ve beş kurşun daha yiyip ölmeyen Ali Osman Efe, can havliyle davranıp parabellumunu ateşlemiş, başına dikilen Sarı Yüzbaşı ile üç Yunan erini öldürmüştür. Bu haliyle sürüne sürüne, düşe kalka yola çıkmış ve kurtulmuştur.

Ali Osman Efe, iyileştikten sonra 200 kişilik bir kuvvet toplayarak Balıkesir'de bulunan Yüzbaşı Kemal'in emrine girmiştir. Kuva-i Milliye müfreze komutanı olarak başlangıçta verdiği hizmetler, daha sonra düzenli ordu kurulunca da sürmüş ve Kurtuluş Sayası zaferle bitince Atatürk tarafından gazilik madalyası ve Alibeyli köyünde yaklaşık 60 dekarlık arazi ile ödüllendirilmiştir.

Kuva-yı Milliye'ye bir şartla girdi; Komuta altına girecek ancak bağımsızlığını da koruyacaktı. Somadaki Kuva-yı Milliye liderleri ile görüşmesi böylece olumlu sonuçlandı. Yunan ordusu onun başına 300.000 Drahmi ödül koymuştu. Çünkü bir özelliği de özellikle Yunan subayların işini bitirmesi idi. Hedefe kilitlenir ve istediğini sonunda elde ederdi. Gözüpek ve çok cesurdu. İnternet bilgilerinde onun bir yaralama nedeniyle Manisa'da hapiste yattığı ve orada gardiyan olan ve iri yarı yapılı ve gerçekten de bir pehlivan olan, Kurtuluş savaşının ünlü efelerinden Parti Pehlivan ile tanıştığı söylenir. Yunan ordusu Menemende akıl almaz zalimlikler yapmıştır. Bunu duyan Ali Osman Efe bu durum karşısında bir çete kurar, Bergama yakınında Parti Pehlivan'ın kurduğu çete ile buluşup, birleşirler. Menemen ile Bergama arasındaki Dumanlı dağ saklanmak için çok uygundur. Burada yerleşip Menemen köylerinden adam toplamaya çalıştıkları söylenir. Gittikleri köylerde bazı köylülerin soğuk davrandıklarını görürler. Sorduklarında "şeyhimize sormamız gerekir" der. Akıncılar hızla Sümbüller Köyü'ne varıp, halkı köy meydanına çağırırlar. Köylüler meydanda toplanır; Şeyhleri de

gelir. Parti Pehlivan Şeyhi görünce şaşırır, çünkü Manisa merkezden çok iyi tanıdığı Giritli Derviş Mehmettir. Yeşil sankli, cübbeli, saç sakalı birbirine karışmış, bildiği Derviş Mehmet.. Parti Pehlivan hemen söze başlar:"Menemen'i Yunan vurdu,ezan sustu; mala, cana, ırza tecavüz ediyorlar. Buralara da gelirlerse aynı şeyleri yapacaklardır." diyerek bir dayanışma sözü almaya çalışır...Derviş Mehmet akıncıları imalı ve alaycı bakışlarla haince süzerek, aç mısınız tok musunuz demeden, "ayağınızı denk alın" der gibi bir tavırla diklenerek:"Ben Yunt Dağı'na kadar bu köylerin tarikat Şeyh'iyim, bizim tarikatımız kurşun atmayacak..Mehdi gelmeden caiz değildir.." gibi, bir şeyler söyler.....Ama der demez milisler sert tepki verirler, bazıları da silahlarına davranır. Arap Osman Efe sert mizaçlıdır, gırtlarını yırtarak bağırır:- Bunlardan başlayalım, gavurla anlaşmış gibiler!...Parti Pehlivan, silahları indirin işareti yaparak, Derviş Mehmet'e döner ve sorar:"Sizin tarikatınız Gavur Tarikatı mıdır ki gavura kurşun atmaz, ne biçim laf edersiniz?..." diyerek çıkışır.Sonra "lanetler okuyarak!" oradan uzaklaşırlar. İşte o gün oracıkta Ali Osman Efe ve adamlarının vurmadıkları o Giritli Derviş Mehmet yıllar sonra Menemen'de Kubilay'ı şehit edenlerin en önünde yer alacaktı. 21 Mayıs 1919...Menemen Ovasında rastladıkları ilk Yunan devriyesine saldırırlar; düşman bu çatışmada epeyce zaiyat vermiştir ama Arap Osman Efe de yaralanmıştır. Parti Pehlivan bir doksan boyunda, üstelik tam bir baş pehlivandır. Osman Efe'yi sırtına vurduğu gibi çatışma alanından kaçar. Arap Ali Osman Efe Balıkesir'e varınca bir kadın tarafından çok iyi bakılır. Tedavi olduktan sonra yeniden dağlara çıkar ve kurtuluşa kadar savaşıarak, Kurtuluş Savaşı'nda çok büyük ararlılıklar gösterir.Bu arada Arap Osman Efe, ağır yaralı iken kendisine iyi bakarak hayatını kurtaran kadınla evlenerek çoluk çocuğa karışmıştır.... Bu mücadele esnasında Köseler köyünden Süleyman Ağanın kızı Fatma hanım ile evlenmiştir. Harbin sona ermesi ile Bergama Alibeyli köyüne yerleşmiştir.

EFELERİN ÖLÜMÜ

Arap Ali Osman Efe, 1950'yi 1951'e bağlayan yılbaşı akşamı arkadaşı Adalı Mehmet Efe'yi evinde konuk eder. İki eski tüfek, Bakırçay'ın nam salmış efeleri, adları bile dosta güven, düşmana ürperti saçan, yeleşini giydiğinde dört kollu, hayda bre deyip kalkıştı mı dokuz canlı yiğitler buluşunca ne konuşulur? Tarih olan hatıralar, sayfa sayfa canlanır dillerinde. Bu öyle bir heyecan, öyle bir elektiriktir ki ışınlanırlar adeta 30 yıl önceye. Yaşlı bedenleri gerilir, kalp atışları değişir, coşku ile gururu, efelikle onuru harman edip söyleşirler geç vakitlere kadar. Zamanda yolculuk, hatıralarda gezinti, eskileri yad etme bir çırpıntı, bir çarpıntı, kalp kapakçıklarında bir kanat vurmadır ki yükselişe geçerler, doruklarda duraklayıp tarihin orta yerinde bağdaş kurup otururlar öylece. Sözün önü var, sonu yoktur. Zamanda asılı kalır her şey. Vakit geç olmuştur, helalleşir iki efe, kucaklaşırlar.

Adalı Mehmet Efe:

"Köhnedi zaman, döndü devran,

hak bildiğimiz yolda düşsek de kınlmadık, yorulmadık.
Emme kocadık be efe.

Arap Ali Osman Efe:

"Zamanda asılı kaldı her şey "

Adalı Mehmet Efe:

"Kimseye vermedik aman, lakin avucumuzda tükendi zaman"

Ve "biz görevimizi yaptık, hak bildik, hakka yürüdük" der Ali Osman Efe.

Vedalaşırlar, iki efe de geç vakit yatarlar.

Sabah üst üste sela verilir. İki efe de hakka yürümüştür.

1951 yılının ilk gününde efeler toprağa, hatıraları tarihe düşer.

Ali Osman Efe, Alibeyli'li olmasına karşın Bergama'da mezara konmuştur.

ARDINDAN TÜRKÜLERLE SÖYLENDİ KAHRAMANLIĞI

Ali Osman Efe için Göçbeyli-Bölcek arasında geçen çatışmadan sonra bir türkü yakıldığını ve bu türküyü duymayan yoktur. Ünlü halk eğitimci Ali İhsan Güngül'ün derlediği bilgilere göre türkünün hikayesi şöyle:

"Göçbeyli ile Bölcek arasındaki Sarıcalar deresinde yaşanan o tarihi olaya aittir. Yunan işgali sırasında Bergama'nın ova köylerinin hasadına el koyan Yunan karakolları, köylümüze ancak tohumluk kadar tahıl bırakmış. Halk harman yerlerini süpürür, tarlalardan topladığı başaklardan avucuna taneleyip onları öğütürmüş. Yine bir gün Bölcek köyünden ihtiyar bir kadın, heybesine topladığı tozlu topraklı buğdayları evine getirirken yolda Alibeyli köyünden Arap Ali Osman Efe ile karşılaşır. Efe, ihtiyar kadının haline acıyıp "Ben taşıyayım" diyerek heybeyi alır. Ancak biraz ileride kendisine pusu kuran Yunan devriyesinin tuzağına düşer. Bir kaç tane yara almasına rağmen, mısır tarlalarının içerisinden kaçıp kurtulur.

İşte Efe'nin kaniyla boyanmış bu buğdaylar için yapılan güfte daha sonra Ayasköy Medresesi hafızı Ali tarafından bestelenmiş olup, hatta Zeybek oyunu müziği olarak da söylenmiştir. Yıllarca çalındı, söylendi. Benzer acıyı yaşamış Batı Anadolu kent ve kasabalarında da benimsendi. Olayın en üzücü tarafı da, seksenli yıllarda İzmir'de yapılan Halk Oyunları yarışmasında, komşu ilçelerden Menemen, kendilerine ait olduğu iddiasıyla, bir de araştırma ödülü bile aldı. Ali Osman Efe Bergama Bölcek yakınlarında çarpışıp yaralanıyor. Belki de Menemen'de ayrı bir yaralanma olmuştur, ondan emin değiliz. İşte o türkü bugün Manisa türküsü olarak biliniyor. Kubat, Zara, Nuray Hafıftaş gibi sanatçılar çok da güzel söylüyorlar ama, türkünün sözleri ilk halinden tamamen farklı. Beste ise aynı. İşte aslı;

KIRMIZI BUĞDAY

Yöremizde söylenen türkülerden "Kırmızı Buğday" Ali Osman Efe'nin başından geçen öyküyü konu etmektedir. Önce sözel bir giriş, özel bir sunum yapalım:

İşgal yılları, zor günler.

Baskı, kıyım, sıkıntı.

Savaş, direnme, mücadele var her alanda.

Güç, kuvvet cepheye akınca, tarla-saban boş kalmış.

Ekenin de elinden alıyor işgal güçleri.

N'apsak, n'itsek ki dert çok derman kıt.

Yunanlılar depolara dolduruyor tahılı, ürünü;

Köylüye yiyecek kadar değil, ekecek kadar bırakıyor.

Eksin ki yeniden elinden alırlık diyorlar.

Ama neyle yaşasın köylü, çiftçi.

Harman yerini süpürüyor yaşlı bir kadın.

Heybesine bir iki kürek atıyor.

Kaptırmasa da değirmene gitse bari.

Bebelere çörek yapsa, bazlama yapsa değirmenden döndüğünde.

Korkarak, ürkerek gidiyor değirmene doğru.

Ali Osman Efe görüyor yaşlı kadını.

Alibeyli Köyünden, Bölcek'e gitmektedir Arap Ali Osman Efe.

Yaşlı kadına sesleniyor;

"Teyze ver hele ben taşıyayım, aynı köye gittiğimiz belli, sana yardım edeyim, kapına kadar götürüyüm" diyor.

Yaşlı kadın "Allah razı olsun oğlum, sağol yavrum" diyor ve efe omuzluyor heybeyi birlikte yola koyuluyorlar.

Arap Ali Osman Efe, sık sık köyü olduğu için Alibeyli'ye gidip gelmektedir.

Çünkü tarlası, bahçesi, hayvanları vardır, kolağan etmek durumundadır.

Ama Yunanlılar bunu fark eder.

Bir gün geldikleri ihbar edildiğinde köyü didik dik ederler, bulamazlar, oysa dama gizlenmiş, otların içinde saklanmıştı.

Samanlığa giren Yunan erleri ot yığınlarını süngülemişler, 3 yerinden yara alan efe, gıkını çıkartmamıştır.

Bu kez Sarıcalar deresi kıyısında sazlık içinde pusudadır Yunan askeri ve efe ergeç köyden çıkacaktır. Erketeci palikarya minareden görüp işaret verir.

İşte yaşlı kadınla yaklaştıkları noktada hep birden ateşe başlarlar. Yaralanan Ali Osman Efe kendini mısır tarlasının içine atar.

Yaşlı kadın yere çöker saçını başını yolar.

Lakin Yunan erati mısır tarlasına dalıp efenin izini sürme cesaretini gösteremez.

Namını bilmeyen yoktur efenin. 9 canlıdır o ve mangal yüreklidir.

İşte seri ateş ortasında kaldığı halde "uf anam" demiş ama yaralı da olsa seyirtip kaybolmuştur. Oysa heybe ona siper olmuş, kalkan gibi, çelik yelek gibi korumuştur.

Kurşunların hızını kesmiş, yaraları derin değildir.

Ama heybe kana bulanmış, buğdaylar kırmızıya boyanmıştır.

Efe heybeyi bırakıp sürüne sürüne, süzüle süzüle Cinge şöşesine çıkmış ve kurtulmuştur.

Yaşlı kadın, ortalık yatışınca mısır tarlasında iz sürmüş, efeyi değil ama heybesini bulmuştur. Hatıra kalsın bana diye heybeyi hayatın sövenine asmış, nice sonra savaşın kıtlık yaratmasından ötürü kırmızı buğdayları varıp tarlaya ekmek zorunda kalmıştır.

Hasat günü geldiğinde,
orağı alıp tarlaya daldığında
yaşlı kadın şaşırakalmış,
buğdaylar Kozak fıstığı gibi iri iri,
üstelik kıvıllı renkliymiş.
Kırmızı buğday diye ünlenmiş bizim diyarda ve
Ayasköylü medrese hocası Ali Efendi güfte yazmış,
beste yakmış ki günümüze değin okunagelmıştır bu türkü.

KIRMIZI BUĞDAY

Kırmızı buğday ayrılmıyor, hadi ülen kanından
Kan bulaşmış, Ali Osman Efenin hadi ülen canından
Kurşun girmiş efemizin, hadi ülen dört bir yanından

Yürü, serbest yürü beyaz Aşem, hadi ülen sinen görünsün
Açiver ak gerdanını Aşem, hadi ülen sinen görünsün

Göçbeyli altından selamet geçtim, hadi ülen sağ geçtim
Sarıcalar Deresinde pusuya düşüp kendimden geçtim
Aklımı zor toplayıp hadi ülen Cinge'ye dar kaçtım

Yiğitler yığidi Ali Osman Efem yerde yatıyor
Heybesinde buğdaylar, hadi ülen kanyla batıyor

Kırmızı buğday ayrılmıyor, hadi ülen aman saçından
Mevlam bana versin beyaz Aşem, güzellerin gencinden
Kim ayrılmış ki hadi ülen ben ayrılem Aşem, eşinden

Serbest yürü beyaz Aşem, örme saçların sürünsün
Aç beyaz gerdanı da Aşem, hadi ülen sinen görünsün.

KIRMIZI BUĞDAY AYRILMIYOR SEZİNDEN

(Manisa türküsü olarak geçen)

Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden
Mevlam Mevlam versin güzellerin gencinden
Kim ayrılmış ben ayrilem eşimden

Yörü yörü dilber, salma saçın sürünsün
Açıver açıver cepkenini elmas gerdan görünsün

Yol üstüne kurakurmuş ilyeni
Ben istemem mavi şalvar giyeni
Ben isterim setre pantol giyeni

Yörü yörü dilber, salma saçın sürünsün
Açıver açıver cepkenini elmas gerdan görünsün

Çok hayret verici değil mi? Aslı "Kırmızı buğday ayrılmıyor kanından" iken türkünün ruhunu da değiştirmişler "Kırmızı buğday ayrılmıyor sezinden" demişler. Niye "sezin", hani diyorlar ya "ne alaka" diye, "Kurtuluş Savaşı'nda akan kanı unutmamak için, o dönemin yiğidini yad etmek için söylenen türküde art niyet "sezin"lememek elde değil.

YÜZBAŞI KEMAL

Bergama'nın işgal edileceği duyulunca çevreden yardım istenmiş 188. Piyade Alayı'na bağlı Balıkesir'den Yüzbaşı Mustafa Aşir komutasında 20 kişilik bir müfreze yola çıkmak üzereyken Reşadiye'nin (Zeytindağ) işgali üzerine Yüzbaşı Kemal müfreze komutanlığına getirilerek acilen yollanmıştı.

Yüzbaşı Kemal, dağılan bu müfrezeyi toparlamaya çalıştıysa da ancak 6 kişi ile Bergama'ya gelmiştir. 11 Haziran gecesi Saat 12.00' de Bergama'ya ulaştığında, minarelerden selat-ü selam okutup duyuru yaptırmış ve uyandırılan halk, hükümet önünde silahlı olarak toplanmaya çağırılmıştır. Gece Kemal Bey'e katılanlar arasında Abdurrahman Çavuş, Laz Afacan, Al Oğlu Şerif, Ethem Efe, Kara Mehmet, Arnavut Cemal vardı.

Diğer katılımlarla birlikte gece geç vakit Eğrigöl köprüsüne hareket ettiler. 12 Haziran sabahı sayıları 30'u bulan direnişçiler pusuda beklerken, bir grup geride daha fazla kuvvet sağlamak amacıyla çekilmeyi düşündüler. Yolda Küçükkaya mezarlığının yanında Abdurrahman Çavuş'un ifadesine göre, Çeçen Hamit Çavuş, Bektaş Ağa ve Tuzcu Efe'ye rastladılar. Mezarlığın yanında bekleyen Hamit Çavuş ve arkadaşları, direnişçiler arasına vesvese soktular, padişaha karşı çıktıklarını dile getirdiler ve yanlarına çağırdıkları Yüzbaşı Kemal'i ormana kaçırdılar. Hamit Çavuş, Yüzbaşı Kemal'in üniformalarını söküp, ellerini taşla ezdikten sonra kollarını bağlamış ve köprüye gelen Yunan öncü müfrezesine teslim etmişti.

Olayları Yüzbaşı Kemal'in anılarından dinleyelim :

"11 Haziran 1919 günü Kırkağaç, Balıkesir, Kozak ve Soma'dan temin etmiş olduğum bu kuvvetlerimin Bergama etrafında toplanmaları için gerekli emirleri Soma'da telgraf başında vermiş ve kendim de aynı günde Balıkesir'den yanıma almış olduğum Raşit adında Kuvayı Milliyeci arkadaşım ile bu kuvvetlerimden önce Bergama'ya vararak hem bu kuvvetlerimin gelişlerini sağlamak ve hem de Bergama'mızın düşman tarafın-

dan işgaline mani olmaya çalışmak amacıyla Bergama'ya hareketimi hızlandırmıştım. (Bilahare bu kuvvetlerim de Bergama etrafında toplanmışlar ve 15 -16 Haziran gecesi de yaptıkları 2 inci bir baskınla Yunanlılara 7, 8 yüz kadar zayıt verdirerek ve düşmandan makinalı tüfek, top zaptederek Bergama şehrimizi de geri almışlardı.

O devirde umulmadık, azimli ve cesurane bu başarılarımız yörede maneviyatı arttırmış, heyecan yaratmış ve bütün bu muhit halkını da Kuvayi Milliye'ye katmıştı.

Bu heyecan İzmir güneyine kadar taşarak o bölgede de cesaret uyandırmış ve İzmir güneyinde de Kuvayi Milliye hareketi başlamıştı.)

Ben 11 Haziran 1919 günü Bergama etrafına kuvvetlerimi yola çıkardığım vakit, aynı günde Bergama'ya hareket etmiş ve 12 Haziran sabah ezanına yakın bir zamanda Bergama şehrine varmış ve derhal şehirde bir ihtilâl yapmağa koyulmuştum. Bu sayede Bergama halkından çıkardığım 70-80 silâhlı kuvvetle şehrin İzmir çıkış noktasında Yunanlıların Bergama'ya girmesini önlemek için bu 70-80 kişilik kuvvetime muharebe nizamı aldirmekle uğraşırken halktan 4 silâhlının daha bana katılmak için yaklaşmakta olduklarını görünce bunlarla tatlı tatlı selâmlaştıktan sonra aynı tatlılıkla ve bana gayet samîmi görünerek ve "düşman şuradan da arkamızı alabilir, orayı da bir kere görsek, iyi olur" gibi sözlerle beni avutarak muharebe nizamı aldırmağa çalıştığım bu kuvvetlerimden epeyce mesafe uzaklaştığımız bir sırada bu adamların dördü birden bir anda üzerime atılmışlar ve tabancama davranmama imkân vermeden beni yakalayıp elimi kollarımı bağlayarak yüzü koyun yere yatırmışlardı.

Bu alçaklar Padişah tarafları bulunup bunların başı Çerkez Hamit Çavuş adında bir Bergama'lıydı. Yanındakiler ise yine Bergama'dan halis Türk olup meşhurlardan Tuzcu Efe ve Hacı Bektaş ve Hacı Rıza beyler olup hepsi dört kişiydi. Bunlardan Tuzcu Efe en cüsseli ve kuvvetlisiydi. Ellerim ve kollarım bağlı

yerde uzanmış olarak yatmakta bulunduğum sırada Hamit Çavuş, Tuzcu Efe'ye benim için, (Efe şunun beynine bir kurşun sık da, kafasını kesip Yunan kumandanına götürelim, mükâfatını da alınız) demişti, ben ise "vakurane bir surette alın yazımı bekliyordum"...

Fakat Tuzcu Efe "Ben eli kolu bağlı, bana, silâh çekmeyen bir adama silâh kullanmam ve kıyamam da" sitemli cevabında bulununca bu sefer Hamit Çavuş "sen kıyamazsan ben kıyarım" diyerek beni imiklemiş ve Çerkez kamasına davrandığı sırada Tuzcu Efe benim iki bacağımdan kavrayarak anında vücudumu çok kuvvetli bir suretle çekmiş ve beni Hamit Çavuş'un bıçağından kurtarmış ve kollarım da çözülmüş olarak kendimi Efe'nin önünde çökmüş ve oturmuş bir halde bulmuştum.

Bundan istifade ederek, "Padişahımız milletin düşmanlara teslim olmasını ister mi hiç" diye söze başlamamla beraber Hamit Çavuş hemen sözümü keserek "arkadaşlar, bu adam Kuvayı Milliye kumandanıdır. Padişahımıza da ayaklananlarıdır. Padişahımız bunların rastlandığı yerde öldürölmelerini irade buyurmuşlardır". Beni göstererek: "Keranacı, gık bile demiyor görmüyor musunuz?" diyerek beni tekrar imiklemişti.

Bu sefer de aniden karşımıza Yunan süvarileri çıkıvermişti. Bu düşman süvarilerini

Hamit Çavuş görür görmez beni bırakarak büyük bir çeviklikle bu düşman süvarilerini karşılamak üzere atına atlayarak koşturmuştu..

Bu sefer de Hamit Çavuş'un bıçağından beni Yunan süvarileri kurtarmışlardı... Alın yazısına bak...

Tuzcu Efe de, bundan istifade ederek bana "Bu herifin ne bok adam olduğu anlaşıldı. Bir müslüman hiç gâvura teslim edilir mi" diye bana "kaç... kaç... oğul kaç..." diyerek kendisi de atına atlamış ve diğer arkadaşları gibi bu suretle Tuzcu Efe de yanımdan yok olmuştu.

Ben, yalnız kalınca kaçmak yolunu tutmuştum. Fakat etrafım açıldı, önümde geniş ve açık bir kuru dere vadisi vardı. Bu vadinin içinde de adacıklar halinde dere çalılıkları vardı. Süvarilerin takibinden ancak bu çalılıkların içinde gizlenmekle belki kurtulabilirim ümidiyle selâmeti bu çalılardan birisinin içine saklanmakta bulmuştum.

Fakat Hamit Çavuş'un düşman süvarilerinin önüne düşerek beni aramağa başlamıştı. Ben çalı dibinde gözetlemekte iken nihayet Hamit Çavuş burada da üzerime çökmüş ve beni çalı dibinden çıkarıp Yunan süvarilerine teslim etmişti.

Bu süvariler beni linç etmeye kalkmışlarsa da ben kendilerine hiç bir cevap vermeyerek "ben sizin kumandanınızla görüşebilirim" demiş ve kestirip atmış ve susmuştum. Süvariler de beni öldürmeden götürüp kumandanlarına teslim etmişlerdi.

Esasen bu numarayı burada pisi pisine beni düşman süvarilerinin harcamamaları için yapmıştım. Sonradan öğrendim ki, Hamit Çavuş daha evvel Yunanlılarla görüşerek İtilaf Partisi namına, Bergama şehrini Yunanlılara selametle teslim etmeyi söz vermiş imiş...

Bergama'da ben, Yunanlıların elinde tutsak olarak bulunduğum sıralarda Yunan komutanı, bana, bir ara "bizim Eskişehir ve Ankara'ya kadar yolumuz açıktır. Bunu bilin..." sözünü fiyakalı bir gururla söylediğini hiç unutamam.

Ve yine bu sırada bir pundunu bularak kaçmak amacıyla Bergama şehrinde bir evde gizlenmiş ve derin bir uykuya dalmıştım. Bu anda bir bölük kadar Yunan piyadeleri gelip beni bulmuş süngüler arasında olarak Bergama halkının gözleri önünde çarşıdan geçirek kışlada bulunan Yunan komutanına götürüp beni teslim ettikleri vakit: Yunan komutanı bana, "Artık senin durumun anlaşılmıştır... hak ettin..." diyerek kurşuna dizecek bir manga askeri önümde görür görmez artık son anlarımı yaşadığıma kani olarak Yunan komutanına karşı olanca şiddet, azim ve cesaretle çok yüksek bir sesle kolumla da göstererek:

"Şu gördüğün ovada bulunan 80 000 kişinin ben komutanıyım benim kanımın ilk damlası yere damlar damlamaz senin şahsının da aynı sonuca varacağını sana ihtar ederim." diye pervasızca haykırmam üzerine, zaten Bergama'ya baskın için gönderdiğim kuvvetlerimin Bergama'nın yakınma kadar gelerek şehri sarmağa başladığını da haber alınış bulunan Yunan komutanının çehresi temelli sararmış morarmış bir halde mangayı derhal yok etmiş ve beni de acele olarak Dikiliye yollamış, oradan da bir savaş gemisiyle İzmir'i boylamıştım.

İzmir hapishanesine vardığımın ertesi günü de Bergama etrafında toplanmış bulunun bu kuvvetlerin 15 -16 Haziran 1919 gecesi yaptıkları baskınla da Yunanlılardan yukarda söylediğim gibi Bergama'yı da geri almışlardı.

Bergama'da başıma gelen bu olayı bana duyuracak bir adamın çıkmamasını çok acı bir şanssızlık saymaktayım. Çünkü bununla kuvvetlerimden önce Bergama'yı düşman kuvvetlerinin işgal etmeleri başarısızlığı olmuş. Ayrıca da bu kuvvetlerimin Bergama'yı basmaları sırasında benim başlarında bulunmamam da büyük bir zarar olmuştu. Çünkü ben kuvvetlerimin başında bulunsaydım bu baskın başarısını değerlendirmek tamamen mümkün olur ve belki Soma cephesi yerine Bergama şehri bizde olmak şartıyla Bergama önünde cephe kurulmuş olabilirdi.

Nitekim Bergama başarısından sonra Balıkesir'de bulunan tümen ve kolordu komutanları Bergamaya kadar gelmişlerse de bu mücahitlere hiç bir söz dinletemeden dönmüşler. Halbuki bu baskını yapan arkadaşların başında ben bulunsaydım mutlaka sözümü ve emirlerimi dinletirdim...

Kısmet böyleymiş demekle teselli bulmaktan başka çaremiz yok. Beni kesemediklerlni ve firarımla da artık idamdan kurtularak yine de savaş işime devam etmemi bir nimet sayarak Allaha şükürler etmekten başka elden bir şey gelmez.

Hiç unutmam, İzmir hapishanesinde bulunduğum vakitte askerî mahkemede mahkemem görüldüğü bir sırada seyirci

olarak bulunan madam ve matmazeller tarafından bir alkış tufanıdır kopmuştu. Tercümana ne oluyoruz diye sorduğum vakit, cevaben bana, savcımız kral namına sizin idamınızı istediği için halk alkışlıyor demişti.

İdam edilmek için götürülen idam mahkûmları Türklerin yolda götürülürken önlerine Rum madam ve matmazelleri çıkar, bunların yanlarında bulunan erkeklerin tabancalarının tetikleri bu kadınlar tarafından çekilerek çıkan kurşunlarla yaralanan bu Türk mahkûmlarının kanlarını akıta akıta götürüp idam edildiklerini öğrenmiştim. Bu hal bana ya daha evvel ölmeyi veya kaçmayı bir daha göze aldırılmıştı.

Bir fırsatını bulup Yunanlıların ellerinden mahpushaneden üçüncü defa olarak kaçmayı başarıp idamdan kurtulduktan sonra yine savaşa devam etmiş ve cephem mıntıkasında bulunan on yedi kazada hemen seferberlik ilân etmiştim. Bu sayede teşkil ettiğim ihtiyat ve muvazzaf taburlarım ciddi bir talim-i terbiyeden geçirerek bunlarla Soma cephesini kurmuş ve gayet ciddi bir disiplin altında bu taburlar büyük kahramanlıklar göstererek oturaklı muharebeler vermiş ve bu sayede Yunanlıları on dört aya yakın bir zaman durdurmuştuk".

BERGAMA'NIN İŞGALİ

12 Haziran 1919' da Yunan öncü kuvvetleri Eğrigöl Köprüsü'ne gelince Çeçen Hamit, Tuzcu Efe, Dabbak Bektaş, Dabbak Hüseyin ve Hoca Ali Rıza tarafından karşılandılar. Sıcak ev kmeği ve tuz ikram edip boyun eğdiklerini bildirdiler.

Yunan işgal Kuvvetleri bir tabur piyade, bir bölük süvari, bir batarya cebel topçusu halinde Çeçen Hamit Çavuş önlerinde olarak Bergama'ya girdiler. Bu sırada Yüzbaşı Mustafa Aşir, Üsteğmen Hüseyin Halet (Aksubay) yanındaki 3-5 erle tepelerden ateş altına aldılarsa da, Yunanlıların sayısal üstünlüğü karşısında geriye çekildiler.

Saat 10'00 da Yunan şehre girince, Kaymakam Rasim Bey, işgali protesto etmek istedi, ancak Yunan tabur komutanı, Çeçen Hamit başta olmak üzere 50 kişinin imzaladığı çağrı mektubunu gösterip geçti.

Ellerinde tutsak kalan Yüzbaşı Kemal'i önce Bergama Kışlası'na getirdiler ve daha sonra her nedense salıverdiler. Yüzbaşı Kemal gece saat 2'00 de Adalı İsmet Hanım'ın evine sığındı. Ancak sabah tekrar yakalanıp Dikili'den İzmir'e Divan-ı Harb' e götürüldü.

ÜNLÜ KUVVA-İ MİLLİYECİLER

Yunana karşı direnişe katılanlar, cephelere koşanlar ve işgal süresince çevre kolluk gücü gibi koruyucu destek veren efeler şunlardır:

Tuzcu Efe(Mustafa Efe)	Ali Osman Efe (Mavro)
Abdurrahman Çavuş	Hafız Mustafa
Laz Afacan	Niyazi Arabacı
Laz Mahmut	Şerif Ali Efe
	Köprülü Şerif Efe
Aloğlu Şerif Efe	Kara Ali Efe
Kara Mehmet	Kiraz Hasan
Ethem Efe	Merkez İbrahim Efe
Arnavut Cemali	Hancı Halil Çavuş
Adalı Saim	Bidecik Hasan
Hacı Niyazi Efe	Manifaturacı Hasan Basrı
Bankacı Hadi Gedik	Sağancılı Derviş
Bölcekli Mehmet Bey	Arap Ali
Kara İsmail	

Mahmut Celal Avdan, Tuzcu Efe ve Adalı Efe

MİLİS KOMUTANLARI

Yüzbaşı Kemal (General Kemal Balıkesir)
Mahmut Celal (Avdan), Hüseyin Halet (Aksubay)
Üsteğmen Nuri ve Halit Bey

KOZAK EFELERİ

Çakıcı Rahmi, Dalkıran Mehmet Efe, İbişoğlu İsmail Efe,
Molla Halil, Elekçi Efe, Hasan Çakı Efe

DİKİLİ EFELERİ

Edremitli Akça Mehmet Efe, Sabri Efe, Tavlıoğlu, Halil
İbrahim Efe, Arap Cemal, Şevki ve Şevket beyler, Halil İbrahim
(Zeyrek)ve Müslüm (Ersavaş) gibi milis beyleri saygı ile anmak
gerekir.

KINIK EFELERİ

Denizlili Tevfik Hoca, Ürkütlerli Mahmut Efe, Kozlucalı
Mehmet Efe, İspartalı Hafız Mustafa, Saçlı Mustafa Efe, Ankaralı
Akif Çavuş, Çakırlı Mehmet Şen Çavuş, Bakırlı Efe unutul-
mamalıdır.

TUZCU MUSTAFA EFE

Bergama'nın tanınmış efelerinden olan Tuzcu sanı ile
anılan Mustafa Efe, cahil olmakla birlikte mangal yürekli bir
adamdı. Cahildi ama, zeki ve iradesi güçlü, vatan sevgisi ile
dolu ve Ege' nin hamuru-çamuru onu yığıtlıkte eşsiz kılmıştı.

Bergama'nın işgali duyulunca Balıkesir'den gelen Yüzbaşı
Kemal, şehirde bir direniş gücü oluşturmaya çalışınca, yanın-
da ilk yer alanlardan biri Tuzcu Efe oldu. Tuzcu Efe'ye ermeni

diye karşı propaganda yapanlara inanmamış, Eğrigöl Köprüsü'ne giden 30 kişilik direnişçilerin içinde yer alınıp, burada bazı eşrafın engellemesi sonucu Yüzbaşı Kemal yakalanıp öldürüleceksen yine Tuzcu Efe tarafından kurtarılmıştır. Tuzcu Efe, Yüzbaşı Kemal'i bir taraftan Çeçen Hamit'in bir taraftan düşman süvarilerinin elinden kurtarmak için uğraşmış ve hatta kaçırmıştır. Ancak Çerkez Hamit, Yüzbaşı Kemal'in peşini bırakmamış ve Bakırçay civarında tekrar yakalamıştır. Bunun üzerine Tuzcu Efe geri çekilmiş ve bir daha gözükmemiştir. Ne var ki Eğrigöl

Köprüsünde, Yüzbaşı Kemal' i ilk defa kendisinin tutması kötü etki yaratmıştı. Bu davranış değişikliği cahilliğinin, dolduruşa gelmenin bir sonucuydu. Bu yüzden bir süre ortada görünmedi, Daha sonra Soma Cephesinde Yüzbaşı Kemal ile karşılaşmış, Değirmentepe mıntıkasında kendisine bir cephe verilmiş, düşman kuvvetleriyle çarpışmış, böylece hakkındaki kötü izleri silmiştir.

Tuzcu Mustafa Efe, 30 kişiden oluşan müfrezesi ile Değirmentepe, Çerkezköy, Kocaömerli ve Kınık cephelerinde başarıyla savaşmış ve halkımızı Yunan baskısından korumuştur.

Bergama'da Şadırvan Camisi yakınında kahve çalıştırmış ve 14- Nisan 1935' te ölmüştür.

SARISAKAL ALİ EFE

Alibeyli köyünden olan efe, Balkan ve I.Dünya Savaşı sırasında, seferberlik ve göçmenlik yıllarının sıkıntısı, kıtlıktan kay-

naklanan soygun ve çapulculuğa karşı halkı koruyucu kimliği ile ortaya çıkmıştır. Böylece Bergama, Soma, Savaştepe yönlerine hayvan, ürün, mal taşıyanları, eşkiyadan sakındıran bir gücü olduğu anlaşılmaktadır.

Bergama ikinci kez işgal edildikten sonra, geri güvenliğini dağlarda üstlenen bu efeler yüklenmiş olduğundan, Sarısakal Efe de 15 kızanı ile Yunan baskısı ve kıyımının yoğunlaştığı köylerde düşmanı uyarma, korkutma, misilleme ile pasifize ederek halkımızı rahatlatıyordu.

Kınık-Poyracık müfreze komutanı Mülazım Kemal Beyin pusuya düşürölüp yaralı olarak Poyracıkta tutsak edilmesi üzerine Poyracık'a bir baskın düzenleyen Sarısakal Efe, eli kolu kırık komutanı kurtarıp kaçırmış ve Cinge Cephesine getirmiştir. Daha sonra Zağnos Köyünde bir rumun fabrikası ile Kadıkoy (çoğunluğu rum olduğu için Gavurköy denirdi) de bir rumun demirci atelyesine gece vakti, Bergama'dan silah ve cephaneye depolandığını öğrenmişti. Bu silahlar yerli rumlara dağıtılacak ve Yunan askerinin yönetiminde Türklerin elinde kalan Dereköy, Sarıcalar, Değirmen-tepe, Çaldağ ve İvrindi yolu milis direnme merkezleri çöktürülecek ve böylece Cinge Cephesinin çökmesi sağlanacaktı. Sarısakal Efe, ertesi gece ansızın baskın yapmış, depolanmış tüm silah ve cephaneyi kaldırarak, Sarıcalar ve Ilgındere köylerine çekirmiş, daha sonra at ve katırlarla Soma Karaçam Köyüne geçirip Karazade Adem Beye teslim etmiştir. Bu destek Cinge Cephesi kuva-i milliye komutanlarını sevin-dirirken, Bergama işgal komutanlığını da son derece kızdırmıştı, Yunanlılar tarafından başına ödöl konan Sarısakal Efe Cinge Cephesine, Sarıcalar Köyü yönünden destek vermiş, Cephe öncüsü olarak ve işgal altındaki köyleri de gözeterek iki yönlü yarar sağlamıştır. Sarısakal Ali Efe, 1920 yılı başında, cuma namazı için Poyracık' a indiğinde Yunan işbirlikçileri tarafından ispiyon edilip, camide sırtından vurulmuş ve Poyracık' ılı Koca Ali'nin evinde ölmüştür.

ÇAKICI RAHMİ EFE

Kozak yöresinin bu ünlü efesi, Aşağıbey Köyü Abdülgani Mahallesinden olup Çakıcı diye nam salmıştır. Bağyüzü aşiretlerinden seçtiği 20 kadar kızarıyla kurduğu çekirdek kuvvet, yörenin güvenlik kaynağı olmuştur. Rahmi Efenin biri kürt, biri çingene iki baş kızarı olduğu da söylenir.

Rahmi Efe, Ayvalık' ta mıntika komutanı Yarbay Ali (Çetinkaya) Beye bağlı olarak hareket ederken, Balıkesir ve İvrindi kesimine de başta Yağcıbedir aşireti olmak üzere kuva-i milliye desteği sağlardı. Özellikle Ali Çetinkaya' nın isteği doğrultusunda Soma kesimindeki Karazade Adem Bey'e yardımcı olmuş, büyük katkı vermiştir. Yine Adem Bey tarafından görevlendirilerek Yunan işgali altındaki Bergama'ya girip cephaneliği ateşleyip imha etmiştir. Yukarı kıışlada bulunan Yunan birliğinin cephaneliğine yaklaşıırken İncecikler Köyünü geçip Aladeğirmen yakınında bir Yunan müfrezesini tuzağa düşürüp yok etmiştir. Daha sonra Yunan askerlerinin giysilerini giyerek Bergama'ya dalan Çakıcı Efenin kızanları, akşamın karanlığında kolayca Yunan alayının içine sızmışlar ve cephaneliği ateşleyip gözden kaybolmuşlardır. O gece sabaha kadar patlamalar sürmüş ve patlayıcılar çevrede tehlike yarattığı için kimse yaklaşmamış, Yunan Birliği o geceyi Vakıflar Ovasına çekilerek geçirmek zorunda kalmıştır.

Buna benzer diğer bir olay, Bergama Kale Mahallesinde 14 Eylül İlkokulunun olduğu yerdeki kilisenin arka depolarında yine Yunan silah ve cephaneliğinin bulunduğunu öğrenmeleri üzerine gerçekleşmiştir. Yine gece vakti Çakıcı Rahmi Efe, Bergama'ya süzölmüş, kızanları ve bir çok gönüllü desteği ile depoyu soyup götürmüştür. Bu silah ve cephaneyi Burhaniye'ye kadar ileterek, Batı Cephesine aktarılmasını sağlamıştır.

Çakıcı Rahmi Efe, 15 Haziran 1919'da Bergama Baskınına katılmış ve şehri Yunandan kurtardıktan sonra Çeçen Hamit,

Dabbak Bektaş ve Hacı Ali Rıza gibi işbirlikçilerin ev ve dükkanlarını bazı çetelerin yağmalamaları üzerine gelişen olaylarda engelleyici, caydırıcı olmaya çalışmış, çapulculuğa karşı çıkmıştır.

Kızanlarından biri de pabuçcu arastasından bir çift çizme çalmaya kalkışınca, kendi ayağındaki delik çizmeleri gösterip " Ben bu çizmelerle mücadele verdim, ordumuzun kahraman askerleri çarıkla, çıplak ayaklarına bez bağlayarak, yaralı ayaklarıyla zafere koştular. Biz soygun, vurgun için mi mücadele verdik, bırak o çizmeleri elinden. Böyle başladık, böyle bitirelim" demiş ve bir çöp bile almalarına izin vermemiştir.

Ölümüne yol açan olay da bu arada gelişti. Arapoğlu adlı eşkıya, ortamdan yararlanarak, linç edilen işbirlikçi Hacı Ali Rıza'nın mağazasını yağmaya girişmişti.

O sırada yakınında bir handa dinlenmekte olan Çakıcı Rahmi Efe' ye haber verilmiş, o da olay mahalline gelip çeteleri uyardıktan sonra Afacan Aziz Efeye giderken Şadırvan Camisi ardında kalleşçe ve sırtından vurulmuş, yere düştüğü halde kendisini vurana haklamış, daha sonra götürüldüğü Aziz Efe'nin evinde kan kaybından ölmüştür. Çakıcı Rahmi ile birlikte ölenler arasında müfreze komutanı Karaçepiçli Mehmet Bey de vardı. Çakıcı Rahmi Efe' nin adı unutulmamalıdır.

HASAN ÇAKI (SANDIK) EFE

Bu efe de Kozak Aşağıbey' den ve Çakıcı Rahmi Efe' nin yeni yetme kızanlarından. Sandık Efe diye nam salmış ve 15 yaşında bu mücadeleye atılmıştır. Gözü pek, dinamik, duyarlı bir efedir. Bu korkusuz efe, her yere girip çıkması nedeniyle bir kez Yunanlılar tarafından yakalanmış, arkadaşlarını da ele vermesi istenmiş, saklandıkları yeri göstermek için kendisine Yunan askeri giysileri giydirilmiş ve öne sürülmüş, arkadaşlarının bulunduğu yere iyice yaklaştıklarında ısılk çalıp

kendisini dereye atmış, arkadaşları Yunan askerlerini tararken, efe de kolu kırık, dereden çıkmıştır.

Kurtuluştan sonra Cumhuriyet Döneminde efeliği, folklor içinde sürdürmüş, özellikle Kermeslerde, zeybek oyunlarının geliştirilmesinde, yaşatılmasında katkısı olmuştur. Atatürk ve İsmet Paşa Bergama'ya geldiklerinde onun zeybek oyunlarını zevkle izlemiş ve ödüllendirmişlerdir.

İBİŞOĞLU İSMAİL EFE

Kozak-Okçular Köyünden olan İbişoğlu İsmail Efe, işgalin ilk günlerinde, Yunanlılarla giriştiği bir çatışma sonunda yaralanmış, arkadaşları kendisini önce Burhaniye' ye, oranın da işgal edilmesi üzerine Edremit'e götürmüşlerdir. Ancak Edremit'e de Yunanlılar girince İbişoğlu İsmail Efe'yi kılık değiştirip bir arabayla kaçırmak isterlerken yakalanmış ve o da İzmir'de Yunan Askeri Mahkemesine çıkarılmıştı.

Bu olaydan bir kaç gün sonra da Akça Mehmet Efe, babasını görmek isterken yakalanmış ve o da İzmir'de aynı mahkemeye çıkarılmıştı. Yine o yörenin üçüncü bir efesi Dalkıran Mehmet Efe ele geçirilip yanlarına getirilince üçü de ölüm cezasına çarptırılmış ve infaz için günlerini beklemeye başlamışlardı..

İbişoğlu, Dalkıran ve Akça efeler kurnazlıkları, kızanlarının da dış yardımı sonucu hapisaneden kaçtılar. Bundan sonra sonuna kadar Yunan'a rahat yüzü göstermediler. Karakol bastılar, cephane trenlerini uçurdular, köylere baskın düzenleyip Yunan askerlerini etkisiz, güçsüz duruma düşürdüler. Düşmanla işbirliği yapanlara ve düşmana karşı çıkmayanları uyardılar. Örneğin Bağyüzü Köyünden, Siyare adlı bir kadının işgalci subay ve erlerle düşüp kalkması, işbirliği içinde olması, hatta onlardan hamile kalması duyulunca İbişoğlu harekete geçmiş, Siyare' yi dağa kaldırıp öldürmüştü. Bu olay Kozak' ta büyük yankı yapmış ve şöyle bir melodili mani yakılmıştı:

"Rafıktaki kediler
Mırav mırav dediler
İki yiğit bir oldu
Siyare'yi yediler".

Çok keskin nişancı olduğu, mavzerini makinalı tüfek gibi kullandığı söylenen İbişoğlu İsmail Efe' yi, yine yörede işbirlikçi olarak bilinen ve Deli Hasan diye anılan biri sinsice vurup öldürdüğü, Okçulardaki akrabalarınca da doğrulanmıştır.

MEHMET KIRAĞA

Bağyüzü Köyünden varlıklı, cesur, girişken bir kişi olup Yukarıbey' de nahiye müdürü kaçınca bu görevi üstlenmiş, kuva-i milliye oluşumuna katkıda bulunmuş, Yunan' a karşı örgütlü mücadelenin içinde ve önünde yer almıştır.

Bergama Baskını öncesi oduncu bir köylü ile Bergama İşgal Komutanına bir ultimatom göndererek: "Bergama'da rum yoktur. Ne için Bergama'yı işgal ettiniz. Biz Türkler, bu işgali kabul etmiyoruz. Bu mektubumuzu alır almaz hemen Bergama'yı boşaltınız, aksi taktirde hiçbirinizin sağ kurtulamayacağını hatırlatınız" demiştir.

Gerçekten dediğini yapmış, tüm efe ve milisleri Yukarıbey' de toplayıp Bergama üzerine baskına yönlendirmiş, sonunda Yunanlılar, bir çok kayıp vererek Bergama'yı terk etmişlerdir.

MERKEZ İBRAHİM EFE :

Arap Merkez İbrahim Efe diye anılır ama asıl adı İbrahim, kuva-i milliye döneminde ise Merkez Efe olarak bilinir. Kınık, Cinge ve Soma çevresinde kızanlarıyla Yunan'a göz açtırmamıştır.

Merkez Efe bir gün, kaldığı köyün apansız Yunanlılar tarafından basıldığını görünce ve 7-8 kızanıyla karşı koyamayacağını anladığından gerideki yamaçlara çekilmiş ve yanına katılan köylülerle karşı harekete geçmiştir. Akşam olunca öbek öbek ateşler yakıp, arkasında siluet görüntüler, gölgeler ve aralıksız silah sesleri ile yürüyüşe geçmişler, ne olduğunu sezemeyen Yunanlılar büyük bir ordunun üzerlerine geldiğini sanıp kaçmışlar, bir kısmı da tutsak edilmiş, köy de hiç bir zarar görmeden kurtulmuştur.

ŞERİF ALİ EFE

1888 yılında Bergama'da doğmuş, bir meslek sahibi olacak ortam bulamamış, en verimli çağı savaşlarda, cephelerde geçmiştir. Önce Balkan Davası, sonra I.Dünya Savaşı ve de Kurtuluş Savaşı. Bergama'nın Yunanlılar tarafından işgali dolayısıyla dağa çıkmış ve arkadaşları ile birlikte bir çete kurmuştur. Cinge Cephesi oluşunca, kendilerine yapılan çağrı üzerine kuva-i milliye içine girmiş ve yörede Yunan saldırılarının kırılması ve durulmasını sağlamıştır. Şerif Ali Efe, süvari eğitimi bildiğinden akıncı müfreze içinde yer almış, hatta soyadını bu yüzden Akıncı olarak seçmiştir.

AZİZ AFACAN EFE

Aslen Karadenizli olan Efe, ailesiyle birlikte Bergama' ya yerleşmişler ve Yunanlıların işgali nedeniyle baskı ve kıyım artınca dağa çıkarak efeliğe başlamıştır. İşgal haberleri başladığı sırada şımaran Rumlar, namaz çıkışı efeye saldırırlar, son derece asabi ve yiğit bir kişi olan Aziz efe orada gördüğü kül kabını saldırgan Rumun kafasına geçirir. Artık her an başı belaya girecek bir kişidir. Kızanlarıyla bir çete kurup mücadeleye çekilir.

Yanında has adamı, can yoldaşı Koca Mehmet vardır. Çetesiyle birlikte Bergama ve Kınık köylerinde Yunan zulmünü engellemiş, soygun ve talana karşı çıkmıştır. Çoğu kez kılık değiştirerek, hatta kadın giysileri ile işgal altındaki köylere girip çıkması onun sınırsız cesaretine örnek gösterilmektedir. Bir keresinde Doğancı Köyüne, kız kardeşinin evine saklanmaya gider. Yunan birlikleri tarafından her yer aranır, ancak bulunamaz. Fakat bir an önce köyden çıkması da gerekmektedir. Köyün muhtarı, kadın kıyafetine giren Aziz Efe'yi eşi olduğunu söyleyerek tutulan yollardan çıkarır. Bir çatışma anı gelmiştir ki 15 Yunan askerine karşı Aziz efe ile Koca Mehmet kalır. Bir çay kıyısında çatışmaya girerler. Aziz Afacan efe, çok iyi bir nişancıdır ve attığını vurur. Ancak çok ateş etmekten mavzer ısınır. Bunun üzerine Koca Mehmet Aziz Efe'nin mavzerini çaya atar ve soğutmaya bırakırken kendi mavzerini ona verir. Böylece çatışma sürerken Aziz Efe, kulağının memesinden kurşun yarası almıştır. İlginç bir rastlantı, torunu olan öğrencim Aziz Afacan' ın da doğuştan aynı kulak memesi yoktur. Aziz Efe, arkadaşlarına tek tek madalya verilmediği için kendisine sunulan İstiklal Madalyasını almamıştır.

NİYAZİ AKINCI :

Bergama'nın işgalinde tüm servetini feda ederek, topladığı müfreze ile Bergama'ya gelmiş süvari yedek üsteğmenidir. Aslen Somalıdır. Soma Cephesinde akıncı müfrezesini yönetmiş, Bergama içlerine akın ederek büyük yararlıklar göstermiştir. Düzenli ordu kurulunca Batı Cephesi emrinde akıncı müfrezesi komutanı olarak çalışmıştır. Tüm bu olağanüstü emeği karşılığı değeri büyük İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

KÖPRÜLÜ ŞERİF EFE

Soyluluğu ve yürekliliği ile tanınmış Bergama efelerindendir. Aldığı görevleri büyük bir dirayet ve titizlikle başarmış, milli orduyla birlikte Bergama'ya girmiştir. Hizmetleri karşılığında İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiştir.

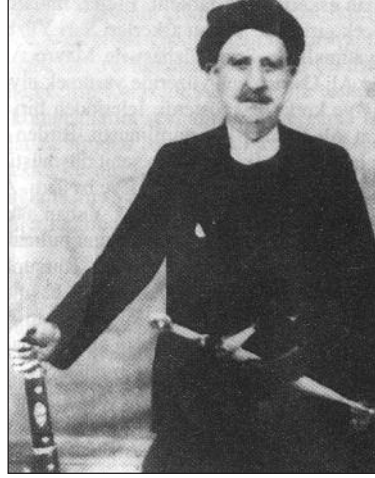
KARA ALİ EFE

Aslen Bergama'lıdır. Bergama'nın işgali sırasında yararlıklar göstermiş, ordu kurulunca akıncı müfrezesinde hizmet vermiş ünlü efelerimizdendir. İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

ADALI MEHMET EFE :

Reji örgütünün, tütün üreticisinin elinden yok pahasına ürünü aldığı dönemlerde, tütün kaçakçılığı yaparak, köylünün ürünü değerlendirmek için dağdan deniz kıyılarına aşırımışlar ve böylece efelik doğmuştur. Adalı Efe, daha sonra işgal yıllarında efelik yapmış, Yunan baskı ve kıyımından halkı korumuş, zenginden katkı alırken, yoksulu koruyup kollamıştır. Cephe kurulunca kuva-i milliye katkısı yapmış, üstün hizmetleri karşılığında İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.

Adalı Mehmet Efe'nin babası Şerif Efe ve iki amcası Aydın'dan gelip Bergama'ya yerleşmişlerdir. Şerif efe bir ara Midilli'ye gitmiş ve orada evlenmiş, bir süre sonra da 93 Harbi (1877) çıkınca orduya katılmak üzere eşini Bergama'da akrabalarının yanına bırakmıştır. Eşi ise bu sırada Adalı Mehmet efe'ye hamiledir.

Şerif Efe, bu savaşlarda şehit düşer. Adalı Mehmet efe delikanlı olunca cesareti ve bıçkınlığı ile tanınır. İşgal yıllarında bir müfreze oluşturur ve Bergama'dan Balıkesir'e kadar değişik görevler alır. Bu arada oğlu Saim efe 17 yaşında olup babasının yanından ayrılmaz. Adalı Efe oğlunu müfrezesinin öncü kuvvetinde görevlendirir. Bir gün Saim efe, müfrezenin önünde bir köye varır. Yunan kuvvetleri köyü yeni terk etmiştir. Hemen muhtarı çağırır ve bilgi almak ister. Muhtar, fazla konuşmaz ve Yunan taraftarı olduğu anlaşılır. Kendine hakim olmayan Saim Efe, muhtarı döver. Misafirperverliğe kalkışan ve tepsilerle yemek getiren muhtarın elinden tepsileri alıp başından aşağı döker.

Adalı Mehmet Efe, Kurtuluş Savaşındaki başarılarından ötürü TBMM tarafından İstiklal Madalyası ile onurlandırılırken, Cangaroğlu Çiftliğinin kendisine verilmesi ile de ödüllendirilir. Ancak kendisine maaş bağlanmasını kabul etmez.

83 yaşındayken 1950 yılını 1951'e bağlayan yılbaşı akşamı arkadaşı Arap Ali Osman Efe'yi evinde ziyarete gider. Geçmiş günlerden söz edip geç vakit evine döner. Sabah iki ünlü efenin selası verilir.

ABDURRAHMAN ÇAVUŞ

Milli Mücadelede hizmet etmiş, yaşlı olmasına karşın kendisinden hiç beklenmeyen yararlıklar göstermiş cesur bir efedir. Kurtuluş Savaşı boyunca çarpışmış ve milli ordu ile birlikte Bergama'ya girmiştir. İstiklal Madalyası ile ödüllendirilen Abdurrahman Çavuş 1942 yılında ölmüştür.

HIFZI BEY

Aslen Manastırlı olan Hıfzı Bey, yedek subaydır. Soma Cephesinin kuruluşunda bölgeye gelerek görev almış ve milli tabur komutanlığı yapmıştır. Okur yazar bir insan olup yönetimi ile etkin ve yetkin birisidir. Cephenin dağılışıdan sonra Düzenli Ordu ile içlere çekilmiş, Batı Cephesinde akıncı müfrezesi komutanlığında bulunmuştur. Kurtuluştta, ordu ile Bergama'ya girenlerdendir. Bergama, Kınık ve Soma'nın ünlü efeleri bu ünlü komutanın yanında yer almışlardır.

SAÇLI MUSTAFA EFE

Kırkağaç'ın Bakır köyündendir. Cinge Cephesinde büyük yararlıkları dokunmuştur. Cinge Cephe Komutanı Yüzbaşı Kemal (Balıkesir), cephe bozulduktan sonra kendisinin burada görevli olarak kalmasını istemiştir. Düşman içinde kalan Kınık ve Soma çevresindeki Türk halkının güvenliğini sağlamak ve haklarını korumak adına büyük başarılar sağlamıştır.

BULGURCU MEHMET EFE

Savaştepe (Kiresun) dolaylarındandır. Milli Mücadelede katkıları olmasına karşın eşkıya hareketlerine de yöneldiği görülmüştür. Hatta Ala Süleyman gibi eşkıyalarla işbirliği yapması nedeniyle gözden düşmüştür.

PİÇ OSMAN EFE

Soma, Kırkağaç, Kınık, Bergama, Çandarlı' ya kadar olan alanda zeybeklik etmiştir. Yunana karşı iki yüzlü davranması ve Türk köylerine de zarar vermesi nedeniyle sevilmemiş, Piç Osman adı takılmıştır. Bu yaptıkları yüzünden izlenmeye alınmış, Aydın Dağlarında gizlenmiş, fakat Vali Naşit Paşa tarafından pusuya düşürölüp giderilmiştir.

HAFİZ MUSTAFA :

Soma Cephesinin kuruluşunda görev almıştır. Kendisi yedek piyade teğmenidir. Memleketi Isparta olmasına karşın yedek subaylıktan terhis olurken burada görev istemiştir. Çal Dağında milli bölük komutanlığı yapmış bir çok baskın hareketlerinde kendini tanıtmıştır. Bir karış saç sakalla, çapraz fişenklik, ayağında çarıkla ilginç bir görüntü çizmiştir. Cinge Cephesinin düşmesinden sonra Çal Dağı yöresinde akıncılıkla vakit geçirmiştir.

14 Eylül 1922 Bergama' nın Kurtuluşunda ordu ile Bergama' ya girenlerdendir. Daha sonra Kozluca Köyünde evlenerek orada kalmış, son yıllarda cami imamlığı yapmıştır.

HACI NİYAZİ

Bergama'nın eski ailelerinden, vatansever bir kişidir. Milli Mücadelede büyük yararlıklar göstermiş ve İvrindi Cephesini kurarak cephe komutanlığı, yapmıştır. 1920 yılında bu cephenin çekilmesi ile Yunanlıların eline tutsak düşmüş ve feci bir şekilde şehit edilmiştir.

Hacı Niyazi' nin büyük oğlu Fahrettin Efendi de Türk ordusu Bergama'ya gelinceye kadar şehrin korunmasına memur edilmiş ve büyük hizmetleri olmuştur.

KARAZADE ADEM

Babası öşür memuru olarak Bergama'ya gelen ve kendisi de medrese hocalığı yapan Karazade Adem, vatanseverliği ile tanınmış bir kişidir. Bu konudaki tavrı, işgallere karşı tepkisi, hürriyet ve bağımsızlığa tutkusu ile dikkat çeker ve konuşmalarında halkı da bilinçlendirmeye gayret ederdi. Hatta ortaya çıkışı da etki-tepki kuralına göre gelişmiş, bir kişinin cesaretin varsa sen yap demesi üzerine Yunan Garnizon Komutanlığına tek başına dalıp bir subayı öldürdükten sonra kaçıp gelmesiyle başlamıştır. Gerçi bunun yansıması Bergama'da acı olmuş, baskınında subayın öldürülmesi nedeniyle Yunanlılar saldırganlıklarını artırmışlar, kimse mecbur kalmadıkça sokağa çıkamaz olmuştur.

Karazade, Bergama'da kuvay-ı milliye'nin örgütlenmesinde rol oynamış, milis güçlerin artmasına çalışmış, daha sonra medreseyi bırakarak Soma, Akhisar ve nihayet İvrindi cephesinde bulunmuş, başarısı yüzünden mevki komutanı olarak önemli görevler almıştır.

MAHMUT CELAL (AVDAN)

Bergamalı olan Mahmut Celal, Bergama İdadisi (Lise) nde okurken, 17 yaşlarında bir gençti ve fakat savaş başlamıştı. Mahmut Celal, yedek subay olarak askere alındı ve Filistin Cephesine gönderildi.

Mahmut Celal, Bergama Redif Taburu katibi Bekir Sıtkı'nın oğludur. Bugün Bergamalı Avdan soyadlı ailenin atasıdır.

Mahmut Celal Bey, I.Dünya Savaşının içinde Filistin Cephesinde büyük yararlıklar göstermiş, 8.Mızraklı Süvari Alayının sancağını alarak tutsaklıktan kaçmıştır.

İzmir' in işgalinden sonra milli mücadeleye atılmış, Bergama düştükten sonra Cinge Cephesinde görev almış, Soma Cephesinin yaver ve komutanlıklarında bulunmuş, Yunan' a karşı

Avdan Muharebesindeki üstün başarısından dolayı soyadını Avdan olarak seçmiştir. Yöremizin işgal günlerindeki ünlülerinden biri olan Mahmut Celal, Atatürk'ün kurduğu düzenli ordu ile Kurtuluş Savaşında Batı Cephesinde çarpışmış, 9 Eylül'de İzmir'e ilk giren süvari kıtasının başında kışlaya Türk Bayrağını çekmiştir.

Kıdemli Yüzbaşı olarak ordudan ayrılan Mahmut Celal, liyakat ve İstiklal madalyalarına sahiptir.

Albay Şerif Güralp, İstiklal Savaşının içyüzü adlı yapıtında Mahmut Celal Bey için şöyle yazmıştır: "Çerkez Ethem hareketinden Kütahya'ya doğru dönerken yanımdan askerle çete arası kıyafette bir süvari bölüğü geçiyordu. Bunlar da kimin nesi diye dikkatle bakarken birden gözlerim parladı. Bu bölükte uzun boylu, narin yapılı, temiz yüzlü genç bir yedek teğmen görmüştüm. 1918 yılı Filistin'de, Bahrlut Ovasında 3.süvari tümeninin 8.alayının 2.bölüğünde Celal adında genç bir subay vekili (astsubay) atanmıştı. Burada tümen, çok sarsılmış olduğundan tümende kahraman olarak tanınmış subayların dahi moralleri sıfıra düştüğünden, tümenin iki bölüğü dışında tüm kuvvetleri İngilizlere teslim olmuştu. Ben bölüğümle Humus' a geldiğim gün, Celal de bana tek başına gelip katılmıştı. Yani tutsaklığı kabul etmeyerek tümenin yanından ayrılmış, dört gün dört gece Arabistan çöllerinde Veysel Karani gibi yürüyerek canını kurtarmıştı. Ancak pek hasta ve bitkindi. Ben de onu bu kahramanca hareketinden ötürü çok sevmiştim. Aslında benim değersiz asteğmenim de hastalandığından, hasta erlerimle alay sancağını da onlara vererek gerilere göndermiş-tim. Adana' da sancağı bana teslim ettiler. Oradan da terhis olarak memleketlerine dönmüşlerdi. İki yıl sonra yine onu görev

başında bulmuştum. O bölüğün, grup komutanımız Derviş Beyin kardeşi Şehit Ali Beyin bölüğü olduğunu öğrenince, hemen komutanına başvurarak, Teğmen Celal'i kendilerinden, alayımda emir subaylığını yapmak üzere istedim. Merhum Derviş Paşa da onu, bana derhal lütfettiler.

Batı vilayetlerinde nice yüz binlerce palabıyık delikanlılar, Yunan zulmü ve sancağı altında boyun eğrerken, genç, tüysüz teğmen Bergamalı Celal, memleketini ve ailesini Allah'a ismarlayarak mücadeleye giriyor, nihayet bana emir subayı oluyor. İstiklal Savaşının sonuna kadar da bu alayda azimle çalışıyor".

HÜSEYİN HALET (AKSUBAY)

Aslen Diyarbakırlı olan Hüseyin Halet, Harp Okulunu bitirdikten sonra Balkan Savaşına, daha sonra Çanakkale ve Kafkas Cephesine katılmış, Mondros Ateşkesinin ardından ailesinin Bergama' da olması nedeniyle buraya gelmiştir.

Hüseyin Halet Bey, Bergama'ya geldiğinde kendisinden yörenin ayrıntılı bir haritasının çıkarılması ve Bergama Milis Örgütünü kurması istenmiştir. Bu amaçla komutası altında topladığı milisler :

- 1- Kozaktan Çakıcı Efe ve milis bölüğü
- 2- Ayvalıktan Derbelizade Hulusi ve milis bölüğü
- 3- Balıkesirden Talat Ocak ve kuvvetleri
- 4- Balıkesirden Müftü Abdülgafur ve kuvvetleri
- 5- Kınıktan Tuzcu Efe ve kızanları
- 6- Savaştepe' den Bulgurcu Mehmet Efe ve oğlu Osman'dır.

Bergama Baskınında gösterdiği üstün başarı 14. kolordu tarafından takdirle karşılandı. Bergama'nın ikinci işgalinde şehri, Eğrigöl Tepelerinde sonuna kadar savunan tek isimlerden biri olarak görüldü. Başarısı nedeniyle 183.Alay makinalı tüfek komutanlığı ile Soma Cephesi ileri mevzi müfreze komutanlığına

atandı. Balıkesir'den gelen gönüllü dalgalarıyla, Cinge savunma hattını oluşturdu.

18 Temmuz 1919' da Bergama'nın Kınık nahiyesi, Arpaseki köyündeki azimli savunma ve çarpışmada sol ayağının yukarı kısmından domdom kurşunu ile yaralandı. Bergama'dan yalnız başlarına ve perişan bir şekilde gelmiş olan ailesini yanına alıp kıyafet değiştirerek Balıkesir'e, oradan da İstanbul'a giden Hüseyin Halet Bey, Gülhane Hastanesinde 1,5 yıl kaldı. Alçıklı ayağı ile fizik tedavi görmekte iken İstanbul Hukuk Fakültesine koltuk değnekleri ile devam etti ve 1926 yılında mezun oldu. Bir süre askeri savcı olarak çalıştıktan sonra 1932' de emekli oldu. 1939'da tekrar orduya çağrıldı ve 1944 yılına kadar görev yaptı. Hüseyin Halet Beyin Çanakkale ve İstiklal madalyaları ile TBMM ve M. Kemal imzalı takdimnamesi vardır.

NE OLAYDI EFEM AMAN

Ne olaydı efem aman gitmeğeydin bağlara
Rasim oğlan aman aldı kaçtı dağlara
Ne incedir efem aman yüzlerinin peçesi
Dağda kalmış efem gerdeğinin gecesi
Kendisi varmış efem aman evde hanım nenesi
Amanın ağalar beyler sizde insaf yok mudur
Harbiler de efem barut kursun çok mudur

SANDIK ÜSTÜNDE SANDIK

Sandık üstünde sandık
Aman efeler yandık
Düşünmeden söz verdik
Biz sizi adam sandık

Çevresi saçaklı
İşte geliyor elleri bıçaklı

Saman dolu saman
Aman efeler aman
Ellerimiz kınalı
Düğünümüz ne zaman

Çevresi saçaklı
İşte geliyor elleri bıçaklı

Dudu'n Dudu başları
Dudu'nun hilal kaşları
Saat beşte geliyor
Dudu'nun oynaşları

Gel Dudu 'm gel
Haydi yallah sar Dudu 'm sar

SUCAHLIYI BASTILAR (SARGIN HABİBE'M)

Sucahlı'yı bastılar
Çalışa da martin astılar
Al(i) Efe'nin ölüsünü İzzet'im
Bergama'da astılar

Yandım Allah yandım yanılmışım ben
Yedi senelik arkadaşım İzzet'ten ayrılmışım ben

Sucahlı'nın alt yanmda
İnden aman evim var
Aliverin martinimi İzzet'im
Senden başka kimim var

Yandım Allah yandım yanılmışım ben
Yedi senelik arkadaşım İzzet'ten ayrılmışım ben

Sucahlı'nın ortasında
Halı aman yayılır
Halı değil kız kardeşim İzzet'im
Kanım yere yayılır

Yandım Allah yandım yanılmışım ben
Yedi senelik arkadaşım İzzet'ten ayrılmışım ben

Sucahlı'nın çeşmeleri
Hani hani harleyor
Annem ile kız kardeşim İzzet'im
Merak etmiş ağleyor

Yandım Allah yandım yanılmışım ben
Yedi senelik arkadaşım İzzet'ten ayrılmışım ben

BERGAMA ZEYBEĞİ

(Aman da yallah) Çaktım çaktım yanmadı,
(Yosmanın kızı) Sözlerime kanmadı

(Aman da yallah) Aman aman Bergama
(Bergama) Kazan kazan ver bana

(Aman da yallah) Tabancası belinde
(Belinde) Cümle âlem dilinde

(Aman da yallah) Kaldır bezi bak camdan
(Yosmanın kızı) Ben usandım bu candan

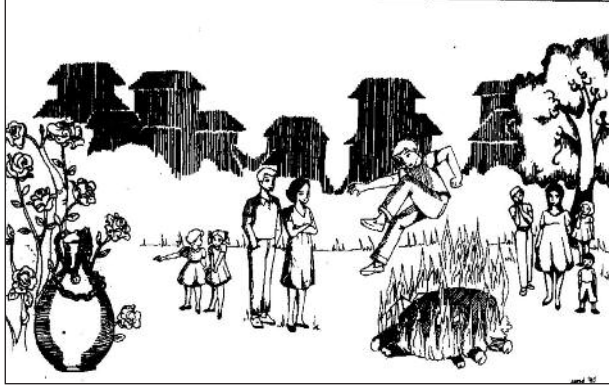
(Aman da aman) Bir metelik üç mangır
(Üç mangır) Kollarını sen kaldır

(of) Çıra koydum yanmadı
(Gavurun kızı) Sözlerime kanmadı

(of) Yarime de maşallah
(Maşallah) Kavuşuruz inşallah.

HIDRELLEZ MARTAVALI

Hızır (Hıdır) ile İlyas peygamberlerin buluşma günü sayılan 5 Mayıs gecesi ve 6 Mayıs günü Hidrellez olarak kutlanır. Çok geniş bir coğrafya içinde geçerli olan bu söylencenin Bergama için kendine özel çizgileri vardır.

Arkadaş ya da kardeş oldukları ileri sürülen Hızır ve İlyas, İbrani peygamberleridir. Ölümsüzlüğe ermiş Gılgamış, Asklepios, Lokman Hekim gibi varlığın gizemini çözmüş oldukları söylenir. Hızır karalarda, İlyas denizlerde insanların yardımcısıdır. Hızır gerektiğinde görünmez olur, hatta uçar ve her başı dertte olanın imdadına koşar. Bu nedenle yardıma gelen birine, halk ağzında "Hızır gibi yetişti" denegelmiştir. İlyas ise İbranice Eliya, İlya diye de anılır. Doğa güçlerine egemendir. 5 Mayıs 6 Mayısı bağlayan gece Hızır ile İlyas şu makamlarda buluşurlarmış:

Kudüs, Hızır - İlyas Köyü

Amasya, Hızır - İlyas Camii

Sakız, Hızır - İlyas Makamı

Tirebolu, Hızır - İlyas Yöresi

Kınık - Delez Tepesi

Bergama - Kalarga Tepesi

Bergama Dikili yolu üzerinde, Ovacık Köyünün karşısındaki Kalarga Tepesine bu yüzden Hegias Elias yani Hızır - İlyas Tepesi denir.

Hidrellez bir bahar bayramı niteliğini taşımakla birlikte Hızır'ın olağanüstü gücünden yardım sağlama inancıyla kaynaşmıştır. Türü eğlenceler yanında büyü özelliği de dikkati çeker. Niyet çömlekleri, var-yok hamuru, kaşık uğuru, soğan yaprağı örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Hızır'ın bastığı, dokunduğu, süründüğü yerler hayat iksirine bulaşmıştır düşüncesiyle gül dibine para gömmek, ev maketi koymak, hastalığı atmak için çimende yuvarlanmak, sabah çiğini yalamak, çiçek toplayıp suyunu içmek, ateşin üzerinde sırayla atlamak zenginlik, mal-mülk, para, sağlık, evlenme, çocuk istemek anlamına gelen büyüü davranışlardır.

Bergama yöresinde en ilginç Hidrellez karşılaşması Martaval Çömleğidir. Akşamdan köyün ya da mahallenin genç kızları bir araya gelir ve kimin evinde kırmızı gül varsa onun evine gidilir. Bir çömlek alınarak yarıya kadar su doldurulur. Her kız niyet tutarak içine yüzük, yüksük, küpe, toka, boncuk, düğme, para gibi nesneler atar. Sonra gül yaprakları atılır ve üzerine de su serpilir. Çömleğin ağzı gelin başı gibi süslenir, al kreple örtülür ve zincirle bağlanıp kilitlenir. Çömlek bir gül fidanının dibine bırakılır.

Ertesi sabah kızlar, çömleğin başında toplanırlar. En güzel giysilerini giydikleri halde çömleği yerinden alırlar. Avluya kilimler serilir ve orta yere çömlek konur. Küçük bir kız çocuğu çömleğin başına getirilir, önce şu mani söylenir:

"Martıval martıval

İçindedir her bi hal'

Sonra çömleğin süsleri alınır, üzerindeki al krep küçük kızın başına örtülür ve çömleği alıp halka olan genç kızların etrafında dönmesi söylenir. Kız bir süre dönüp durduğunda hangi kızın yanında kalmışsa o kızın, yılına varmadan evleneceğine inanılır. Kilit açılır ve buna martaval açma denir. Küçük kız aynaya baktırılarak çömleğin içindeki eşyalardan tek tek çıkarmaya başlar. Bu arada her çekimde maniler okunur. Çıkan eşya hangi kıza aitse o sırada okunan mani sözlerine göre anlam ve yorum yapılır.

Bazen anlatmak yetersiz kalıyor, görmek ya da yaşamak gerekiyor. İsterseniz sizi bir Hıdrellez gecesine ve martaval çömleğinin başına götürüyüm. Ne dersiniz?

I. Kız - Hadin kızlar davranın, böön Hıdrillez... Aha şu martıfâl çömleğın ortalı yere goyuyorm . Gız Hatçe yarısı gada su dök bakem şu çömlee..

II. Kız - Hinci dökverem suyu Ürgiye Aba, yeter ki sen buyur, lafı mı olu amanın...

I.Kız - Eee gızla niyet tutun, martıval çömlene atın dendi bakem. Gırmızı gül dibinde gızarsın niyetleniz, sabalen gül gibi açılvesin.

II. Kız- Niyet tuttum bu gece
Aşkımız bir bilmece
Yüzük bizi bağlarsa
Ömür boyu gülmece (yüzük atar)

III. Kız- Kulağımda küpe var
Dünya artık bana dar
Devran gelip geçiyor
Dön sılaya nazlı yar (küpe atar)

IV.Kız- Halayıklar solumda
Hizmetçiler yolumda
Bir bebek bekliyorum
Tez zamanda kolumda (gül dibine bebek kor)

V. Kız- Ne katık var aşımda
Ne dirlik var başımda
Bıktım bu yoksulluktan
Paralar gözyaşımda (para atar)

VI.Kız- Kollarım çıplak durur
Tuttuğum hemen kurur
Bilezik istiyorum
Hemi de şangur şungur (bilezik atar)

VII. Kız- Damın var üstü açık
Eşyalar açık saçık
Bir ev hayal ediyorum
Bari Hıdrellezde çık (gül dibine ev maketi)

VIII. Kız- Merhaba ey merhaba
Trafik çok kalaba
Pek bi şey istemiyom
Mercedes bi araba (Araba maketi koyar)

I. Kız-Eeee niyetiniz bitti herhal. Hinci gül dibine martıfıl çömleni goyam bakem. Sona da sabaha dek oynayam, eğlenem. Niyetiniz asıl, kısmetiniz nasıl görem.

Hak bile, Hak getire
Dert veren, derman vere
Kıt yeren, harman vere
Gece veren, gün vere
Gün veren, devran vere
Devran veren, derman vere.
Gör ki mevlam neylemiş
Neyleirse güzel eylemiş

Efendiim, efendim martıval çömlende niyetiniz. tutagörsün. Bi oyun oynuyam da tüm Bergamalıla görsün

Ertesi sabah

I. Kız- Açıyom gızla , çömlen etrafında halka olun oturun bakem. Aman benim küçük güzel kızım, şöyle bi dön de kilidi birisinin ardında açıve.

II. Kız- Amanin, kilit benim başımda açıldı.

III. Kız- Bir yıla vamaadan evlencen , hadi gari hadi..

I. Kız- Hinci, gelsin bakem küçük kızım, elini sok güzelim çömlen içine, bire bire çıkacen içindekileri ha...

II. Kız- Karpuz kestim soğumuş
Yar çardakta uyumuş
Yarı çoktan görmedim
Ne de çabuk büyümüş (ev maketi çıkar)
(manide çardak lafı geçiyor-Niyet tuttu sayılır)

- III. Kız- Sarı kavun dilimi
Tadı yaktı dilimi
Gözümünden sakınırım
Gül yüzlü sevgilimi (yüzük çıkar)
(Sevgili lafı geçiyor-nişanlanma olacak)
- IV. Kız- Bu derenin söğüdü
Çocuk gibi büyüdü
Gönder paşa yarımı
Çiçek suda çürüdü (Bebek çıkar)
(Çocuk lafı geçiyor-niyet tuttu)
- V. Kız- Kalenin ardındayım
Saatin dördündeyim
Tüm Bergama uykuda
Ben yarin derdindeyim (küpe çıkar)
(niyet tutmadı, nafile, kızım sen bu yıl hava alcen)
- VI. Kız- Kalenin ardı baraj
Sulara olmuş garaj
Al beraber şu parayı
Yap damatlık bir traş (para çıkar)
(Manide de para vardır, niyet tuttu)
- VII. Kız- Tiyatro halka halka
Aşkımızı hep sakla
Herkes duymuş gördün mü
Ağzında durmaz bakla (bilezik çıkar)
(manide de halka sözü vardır, niyet tuttu)
- VIII. Kız- Havuz başında taksi
Suya düşüyor aksi
Kızın gönlü var ama
Ağabeyi çok aksi (araba çıkar)
(Manide de taksi sözü geçti, niyet tuttu demektir)

I.Kız- Hinci martıfal niyetiniz belli olduna göre, dendi bi oyun çevirem. Çalın söylein gızla, hadi durmain.

KAYNAKÇA

- 1- Abdurrahman Yılmaz : Tahtacılar da Gelenekler. Ank. 1984
- 2- Azra Erhat: Mitoloji Sözlüğü- İst. 1972
- 3- Azra Erhat: Mavi Anadolu - ist. 1979
- 4- Anadolu Halı - Broşür
- 5- Ana Britannica Ansiklopedisi
- 6- Arif Müfit Mansel - Ege ve Yunan Tarihi - Ank. 1963
- 7- C.W. Ceram: Tanrıların Vatanı Anadolu - İst. 1979
- 8- Kaynak Kişiler: Sefa Taşkın, Emin Urgan, Sezgin Sarıcaoğlu
- 9- Eyüp Eriş: Bergama Uygarlık Tarihi, İzmir - 1979
- 10- Eyüp Eriş : Ayvazali Müzikali - Piyes - Basılı değil.
- 11- Edith Hamilton : Mitologya - Varlık Yay. 1968
- 12- George Thomsen : Tarih Öncesi Ege "c. I, 11-ist 1983
- 13- Halikarnas Balıkçısı: Anadolu Efsaneleri - İst. 1984
- 14- Halikarnas Balıkçısı : Anadolu Tanrıları - Arik. 1985
- 15- Halikarnas Balıkçısı: Hey Koca Yurt - İst. 1977
- 16- Halikarnas Balıkçısı: Merhaba Anadolu - İst. 1982
- 17- Halikarnas Balıkçısı : Anadolunun Sesi - İst. 1984
- 18- Halikarnas Balıkçısı : Altıncı Kıta Akdeniz - İst. 1982
- 19- Herodot Tarihi - Hürriyet Yay. İst. 1979
- 20- Homeros : İliada - Varlık Yay. İst. 1971
- 21- İsmet Zeki Eyüboğlu: Tanrı Yaratan Toprak . İst. 1990
- 22- İsmet Zeki Eyüboğlu: Anadolu İnançları - Anadolu Mitolojisi-İst.1987
- 23- Muhsin Yenim: Pergama -A Travers Les Ages-İzmir 1972
- 24- Naima Tarihi: c. 111
- 25- Osman Bayatlı: Bergamada Efsaneler ve Adetler -İz. 1946
- 26- Osman Bayatlı: Bergama Tarihinde Sikkeler-İz. 1953
- 27- Osman Çalışkan: Güldü Evet, İz. 1990
- 28- Şadan Gökova: Mythologia ve Anadolu Söylenceleri İzmir-1990
- 29- Şefik Can: Klasik Yunan Mitolojisi -İst. 1963
- 30- Teoman Ergül: Mitolojide Manisa -Man. 1988
- 31- Yaşar Aksoy: Halikarnas Kadırgası-İst. 1984
- 32- Yurt Ansiklopedisi